

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava

Liina Toom

**“SOTSIAALSEST POOLEST ON SEE NII MÕTTETULT RASKE” -
LGBT+ NOORTE LOOD OMA ELUST**

Magistritöö

Juhendaja: Merle Linno, MSW

Tartu 2020

Käesolevaga kinnitan, et olen koostanud magistritöö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Liina Toom

25.05.2020

ABSTRACT

“From the social side, it is so pointlessly difficult” - LGBT+ youth stories about their life by Liina Toom.

The aim of this master’s thesis is to understand the experiences of adolescent who define themselves with LGBT+ orientation while living in an Estonian heteronormative society.

At this point, we lack the knowledge how Estonian LGBT+ young experience social attitudes related to their sexual orientation. Every person has the right to a fair and dignified life, and human rights must be guaranteed without discrimination, regardless of the characteristics of the person which distinguish him or her from others. Previous research finds that LGBT+ people experience unequal treatment in Estonia at different levels of life. Under the influence of Estonia's dominant heteronormative attitude system, it is difficult for people to be tolerant of people who are different. Previous research has found that LGBT+ young people experience mental health and wellbeing problems due to negative interactions with other people.

Three research questions were formulated:

1. What does an adolescent with LGBT+ orientation say about the attitude of people surrounding them based on sexual orientation?
2. What does a young person with LGBT+ orientation say about the importance of the online environment and the virtual world to their daily lives and well-being?
3. What does a young person with LGBT+ orientation say about their expectations of support systems and the people around them?

To collect the data, I conducted eight semi-structured interviews with young people aged 17-22 from different counties. They defined themselves as gay, lesbian, bisexual and transgender.

The main findings from this master's thesis are that when the interviewed adolescents began to become aware of their sexual identity, they did not know any LGBT+ people and their information about different sexual orientations was incomplete and mostly negative. Existing information was influenced by the heteronormative attitudes of people around them. In the lack of information, young people sought more information online. All the adolescents felt that watching other people's video blogs on the Internet gave them the missing information, and they felt that they were not alone. Young people pointed out that in addition to the useful material on the internet, there is also a lot of malicious and false information and negative people, so one has to carefully monitor what content to consume. Almost all of the interviewed adolescents used different privacy settings on social media to hide sensitive information from conservative close relatives and acquaintances who didn't know they were homosexual. Young people pointed out that Estonian society is predominantly negative towards the minorities and people are intolerant, and it was also pointed out that many people are only seemingly tolerant because of the pressure of the society. All the interviewed adolescents have experienced discrimination, intolerance, bullying or micro-aggressions by family or at school, at work, or on the street by strangers. All young people felt that during the period when they became aware of their sexual orientation their mental health and mental well-being were affected by the lack of information and the heteronormative attitudes of the people around them. Adolescents had not used support measures to deal with their own problems, young people's knowledge of what support measures are available to LGBT+ youth in Estonia was lacking. Half of young people feel that they cannot live freely in Estonia and may want to move abroad in the future. All young people involved in the study want Estonian society and people to be more tolerant and not to be treated differently. Young people would like every school in Estonia to have a support specialist who can address LGBT+ issues and to have more talk in schools about different orientations.

Keywords: LGBT+ adolescent, sexual minority, sexual orientation, mental health, support, heteronormative society

Sisukord

ABSTRACT	3
Sissejuhatus	7
1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE	9
1.1. Inimese seksuaalsus	9
1.2. Heteronormatiivne hoiakutesüsteem	10
1.3. Suhtumine LGBT+ inimestesse Eestis	12
1.4. LGBT+ noored meie ühiskonnas	16
1.5. Noore vaimne tervis ja -heaolu	18
1.6. Sotsiaalmeedia ja online kogukondade roll.....	22
PROBLEEMISEADE, EESMÄRK JA UURIMISKÜSIMUSED	25
2. METOODIKA.....	27
2. 1. Metoodiline lähtekoht.....	27
2. 2. Andmekogumismeetod	27
2. 3. Uurimuses osalejad	28
2. 4. Uurimuse eetiline aspekt.....	29
2. 5. Uurimuse käik.....	29
2. 6. Analüüsimetod	31
2. 7. Uuriija refleksiivsus.....	31
3. ANALÜÜS	33
3.1. LGBT+ noore eneseleidmise algus.....	33
3.1.1. Enesemääratlemine.....	33
3.1.2. Interneti keskkond, kui informatsiooni allikas	37
3.1.3. Internetikeskkond, kui ohu allikas.....	39
3.1.4. Kontode privaatsussätted internetis	42
3.1.5. Veebikeskkonna võimalused	46
3.2. Kapist väljas olek	48
3.2.1. Lähivõrgustiku suhtumine	48
3.2.2. Ühiskonna suhtumine.....	52
3.2.3. Diskrimineerimine	55
3.3. LGBT+ noore vaimne heaolu	57
3.3.1. Vaimne tervis ja -heaolu.....	57
3.3.2. Tugimeetmed	61
3.3.3. Toimetulek Eesti ühiskonnas	63
3.4. Noorte soovid	65

3.4.1. Ootused haridussüsteemile.....	65
3.4.2. Ootused Eesti ühiskonnale	67
KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED.....	69
KASUTATUD KIRJANDUS.....	74
LISA 1. Intervjuu kava	83

Sissejuhatus

Kuigi meil ei ole andmeid, kui palju on Eestis LGBT+ noori, siis me teame, et nad on osa meie ühiskonnast. LGBT+ on neutraalne ja rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühend heteroseksuaalsest erineva orientatsiooni tähistamiseks (lesbi – naised, kes tunnevad emotsionaalset ja seksuaalset tõmmet naiste vastu; gei – mehed, kes tunnevad emotsionaalset ja seksuaalset tõmmet meeste vastu; biseksuaal – emotsionaalne ja seksuaalne tõmme nii meeste kui ka naiste vastu; transseksuaal – mees või naine, kelle bioloogiline sugu ja sooidentiteet on omavahel vastuolus ning kes võib soovida jäädavalt muuta oma bioloogilist sugu ja väliseid sootunnuseid, et hakata elama vastassoo rollis) (Vanderbilt University, i.a.). Teisme- ning noore täiskasvanuiga on inimese jaoks keeruline periood, kus lisaks eneseleidmisele ja enda tundma õppimisele kaasneb noorele ka järjest enam kohustusi ja igapäevased vastutusvaldkonnad üha laienevad. Saades lapsest täiskasvanuks muutub noore elu ning lisaks iseseisvas elus ees ootavatele väljakutsele tuleb LGBT+ noorel, nagu ka kõigil teistel noortel, kohaneda ja toime tulla teda ümbritseva keskkonna ja inimestega. Eesti ühiskonnas domineerib heteronormatiivne hoiakutesüsteem (Tiidenberg, 2014) ning sellest tulenevalt on inimestel raske aktsepteerida endast erinevaid. LGBT+ noor seisab peale enda seksuaalse identiteedi teadvustamist silmitsi olukorraga, kus ta peab kaaluma, kas enda orientatsioon avalikustada, jätta oma teada või kellele sellest rääkida. Uuringute kohaselt kogeb LGBT+ kogukonda kuuluv inimene 50% tõenäosusega enam igapäevaelus stressi (Mental Health Commission of Canada, 2015), kui ülejäänud elanikkond ning see tuleneb negatiivsetest kontaktidest end ümbritsevate inimeste ja ühiskonnaga (Hansen, 2007).

Teadaolevalt ei ole Eestis viimaste aastate jooksul uuritud noorte enda kogemusi ja tõlgendusi lähtuvalt enese seksuaalse määratlemisega kaasnevatest kogemustest ühiskonnas ja kogukonnas, toimetuleku strateegiatest igapäevaelus ja tugimeetmete kasutamisest. Varasemad kvalitatiivsed uuringud on peamiselt läbi viidud aastatel 2007-2013 (Kurs, 2012; Kütt, 2011; Moltšanov, 2013; Ney, 2013; Rammus, 2012; Strömpl jt, 2007) ning enamasti on uuringus osalejad olnud täiskasvanud. Elame kiiresti arenevas ühiskonnas, kus informatsiooni tulv mõjutab inimeste maailmavaateid ja hoiakuid, kiiresti võib muutuda riiklik poliitiline olukord, inimeste suhtumised ning pakutavad abimeetmed. Minu magistritöö eesmärgiks on mõista end

LGBT+ orientatsiooniga määratlevate noorte kogemusi Eesti heteronormatiivses ühiskonnas elades.

Minu uurimustöö põhineb kvalitatiivsel uurimisviisil. Uurimuse viisin läbi 2020.aasta märtsi algusest kuni aprilli keskpaigani LGBT+ kogukonda kuuluvate 17-22-aastaste noorte seas. Andmeid kogusin poolstruktureeritud individuaalintervjuude käigus, mille viisin läbi noortega kohtudes nii silmast-silma, kui ka virtuaalkeskondade vahendusel. Andmeanalüüsiks kasutasin temaatilist sisuanalüüsi.

Magistritöö koosneb kolmest peatükist. Töö esimeses osas annan ülevaate homoseksuaalse orientatsiooni tähenduse muutumisest ajas, Eesti ühiskonnas domineerivast hoiakutesüsteemist, pööran tähelepanu LGBT+ teemade käsitlustele meie ühiskonnas ning varasemates uuringutes, kirjeldan LGBT+ noorte inimeste olukorda ning nende vastu suunatud diskrimineerimist ja mikroagressioone. Lisaks räägin LGBT+ noore vaimsest tervisest ja -heaolust ning nende toetamise võimalikkusest erinevatel tasanditel ning keskkondades. Töö teine osa kirjeldab uurimuse metoodikat ja andmeanalüüsi protsessi. Magistritöö lõppeb kolmanda osaga, ehk arutleva analüüsi ja kokkuvõttega, milles toetudes andmete analüüsile ja teooriale tõlgendan saadud tulemusi ja annan vastused uurimisküsimustele.

Magistritöö valmimisele olulise panuse andmise eest soovin tänada uurimuses osalenud noori. Minu siirad tänusõnad juhendajale Merle Linnole, kes vajalikel hetkedel julgustas, andis mitmekülgset nõu ja abi ning minusse uskus. Suur tänu retsensent Judit Strömplile pühendatud aja ning konstruktiivse retsensiooni eest. Olen tänulik enda kolleegile, perekonnale ja sõpradele, et olite minuga kannatlikud, mõistvad ja toetavad ning eriline tänu Laurile, kes oli toeks neil kõige raskematel hetkedel.

1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE

1.1. Inimese seksuaalsus

Seksuaalsus on iga inimese lahutamatu osa. Seksuaalidentiteeti kirjeldab inimese nägemus iseenda seksuaalsuse kohta, mis koosneb bioloogilisest-, psühholoogilisest- ja sotsiaalsest soost ning seksuaalsest orientatsioonist (Part ja Värvi, 2013). Seksuaalne orientatsioon on emotsionaalne ja seksuaalne külgetõmme endaga samast-, erinevast- või mõlemast soost inimeste suhtes (Part ja Värvi, 2013).

Seksuaalset ja emotsionaalset külgetõmmet endaga samast soost inimeste vastu ehk homoseksuaalsust, on läbi ajaloo käsitletud erinevalt. 19ndal sajandil, mil religioosset inimkäitumise tõlgendamisest alustati üleminekut teaduslikule tõlgendamisele, hakati erinevaid religioosseid patte psüühikahäireteks nimetama, nii hakati ka homoseksuaalsust nimetama haiguseks (Krafft-Elbing, 1886/1965; Bayer, 1981; Szasz, 1965/1974, viidatud Drescher, 2012 kaudu).

1905-1953 aastatel seadis Freud homoseksuaalsuse, kui haiguse konseptuaalsuse kahtluse alla. Freud tõi välja, et homoseksuaalsus ei ole psüühikahäire, juhtides seejuures tähelepanu asjaolule, et homoseksuaalsus on eksisteerinud läbi ajaloo, nii primitiivsetes kultuurides, kui ka Vana-Kreeka ja Rooma tsivilisatsioonide kõrgpunktis (Drescher, 2012). Drescher (2012) on kirjeldanud, et aegadel, mil peeti homoseksuaalsust psühhiaatriliseks haiguseks, oli üheseks mustriks asjaolu, et uuringuid viidi läbi enamasti vaid nende homoseksuaalsete inimeste seas, kellel esinesid psühhiaatrilised probleemid või nad olid seotud psühhiaatriliste asutustega. Drescheri seisukoha kohaselt aitasid arusaamale, et homoseksuaalsus on normaalne inimese seksuaalsuse osa, kaasa juhtumiuuringud, mida viidi läbi laiemas elanikkonnas, nõ tavalise inimkonna seas, kes ei olnud psühhiaatrilise ravi patsiendid.

Teooriad, mis kirjeldavad homoseksuaalsust, kui inimese normaalset seksuaalset väljendust, on olnud olemas alates 19. sajandi keskpaigast (Ulrichs, 1864/1994; Ellis, 1905/1978; Hirschfeld 1914/2000, viidatud Drescher, 2012 kaudu). 1957. aastal viis psühholoog Evelyn Hooker läbi murrangulise uuringu, mille tulemusena ei olnud erisust homoseksuaalsete ja heteroseksuaalsete inimeste psüühikas (Drescher, 2012). Rohkete teadlaste debattide ja homoaktivismi tulemusena eemaldas 1973. aastal Ameerika Psühhiaatrite Assotsiatsioon

homoseksuaalsuse oma diagnostikast ehk jõuti seisukohtadele, et see ei ole psühhiaatriline haigus (Drescher, 2012).

Kui läänemaailmas hakati tunnistama erinevaid inimesi enda kõrval, siis Eesti NSV Kriminaalkoodeksi järgi oli meestevaheline seksuaalakt karistatav kaheaastase vangistusega, alles 1. juunil 1992 jõustus ENSV Kriminaalkoodeksi revideeritud variant Eesti Vabariigi Kriminaalkoodeksi nime all, mille kohaselt homoseksuaalset käitumist enam ei karistatud (Talalaev, 2010).

Tänapäeva maailmas on teaduslike uuringute tulemusena saanud üldlevinud teadmiseks, et inimene ei saa enda seksuaalset orientatsiooni valida, ega mõjutada ning sellest tulenevalt on heteroseksuaalsest sätumusest erinev sätumus samuti normipärane ning homoseksuaalsus ei ole haigus.

1.2. Heteronormatiivne hoiakutesüsteem

Heteronormatiivsus on Eestis domineeriv hoiakutesüsteem (Tiidenberg, 2014). Heteronormatiivsus tähistab sotsiaalseid norme ja eelduseid, mille kohaselt jaotuvad inimesed binaarsesse soosüsteemi ehk naised ja mehed nähakse teineteist täiendavatena ning selle kohaselt on heteroseksuaalsus ainus aktsepteeritud seksuaalne orientatsioon (Aavik jt, 2016). Heteroseksuaalsest orientatsioonist erineva orientatsiooniga inimesi nähakse kui normist kõrvalekalduvaid (Roosalu, Aavik ja Tiidenberg, 2014). Heteronormatiivsus ehk sugu ja seksuaalsust puudutav normide kogum taastoodab kohustuslikku heteroseksuaalsust ja patriarhaalsust, näidates neid, kui ainuõigeid ja -võimalikke vorme (Sharma, 2009; Valocchi, 2005; Ingraham, 1996; Berlant ja Warner, 1998, viidatud Tiidenberg, 2014 kaudu). Heteronormatiivsus seab ühiskondliku surve alla inimesed, kelle soomääratlus või -väljendus ei ole traditsioonilised või kes ei ole heteroseksuaalsed (Clarke, Ellis, Peel ja Riggs, 2010).

LGBT+ inimesed kogevad sagedasti enda igapäevaelus teiste inimeste poolt mikroagressioone, mis väljenduvad nii sõnalistes, kui ka välja ütlemata märkustes, solvangutes, näoilmetes või

vihjetes, mis kannavad endas edasi negatiivseid või halvustavaid sõnumeid (Sue, 2010). Tema kohaselt on mikroagressioonid enamasti vaevu hoomatavate väljendustega, mis on tahtlikud või tahtmatud. Selliseid sõnumeid võivad inimesed edastada nii nalja viisil, erinevate žestidega, pilkudega, hääletoonidega jmt ning seda põhjustab sallimatus teistsuguse seksuaalse oreintatsiooniga inimeste suhtes. Heteronormatiivne ühiskond ja poliitiline olukord aitab LGBT+ vastu suunatud mikroagressioone toita ja elus hoida. Igat üksikut mikroagressiooni iseloomustab enamasti vaevuhoomatavus või ebamäärasus ning neid võib olla igas vastavas olukorras keeruline tuvastada ja nende vastu astuda, sellest tulenevalt käsitletakse mikroagressioone mitte ühekordsete sündmustena, vaid korduvate olukordade akumuliseerumisenähtena (Aavik jt, 2016). Kui traditsiooniline diskrimineerimine esineb üldjuhul otsesel kujul ja viiakse läbi teadlike kavatsustega teisele inimesele kahju põhjustada ning selle vastu saab võidelda seaduste ja juriidilise õiguse nõudmise abil, siis mikroagressioonide osas on keerulisem reageerida ning selle vastu seista. Sheltoni ja Delgado-Romero (2013) kohaselt teeb mikroagressioonide tuvastamise keeruliseks asjaolu, et sageli panevad neid toime pahaaimamatult peamiselt heade kavatsustega inimesed, kuid kellel on siiski teatud hoiakud ja eelarvamused.

Võrreldes Eesti statistikat teiste Euroopa riikidega nähtub, et meie inimesed on vähem sallivamad. Eesti inimestest arvab vaid 53%, et LGBT+ inimestel peaksid olema samasugused õigused, kui heteroseksuaalsetel inimestel, seejuures oli Euroopa Liidu keskmine 64% ning näiteks meie naabermaal Soomes 80% ning kõrgeim Rootsis 98% ja Hollandis 97% (Special Eurobarometer 493, 2019). Meedial ja televisioonil on suur osa inimeste sallivuses LGBT+ inimeste suhtes, seega on oluline, et ühiskonna tasandil läbiviidavad kampaaniad aitaksid kodanikel teadvustada vähemusgruppide olemasolust meie kõigi seas ning seejuures on oluline juhtida tähelepanu, et nad ei erine teistest inimestest teiste omaduste poolest ning ei ole vähem väärikad inimesed. Varasemalt on olnud mitmeid riiklike kampaaniaid, mis toovad meie seas olemasolevad vähemused nähtavale, nii ka praegu. Sotsiaalministeerium alustas 2020. aastat üleskutsega üksteisemõistmisele ning heatahtlikkusele kõigi inimeste suhtes, et igaüks saaks tunda end turvaliselt ja osaleda ühiskonnaelus (Sotsiaalministeerium, 2020). Kampaanias “Kõik on erinevad, kuid sama palju inimesed” astuvad üles erinevad Eesti avaliku elu inimesed näitlejatena, tuues läbi erinevate kanalite inimesteni lood, teiste seas ka LGBT+ inimestest (Sotsiaalministeerium, 2020). Sotsiaalministeerium seisab selle eest, et igaüks saaks elada turvalist ja head elu, kartmata diskrimineerimist või kiusamist. Kampaaniaga soovib ministeerium tõsta teadlikkust võrdsest kohtlemisest ja näidata vähemusse kuuluvate inimeste

panust ühiskonda (Sotsiaalministeerium, 2020). Ka Strömpl jt (2007) leidsid enda uurimuses, et näiline sallivus, mille taga peitub tegelik ükskõiksus, on ohtlik kõigile Eestis elavatele erinevatele inimgruppidele ning Eesti ühiskonnas tuleb eesmärgipäraselt arendada sellist sallivust, mis arendaks ja suurendaks inimestes vastastikust hoolivust ning see eeldab inimeste informeeritust teistest kultuuridest ja subkultuuridest.

1.3. Suhtumine LGBT+ inimestesse Eestis

Euroopa Liidu liikmesriikides on LGBT+ inimeste olukord väga erinev, mõnes riigis, näiteks Taanis, Prantsusmaal ja Hollandis, on samasoolistele paaridele juriidiliselt tagatud samasugused õigused, kui heteroseksuaalsetele (abiellumine, adopteerimine). Samas on riike, kus need õigused puuduvad ning samuti ei ole seadusi, mis kaitsevad LGBT+ inimesi diskrimineerimise eest kõigis eluvaldkondades, nendeks riikideks on näiteks Läti, Bulgaaria, kui ka Eesti (Aavik jt, 2016). Eesti on kuulunud nende maailma riikide hulka, kus LGBT+ inimeste õiguskaitse on varasemaga võrreldes järk-järgult paranenud (Pelz, 2014, viidatud Aavik jt, 2016 kaudu), kuid vaatamata sellele ei ole see veel võrdne riikidega, kus samasoolistele paaridele on tagatud heteroseksuaalsete inimestega võrreldes võrdsed õigused. Kuigi varasemalt on riiklikul tasandil liigutud LGBT+ inimeste õiguskaitse parendamise suunas, ei ole teada, kuidas võib käesoleval hetkel võimul olev koalitsioon edasiseid arenguid mõjutada. Igale inimesele kehtivad inimõigused, sõltumata sellest, kas ja mille poolest ta teistest eristub.

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (2010) kohaselt on igal inimesel õigus õiglasele ja väarikale elule ning seejuures konventsioonis sätestatud õiguste ja vabaduste kasutamine tagatakse ilma mingi diskrimineerimiseta selliste tunnuste alusel nagu sugu, rass, nahavärv, keel, usutunnistus, poliitilised või muud veendumused, rahvuslik või sotsiaalne päritolu, rahvusvähemusse kuuluvus, varanduslik, sünni- või muu seisund. Eelneva kohaselt on teiste seas ka LGBT+ inimesel õigus elada meie õigusruumis teistega võrdset, turvalist ja vaba elu, tundmata seejuures diskrimineerimist. Inimõiguste järgimisel sisaldub ka kohustus austada

teiste isikute ja isikute rühmade õigusi (Inimõigused, 2019), kuigi vaatamata sellele kogevad LGBT+ inimesed ebavõrdset kohtlemist, diskrimineerimist ning ohtu enda elule ja tervisele.

Ebavõrdset kohtlemist LGBT+ inimeste suhtes esineb nii riigi, ühiskonna, kui ka üksikisiku tasandil (Strömpl jt, 2007). Strömpl jt (2007) toovad välja, et peamised LGBT+ inimesi puudutavad probleemid Eestis seisnevad perekonna negatiivsetes reaktsioonides laste homoseksuaalsuse kohta, samasooliste paaride rahulolematuses kooselu ametlikult vormistamise võimaluste osas ning üldise sallimatusega LGBT+ inimeste suhtes. Eelnimetatud autorid leiavad, et Eesti ühiskonnas tajutava näilise sallivuse taga homoseksuaalsuse suhtes peitub ükskõiksus, mille taga võib omakorda peituda allasurutud viha ja mitteaktsepteerimine.

Heteronormatiivsuse tõttu on Eestis alati olnud inimesi, kes vähemusi ei mõista ning tundmatu ja tavapärasest erineva suunas ollakse mõistmatud ning sagedasti ka vaenulikud. Peale 2019. aasta valimisi, mil poliitiline maastik muutus ning valitsuskoalitsiooni sai Eesti Konservatiivne Rahvaerakond (Valitsuse koosseis, 2019), on nii meedias, kui ka avalikes debattides olnud kõneaineks LGBT+ inimesed ning seda peamiselt suunitlusega neid mitte tolereerida. 2019. aasta sügisel leidis EKRE volikogu, et valitsus peab lõpetama kõigi ideoloogiliste kodanikuühenduste riikliku rahastamise, aga ainsa näitena tõsteti esile LGBT ühingu rahastamine (Ladva, 2019). EKRE volikogu avalduses oli kirjeldatud, et Eesti maksumaksja ei pea rahastama homo- ja sooideoloogiat propageerivaid ühingu, mis tahavad ümber kujundada ühiskonna kõlbelisi alusväärtusi ja hoiakuid ning põhiseaduse kohaselt on avaliku võimu kohustuseks kaitsta traditsioonilist perekonda, kui ühiskonna alustala (Ladva, 2019). Antud avaldusest võib järeldada, et EKRE arusaamade kohaselt tegeleb LGBT ühing inimeste seksuaalse orientatsiooni ümberpööramisega ning ohus on heteroseksuaalsed inimesed, jääb mulje, et EKRE liikmed ei ole mõistnud, et seksuaalne orientatsioon ei ole valik, mida iga inimene saab ise otsustada. 2019. aastal läbi viidud avaliku arvamuse uuring näitab, et 44% elanikkonnast arvab, et homoseksuaalsus on inimese vaba valik ning uuringu tulemuste kohaselt need, kelle jaoks homoseksuaalsus on vastuvõetamatu, peavad inimese seksuaalsust keskkonna ja kasvatuse tulemiks (LGBT teemaline avaliku arvamuse uuring, 2019). Lisaks erinevatele sõnavõttudele ja avaldusele läks EKRE LGBT+ vastasuses suure sammu kaugemale, nimelt kogunesid EKRE toetajad 01.11.2019 Tartu Raekoja platsile ja protesteerisid Tartu noortekeskuses LGBT+ ürituste vastu (Nael, Allik ja Hindre, 2019). Tartu noortekeskuses toimusid novembris rahvusvahelise projekti "Out in the Open" raames LGBT+ spektriteemalised õhtud, mille eesmärgiks oli rääkida seksuaalsusest ja seksuaalvähemustest

ning peamiselt olid vestlusõhtud mõeldud noortele vanuses 13-18 (Tartu Noorsootöö Keskus, 2019). EKRE pooldajatest olid meeleavaldusel peamiselt vanemad inimesed ning EKRE Tartu piirkonna juhatuse liikme sõnul on inimesed õpivõimelised, keegi ei ole sündinud selliste väärtustega ning homoseksuaalsus on õpitav (Nael jt, 2019). LGBT ühingut, kogukonna toetajaid ja noortele vestlusõhtuid korraldavad noortekeskusi süüdistati noori homoseksuaalsuse suunas pööramisega, selles süüdistuses on näha nii heteronormatiivsuse domineerimine ja erineva seksuaalse orientatsiooni põhjuste mittemõistmine. Samas on teaduslikult tõestatud, et homoseksuaalsus ei ole haigus ning inimese vaba valik. Lisaks enamasti vanemas vanuses EKRE väärtuste toetajaile oli meeleavaldusel ka samapalju LGBT+ kogukonna toetajaid, kes vanuselisel olid pigem nooremad inimesed (Nael jt, 2019). Tartu meeleavalduses sõnas üks LGBT+ kogukonda toetav noor, et tema toetab armastust kahe inimese vahel, vahet pole, kas need on naine ja naine või naine ja mees, oluline on armastus ning armastus samasooliste ja erisooliste inimeste vahel on täpselt samasugune (Nael jt, 2019). Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik Liisa Pakosta ütles ETV saates “Esimene stuudio”, et teda hirmutab Eestis üha enam leviv poliitiline kultuur, milles kasutatakse võtteid vähemuste vastu viha õhutamisel (Pärli, 2019). Samas artiklis nentis Liisa Pakosta, et sellist olukorda pole Eesti poliitikas ammu olnud, kus valitsuserakonna liikmed kutsuvad üles vähemuse agressiivsele takistamisele, mille tulemusena on mitmetes Eesti linnades korraldatud poliitilisi rünnakuid. Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku sõnade kohaselt on rünnak ühe vähemuse vastu poliitilise agenda osana täiesti sobimatu Eesti põhiseaduslikku korda ja õigusruumi ning pole olemas sellist asja nagu homopropaganda, nii nagu ei saa olemas olla vanuripropagandat või puudepropagandat ning tegemist on normaalse teavitusega, millega vähemused end arusaadavaks püüavad teha (Pärli, 2019). Liisa Pakosta sõnul lõpetaks ühiskondliku trauma ehk see, kui perekonnaseaduses muuta ära esimene paragrahv, mis ütleb, et abielu sõlmitakse mehe ja naise vahel, ning selle sõnastuse muutmise järel ei ole vaja kooseluseaduse rakendusakte vastu võtta ning kogu viimase seaduse järele kaoks vajadus (Pärli, 2019).

2019 läbi viidud LGBT teemalise avaliku arvamuse uuringu kohaselt ei olnud üle 60-aastastest inimestest 33-36% LGBT+ teemadega kokku puutunud, mis võib olla ka osatine selgitus, miks vähemusgrupi suhtes võivad peamiselt selles vanuses inimesed mittetolerantsed olla. Sama uuringu kohaselt arvasid 7% vastajatest, et homoseksuaalsus on hälve, haigus või psühholoogiline probleem, vaatamata sellele, et juba ammu ei peeta LGBT+ sättumusega inimesi meditsiiniliste terminite kohaselt haigeks. Üle 14-aastasest elanikkonnast peab

homoseksuaalsust vastuvõetavaks 41% ning täiesti vastuvõetavaks 16%, kuid seejuures ühiskonna suhtumist homoseksuaalsusesse peetakse tervikuna vähem sallivamaks, kui see tegelikult on (27%) (LGBT teemaline..., 2019). Tulemus näitab, et tegelikkuses on meie ühiskond sallivam, kui seda arvatakse olevat, seda mõjutavaks teguriks võib olla asjaolu, et inimeste personaalsed negatiivsed arvamused ja suhtumised on teda ümbritsevate inimeste jaoks nähtavad, mis tekitabki kõrvalolevates inimestes arvamust, et probleem on veelgi suurem, kui ta seda tegelikkuses on. Mõjutajaks võivad olla ka artiklid, mis on negatiivselt LGBT+ kogukonna vastu suunatud, meediauuringud (Jakobson, 2012) kinnitavad, et LGBT+ inimesed on meedias kõige negatiivsemalt kajastatud grupp. Avaliku arvamuse uuringu tulemustest nähtub, et Eesti ühiskonnas on sallivam inimene 20-29 aastane eesti keelt kõnelev naine, kes omab kõrgharidust või on kõrgema sotsiaalse staatuse ja sissetulekuga ning elab Tallinnas või Lõuna-Eestis ning kõige vähem sallivad on üle 60 aastased muukeelsed mehed, kes elavad Ida-Virumaal ja väiksematest Eesti piirkondades (LGBT teemaline..., 2019).

Inimestest, kes eelnevas uuringus väljendasid, et nad on homoseksuaalsuse vastased, töid põhjenduseks, et homoseksuaalsus on ebanormaalne ja ebameeldiv, see on loomu ja loodusvastane ehk ebatraditsiooniline, uuringu põhjal selgus, et noored vanuses 15-29, ei osanud oma halvakspanu valdavalt põhjendada (LGBT teemaline..., 2019). Sama uuringu kohaselt on esmakordselt muutunud suhtumine sellesse, kui koolis on lapse õpetaja homoseksuaalne, aastal 2017 oli positiivne suhtumine 40% vastanutest, 2019 aastal aga 44%. Nagu uuringu tulemustest välja tuli on peamiseks LGBT+ inimeste vastaseks olemise argumendiks see, et nende inimeste seksuaalsus ei ole normaalne ning on ebatraditsiooniline ehk siinkohal leiab tõestust, kui suurel määral mõjutab heteronormatiivne ühiskond kodanike hoiakuid ja suhtumist vähemustesse ja endast erinevatesse.

LGBT teemalise avaliku arvamuse uuringu kohaselt (2019) on need, kelle suhtumine on homoseksuaalsuse teemadel muutunud positiivsemaks, saanud positiivset suhtumist tekitavat teavet traditsioonilisest meediast (50%), tuttavate, sugulaste vahendusel (45%) ning internetist (39%) ja isikliku kokkupuute näol tööl või koolis (31%). Sama uuringus tuuakse välja, et võrreldes kahe aasta taguse uuringuga on homoseksuaalsusesse positiivset suhtumist tekitava teabekanalina suurenenud oluliselt sotsiaalkampaaniate (+10%), kui ka interneti (+7%) osatähtsus ning isiklik kokkupuude (+9%). Tulemused näitavad, kui suur roll on positiivsetel teavituskampaaniatel ning LGBT+ teemadel rääkimisel ning temaatika kajastamine nii televisioonis, kui kunstis. On oluline, et inimesed teaksid tõest ja adekvaatset informatsiooni

LGBT+ sättumuse olemuse kohta, sest teadmatus ja informatsiooni puudus võivad põhjustada hirmu ja vastuseisu.

1.4. LGBT+ noored meie ühiskonnas

Teismelise eas toimuvad inimese elus suured muutused ja kujunevad välja olulised väärtused (Harter, 1990). Lapsest kujuneb samm sammu haaval täiskasvanu, teisme eas tuleb noorel kohaneda ja õppida tundma enda keha, enda soove, enda unistusi ning seda, kes ja milline isiksus ta on. Üheks täiskasvanuks saamise loomulikuks osaks on teismelise seksuaalne areng, mille käigus õpib noor tundma end oma kehas, toimetulekut tunnetega ning õpitakse looma lähedussuhteid teiste inimestega (Masters, Johnson ja Kolodny, 1995). Inimese identiteedi kujunemine on kogu elu kestav pikaajaline ning psüühika kõikidel tasanditel toimuv protsess (Erikson, 1974). Eriksoni (1974) järgi tuleb teismelise eas inimesel kohaneda erinevate bioloogiliste, kognitiivsete ja sotsiaalsete muutustega ning ühtlasi toimub inimese oma identiteedi teadvustamine. Lisaks soost, majanduslikust olukorrast, rahvusest jt lähtuvatele identiteetidele, kujuneb igal inimesel teismeeas ka seksuaalne identiteet, milleks on LGBT+ hulka kuuluv või heteroseksuaalne identiteet (Clarke jt, 2010) ning kuna lähtuvalt suurtest muutustest on teismeline haavatav, mõjutab sellel ajal tema enese seksuaalne teadvustamine identiteedi arenemist enam, kui edasises elus.

Tulenevalt heteronormatiivsetest hoiakutest ühiskonnas võib noorel olla raske määratleda enda heterost erinevat seksuaalset orientatsiooni, sest ümbritsevate inimeste survega võib noor tunda sundlust olla teistega sarnane, ehk sundlust sobituda heteronormatiivsesse ühiskonda ning seetõttu tunda stressi. Välismaistes uurimustes on jõutud seisukohtadele, et seksuaalvähemuste hulka kuuluvate noorte psühholoogilised riskid ja haavatavus ei tulene mitte nende endi seksuaalsest orientatsioonist, vaid negatiivsetest kontaktidest eakaaslaste, täiskasvanute ning ühiskonnaga (Hansen, 2007), mis võivad viia suitsiidini (Haldre, Part, Toomet ja Värvi, 2007).

Meyer (2003) on defineerinud ühiskonnas levinud enamusest erinevasse gruppi kuuluvate inimestele omase püsiva stressitaseme kui vähemuste stressi. Selle seisundi põhjustab

ühiskonna tasandil vähemuste vastu suunatud sallimatus ning diskrimineerimine ja stigmatiseerimine. Goffmani (1986) järgi on sotsiaalne stigma inimeste sotsiaalne häbimärgistamine normidest kõrvalekaldumise korral. Kuna elame heteronormatiivses ühiskonnas, puutuvad LGBT+ inimesed paljudes olukordades kokku stigmatiseerimisega erinevates eluvaldkondades. Vähemuste stressi põhjustavad nii välised, kui ka seesmised stressorid (Aavik jt, 2016). Eelnevate autorite kohaselt on välisteks stressoriteks vähemusgruppi kuulumisega seotud tõrjumine, vaenulikud eelarvamused, diskrimineerimine, õiguste puudumine, avalik sildistamine jmt ning sisemised stressorid tekivad kokkupuutes väliste stressoritega. Aavik jt (2016) kohaselt võivad sisemisteks stressoriteks olla ka omaksvõetud heteronegatiivsus ning heteroseksism, näiteks domineerivate heteronormatiivsete kultuuriliste stereotüüpide näol alateadlikult ja teadlikult negatiivsed hoiakud homoseksuaalsuse suhtes. Seda mõjutab ootus, et teised inimesed suhtuvad ja kohtlevad LGBT+ kogukonda kuuluvat inimest lähtuvalt negatiivsetest stereotüüpidest vähemusgruppi kohta (Pinel, 1999). Seesmised stressorid on inimese jaoks ohtlikud ning võivad tekitada LGBT+ inimesel püsivat pingeseisundit, ärevust, valvelolekut ning kartust kapist välja tulla ning sellega võib kaasneda ka negatiivne suhtumine oma vähemusgruppi (Aavik jt, 2016). Eelnevate autorite kohaselt on vähemustele omane kõrgeenenud stressi tase seotud alanenud heaolutunde, madala enesehinnangu, tervise halvenemise ja käitumishäiretega ning stressi taset võib alandada oskuslik kohanemine, mille puhul on oluline sotsiaalne tugi indiviidi tasandil ning vähemuste diskrimineerimise ja negatiivse eelarvamuste vastased meetmed ühiskonna tasandil.

Ühiskonnas, kus LGBT+ kogukonda kuuluv inimene tunneb end teistsugusena, on tal vajalik leida enda jaoks sobiv viis kohanemiseks. Akulturatsioonistrateegiana käsitletakse vähemusrühma liikme valitud kohanemistaktikat enamusrühma esindajate seas, selles kontekstis peetakse oluliseks kahte poolt, ühelt poolt lojaalsust oma vähemusgrupile ning teiselt poolt lojaalsust enamusrühmale (Berry, 1997; Cox, Vanden Berghe, Dewaele ja Vincke, 2010). Aavik jt (2016) kohaselt võib lojaalsust oma rühmale LGBT+ kontekstis mõista kui enesele kindlaks jäämist, oma orientatsioonile ja eelistusele vastava eluviisi valikut ja kapist välja tulekut, aga ka valmidust seista enda õiguste eest. Samade autorite järgi võib lojaalsust enamusrühmale selles kontekstis mõista kui valitseva heteronormatiivse raamistiku aktsepteerimist, aga ka oma vähemusliku orientatsiooni ja eelistuste varjamist ja taunimist või täielikku loobumist oma enesemääratlemisega seonduvate õiguste eest seismisest, aga seejuures ei ole need kaks lojaalsust olemuslikult vastanduvad, vaid korraga tuleb vähemuse esindajal

end paigutada mõlema poole suhtes. Sellest tulenevalt on end LGBT+ hulka määratleval inimesel võimalik valida strateegiaks kas assimileerumine ehk lojaalsus ainult enamusrühmale, integreerumine, ehk lojaalsus nii enamusrühmale, kui ka oma vähemsurühmale või eraldumine ehk separatism, mis väljendub lojaalsuses ainult oma vähemsurühmale või sootuks marginaliseerumine ehk tõrjutus, distantseerumine nii enamusrühma väärtustest, kui ka oma vähemsurühmale iseloomulikust (Aavik jt, 2016). Erinevad vähemsurühmade kohta tehtud uuringud on välja toonud, et integreerumine, ehk mudel, kus ollakse korruga lojaalne nii enamusrühmale, kui ka vähemsurühmale, on kõige soodsam psühholoogilise mõjuga inimese isiklikule toimetulekule (Aavik jt, 2016).

1.5. Noore vaimne tervis ja -heaolu

Teismeiga ning täiskasvanuks saamine ja iseseisva elu alustamine on nii psüühiliselt, kui ka füüsiliselt suureks väljakutseks igale noorele. Seejuures peab LGBT+ noor tajuma lisaks tavapärastele raskustele, hirmudele ja emotsioonidele ka sagedasti stressi, mis on põhjustatud ühiskondlikult stigmatiseeritud gruppi kuulumisest ning leidma endale sobivad kohanemise strateegiad ning tajuma kas otsest diskrimineerimist või mikroagressioone. Seda kõike on palju ning säärased lisaraskused ja negatiivsed emotsioonid, mille tekitavad noorele teda ümbritsev keskkond võivad panna ta vaimse tervise ja -heaolu proovile.

Inimese vaimne tervis, kui heaoluseisund, on seisund, milles inimene realiseerib oma võimeid, tuleb toime igapäevaste pingetega, töötab efektiivselt ja tulemusrikkalt ning annab panuse ühiskonna heaks (Vaimne tervis, 2017). Vaimne heaolu on taju, mõtlemine ja suhtlemine, mis aitab elust rõõmu tunda ja erinevates muutuvates situatsioonides toime tulla (Laido ja Mark, 2011). Inimese elus aset leidvate muutuste käigus esinev enesetunne sõltub suuresti sellest, kui kohanemisvõimelised ollakse, samuti elamis- ja kasvukeskkonnast, suhetest, kaaslaste toetusest, ühiskonnaväärtustest ja indiviidist endast (Laido ja Mark, 2011). Iga riigi ja ühiskonna jaoks on oluline inimese vaimne heaolu- ja tervis, et iga kodanik oleks iseseisvalt toimetulev ning suudaks anda panuse riigi arengusse.

Haldre jt (2007) kohaselt võivad LGBT+ orientatsiooniga noored kokku puutuda suitsiidini viivate probleemidega, mis võivad tulla vaimse heaolu probleemidest või negatiivsetest kokkupuudetest end ümbritsevate inimestega. 2007 aastal läbi viidud uuring näitas, et LGBT+ inimesed kogesid ebavõrdset kohtlemist elu eri tasanditel (Strömpl jt, 2007). Eelneva uuringu kohaselt levivad LGBT+ inimeste kohta eelarvamused põhinevad stereotüübid, sest ühiskondlikul tasandil puudub informatsioon seksuaalse orientatsiooni olemuse ja põhjuste kohta (Strömpl jt, 2007). Diskrimineerimist võivad LGBT+ inimesed kogeda lisaks kogukonnale ka lähedaste sugulaste hulgas ning vastuolud ja eelarvamused ning hirmud tekitavad stressi ning ohustavad seksuaalvähemusse kuuluva inimese heaolu ja vaimset tervist (Strömpl jt, 2007). Eelneva uuringu autorid leidsid, et uuringus osalejate hinnangutest oli näha suurt heteronormatiivsuse mõju, mis väljendus selles, et osa vastajatest ei märganud diskrimineerimist, arvates, et ei väärigi paremat kohtlemist (Strömpl jt, 2007). Kuigi Strömpl jt (2007) läbi viidud uuring LGBT+ kogukonda kuuluvate inimeste kohta toimus üle kümne aasta tagasi, on probleemide olemus jäänud siiski samaks ning tulenevalt endiselt levinud heteronormatiivsusest võivad olla LGBT+ noorte probleemid ja mured hoopiski süvenenud. Nagu ka eelnevalt välja toodud, puudub veel paljudel inimestel LGBT+ orientatsiooni kohta informatsioon ja levivad erinevad stereotüübid ning LGBT+ inimesed kogevad igapäevaselt mikroagressioone nii võõraste inimeste, kui ka perekonnaliikmete poolt. Kütt (2011) toob välja, et emadele teevad poja homoseksuaalsusega kohanemise raskeks ühiskonnas domineerivad narratiivid homoseksuaalsuse ja emaduse kohta, seega on heteronormatiivsel ühiskonnal ja informatsiooni vähesusel oluline negatiivne mõju nii LGBT+ inimestele, kui ka nende lähedastele.

2018 aastal viidi läbi esimene mahukas Eesti LGBT+ õpilaste koolikeskkonna uuring, kus osalesid 561 LGBT+ õpilast vanuses 13-21 (Ney, Rannaääre ja Raud, 2018). Uuringu tulemused näitasid, et 39% õpilastest tundsid end koolis ebaturvaliselt enda seksuaalse orientatsiooni ning 28% soolise eneseväljenduse tõttu (Ney jt, 2018). Kooliõpilaste seas läbi viidud uuringus selgus, et ühiskonnas levivad negatiivsed eelarvamused ja suhtumine LGBT+ inimestesse peamiselt keelekasutuses (Ney jt, 2018). LGBT+ inimeste kohta kasutatakse erinevaid vaenulikke väljendeid üldiste nalja-, mõnitus- või sõimusõnadena (Ney jt, 2018). Uuringu läbi viinud autorite kohaselt, kui koolitöötajad ei sekku või kasutavad ka ise homo- või transvaenulikke väljendeid, saadab see õpilastele sõnumi, et selline käitumine on lubatud ja normaalne ning see omakorda loob LGBT+ õpilasele ebaturvalise olukorra (Ney jt, 2018). 57% uuritud kooliõpilastest tõi välja, et olid kuulnud homovaenulikke kommentaare

õpetajatelt ja koolitõotajatelt (Ney jt, 2018). Uuringu tulemuste kohaselt on oluline, et koolis käsitletakse õppetöös LGBT+ teematikat, sest nende teemade käsitlemise viis mõjutab kaasõpilaste ja õpetajate suhtumist ning keelekasutust (Ney jt, 2018). Kui LGBT+ noored puutuvad koolis kokku toetavate õpetajate ja koolitõotajatega ning õppetööd käsitletakse LGBT+ teematikat positiivses valguses, siis on õpilased suurema tõenäosusega seksuaalvähemuste osas aktsepteerivamad ning LGBT+ noored tunnevad end turvalisemalt ja kooliperre kuuluvana, õpivad paremini, puuduvad vähem ning on parema vaimse tervisega ning kõrgema enesehinnanguga (Ney jt, 2018).

Eelnevalt läbi viidud uuringud näitavad küll, milline on Eesti ühiskonna ning koolisüsteemi mõju LGBT+ noortele ning inimestele laiemalt, kuid need ei kajasta, milliseid toimetuleku strateegiaid, abi- ja tugimeetmeid noored teavad ja kasutavad hetkedel, kus nad kogevad tõrjutust, diskrimineerimist ning tunnevad end üksi jäetuna peamiselt nende endi seksuaalsest orientatsioonist lähtuvalt. Eelnevalt välja toodud uuringute tulemuste tõttu on oluline, et end LGBT+ identiteediga määratlev noor leiaks raskel ajal tuge ning teisalt, et meie ühiskond ja tugisüsteemid pakuks neile ka meetmeid, millest oleks kasu nii nende vaimsele tervisele-, kui ka heaolule.

Abistavaid teenuseid ja tugimeetmeid noortele leidub, lisaks traditsioonilistele psühholoogi-, psühhiaatri ja psühhoterapeudi teenusele on võimalik saada abi ja nõustamist ka interneti vahendusel. Veebikeskkonnas pakuvad teiste seas tasuta nõustamisteenust lahendus.net (MTÜ Lahendus.net, i.a) ning peaasi.ee, lisaks on võimalik pakilise murega helistada Eluliini-, Psühholoogilise kriisiabi-, Usaldus-, Lasteabi-, Lapsemure- ja Ohvriabi telefonile (MTÜ Peaasjad, i.a.). Eelmistest teenustest ja võimalustest võib olla noorele palju abi, kui ta julgeb oma mures abi pakkujatega ühendust võtta, küll aga on eelnevate nõustamisteenuste kirjeldused üldised ning sellest tulenevalt võib LGBT+ noor tunda, et talle ehk ei osata anda just tema olukorrast lähtuvalt vajalikku nõu ja tuge.

Eestis tegutseb Eesti LGBT Ühing, mis on lesbide, geide, biseksuaalsete, transsooliste ning muu seksuaalse sooidentiteedi ja eneseväljendusega inimeste ja nende lähedaste heaks töötav mittetulundusühing (Eesti LGBT Ühing, 2020). Kodulehekülje andmetel on ühingu tegevusvaldkondadeks LGBT+ inimeste huvikaitse, muuhulgas seaduseelnõude kommenteerimine ning riigiasutuste ja poliitikutega suhtlemine, strateegiline kommunikatsioon ühiskonna teadlikkuse parandamiseks, haridus, sealhulgas koolitused noortele ja eri valdkondade spetsialistidele ning kogukonna ja nende lähedaste toetamine, pakkudes

tugiteenuseid ja arenguvõimalusi. Eesti LGBT Ühing pakub seksuaalvähemusse kuuluvatele inimestele tasuta esmatasandi psühholoogilist nõustamist teemadel, millega nad igapäevaelus põrkuvad või tuge vajavad, ühtlasi pakub ühing ka tasuta kogemusnõustamisteenust (Eesti LGBT Ühing, 2020). Kogemusnõustajaks on koolitatud inimene, kes kuulab ja jagab enda kogemusi vastavalt oma identiteedile, see teenus võib olla noorele teatud olukordades isegi abistavam, kui lihtsalt nõustamine, sest abivajav teab ja tajub, et kogemusnõustaja on seisnud silmitsi sarnaste murede ja probleemidega ning oskab end asetada tema olukorda (Eesti LGBT Ühing, 2020). Lisaks korraldab ühing ka tugigruppe LGBT+ noortele, samast soost vanematega peredele, transsoolistele inimestele, transsooliste inimeste lähedastele, asekuaalsetele inimestele ning samuti korraldavad erinevatel teemadel kohtumisi Geikristlaste Kogu (Eesti LGBT Ühing, 2020). Kui nõustamisteenuseid on võimalik kasutada ka interneti või telefoni vahendusel, siis tugigruppide kohtumised toimuvad sagedamini Eesti suuremates linnades ning peaaesjalikult Tallinnas ja mujal linnades oluliselt vähem, mis seab väljaspool pealinna elavad noored nende tugimeetmete kasutamisel halvemas seisus.

Välismaal, näiteks USAs, korraldatakse LGBT+ noortele koolide juures tugigruppe, kus saadakse arutada hingel olevaid küsimusi (Fetner ja Kush 2008), ka erinevates Eesti uurimustöodes (Ney, 2013; Toom, 2018) on jõutud tulemusetele, et meie noored vajaksid enda kogukonnas tugimeetmena turvalisi tugigruppe, kuid vaatamata sellele ei ole meil see praktikaks saanud. 2019 novembris korraldas Tartu Noorsootöö Keskus (2019) küll projektipõhiselt LGBT+ spektriteemalisi õhtuid peamiselt noortele, kuid need said väga negatiivse kaja osaliseks nii meedias, kui ka kogukonda negatiivselt suhtuvate inimeste hulgas, mille tulemusena pidid grupi läbiviijad ürituse viima varjatud asukohta ning nad edastasid teavet huvitatud noortele otse. Lähtuvalt ühiskonna hoiakutest ja meelestatusest on praeguses olukorras keeruline korraldada avalikult sihtrühmale suunatud tugikohtumisi, isegi, kui asukoht ja toimumisajad jmt korralduslik on varjatud, on keeruline tuua avalikkuse ees nähtavale eelnevalt kirjeldatud kohtumise toimumise üldinformatsiooni. Tulenevalt sellest, et taolised tugikohtumised/õhtud peavad tänapäeva Eestis ikka veel toimuma suuresti nõ põranda all, ei pruugigi olla meile tegelikkuses teada, kas ja kui palju taolisi teemaõhtuid ja tugigruppe noortele tegelikkuses korraldatakse ning sellest tulenevalt ei pruugi ka nende kohta vajalik informatsioon jõuda sihtrühmani, kes neid abimeetmeid enam vajaksid ning ei ole ehk enda seksuaalse orientatsiooniga veel avalikuks tulnud. Kui noor ei ole avalikuks tulnud ning pistab rinda üksinda enda muredega, siis ei osata talle teha ka sihistatud abimeetmete tutvustust.

Kuna Eesti LGBT Ühingu poolt korraldatavad tugigrupi kohtumised ning noortekeskuste kohtumised võivad jääda noore jaoks kättesaamatuks, on õpilasel võimalus abi saada kooli tugipersonalilt. Eesti LGBT+ Õpilaste Koolikeskkonna uuringust (Ney jt, 2018) tuli välja, et LGBT+ õpilased oleksid valmis oma muredest rääkima ning kõige mugavamalt tunneksid nad end LGBT+ teemadel rääkimas koolipsühholoogi (57%) ja sotsiaalpedagoogiga (49%). Andmetest lähtudes võiksid koolide tugispetsialistid võtta julgemini kinni võimalustest lasta end Eesti LGBT Ühingul koolitada ning enda igapäevatoos LGBT+ noori toetada.

Olukordades, kus LGBT+ noorel ei ole ligipääsetavust nii öelda reaalses elus toimuvatele ja toimivatele tugimeetmetele ja kogukondadele, on üheks võimaluseks saada vajalikku kuuluvustunnet ja tugimeetmeid virtuaalmaailmas. Erinevates sotsiaalmeedia platvormidel on võimalik kõigil inimestel luua erinevaid avalikke, kinniseid või salastatud gruppe ning seda võimalust kasutavad ka erinevad vähemusgrupid ja subkultuurid. Ka LGBT+ inimestel on võimalik luua või liituda just neile loodud gruppidega, milles saab omavahel jagada kogemusi ning leida nõu ja lahendusi enda muredele. Lisaks loob interneti maailm noorele hea keskkonna, kust leida endale sõpru, tuttavaid ja usaldusisikuid, sest see võimaldab jääda neil anonüümseks ning teisalt leida suhtlemiseks või toeks inimene, kes võib asuda ka teises maailma otsas.

1.6. Sotsiaalmeedia ja online kogukondade roll

Sotsiaalse kuuluvuse vajadus kuulub kõigi inimeste baasiliste vajaduste hulka, inimesel on vajadus kuuluda mingisse enda jaoks olulisse rühma ning tunda, et temast hoolitakse (Maslow, 2007). Inimene puutub enda elu jooksul kokku paljude erinevate kogukondadega, kogukonnad võivad olla seotud territooriumi, elukoha või huvialade ja muude taoliste nimetajatega ning need võivad ühtlasi olla nii reaalses elus, kui ka virtuaalmaailmas (Ewijk, 2010).

Noored on haavatavad ning vajavad tähelepanu, hoolimist ja kaitset ning enda ümber stabiilset elukeskkonda, mis aitab kaasa stabiilsele ja tasakaalukale arengule ja heaolule (Ewijk, 2010). Nagu ka eelnevalt välja toodud, võib LGBT+ noor põrkuda olukorraga, kus perekond tema seksuaalset sättumust heaks ei kiida ning noor võib jääda ilma perekonna toest ning tunda end

üksinda. Siinkohal võib olla suureks abiks ja vajaliku mõistmise ning toe pakkujaks LGBT+ kogukond ning kui noorel ei ole võimalust osaleda füüsiliselt kokku saadavates tugigruppides või korraldatud LGBT+ teemalistel üritustel, võib olla kasulikuks alternatiiviks virtuaalmaailm. LGBT+ noored kasutavad interneti keskkonda, et leida puuduolevat informatsiooni enda seksuaalsuse kohta ning leida antud kogukonda kuuluvaid inimesi, lugeda nende lugusid ja otsida endale sõpru, kellega saab lähtuvalt seksuaalsest orientatsioonist suhelda, informatsiooni vahetada ning kogemusi jagada (DeHaan, Kuper, Magee, Bigelow ja Mustanski, 2012). Eelnevate autorite läbiviidud uuringu tulemused näitasid, et internetis teiste LGBT+ kogukonda kuuluvate inimestega rääkimine ja informatsiooni otsimine aitas noorel enda enesehinnangut tõsta ning endaga rahulolevam olla ning enda minapildis selgusele jõuda.

Sotsiaalmeedia on saanud oluliseks muutusi toovaks tööriistaks, mis aitab inimesi nii üksikindiviidi tasandil, kui ka aitab endaga kaasa tuua ja mõjutada sotsiaalseid muutuseid (Lemos ja Da Cunha Junior, 2018). Interneti kommunikatsiooni võrgustikud koosnevad ühiste huvidega inimestest, kes kasutavad virtuaalset platvormi, et luua juurdepääsetavat kasutajate endi poolt loodud ressursse, mille eesmärk on aidata kaasa kaasatusele ja sidemete loomisele, sotsiaalsele aktiivsusele, suhtlusele ning kollektiivsele tõhususele (Rotman ja Preece, 2010). Uuringud näitavad, et veebisuhtlus võib olla LGBT+ inimeste jaoks väga oluline ning olla arendav ja võimendav (Etengoff ja Daiute, 2014; Gauthier ja Chaudolr, 2004). Seksuaal- ja soovähemusse kuulujad on varasemates uuringutes välja toonud, et nad kasutavad veebisuhtlust enda identiteedi arendamiseks, eneseaktsepteerimise ja eneseteadlikkuse suurendamiseks ning enda LGBT+ identiteedi hõlpsamaks avalikustamiseks sõpradele ja perekonnale (Bond, Hefner ja Drogos, 2009; Harper, Bruce, Serrano ja Jamil, 2009).

Kuigi interneti kogukonnad ja veebisuhtlus võib olla noore jaoks oluline ja pakkuda vajalikku tuge, võib internetikeskkond endas kanda ka erinevaid ohte. Suhtlusvõrgustikus on üldjuhul inimesi nii perekonnast, töölt, koolist, sõpruskonnast jne ning sellest tulenevalt võib olla noorel, kes pole kõigi jaoks enda seksuaalset sättumust avalikustanud, keeruline toimetada. Et tulla toime väljakutsetega, kellele ja mida sotsiaalmeedias avaldada ning nähtavaks teha, kasutavad LGBT+ noored erinevaid viise, nad kontrollivad mida nad postitavad, jagavad, meeldivaks märgivad ning kuidas end väljendavad (McConnell jt, 2018). Eelnevate autorite poolt läbi viidud uuringu kohaselt kasutasid LGBT+ noored sotsiaalmeedias erinevaid privaatsuse sätteid ja kontrole, et tundlikum sisu oleks nähtav vaid valitud inimestele, samuti loodi erinevaid kontosid erinevate inimestega lävimiseks, reguleeriti, kes näeb personaalset informatsiooni ja

pilte. Eelneva uuringu kohaselt omasid noored mitmeid sotsiaalmeedia kontosid ning enim tsenseerisid enda sotsiaalmeedia sisu need LGBT+ noored, kes ei olnud enda perekonnale enda seksuaalset sättumust avalikustanud. Kui üheks ohuks on LGBT+ noorte jaoks, see, et tundlikku sisu võivad näha inimesed, kellele seda näidata ei soovita, siis teiseks ohuks on see, et inimesed kes avatult arutavad ja jagavad sotsiaalmeedias enda seksuaalset sättumust, võivad kogeda negatiivset vastukaja (McConnell, Néray, Hogan jt, 2018). Uuringutest on välja tulnud, et kuigi enda seksuaalse sättumuse avalikustamine suurendab ohvriks langemise võimalikkust, mõjutab enda orientatsiooni osas avalik olemine positiivselt inimese enesehinnangut ning madaldab depressiooni taset (Kosciw, Palmer ja Kull, 2015).

Lisaks tavapärasele suhtlusele ning informatsiooni otsimisele on võimalik sotsiaalmeedia ja interneti keskkonna abil enda kogemuslugusid laiemale avalikkusele jagada. Etengoff (2019) viis läbi uurimuse USA transsooliste video blogijate (vlogerite) seas, kes jagasid enda lugusid, et mõjutada ja esile kutsuda läbi enda narratiivide sotsiaalset muutust. Eelnimetatud uuringu kohaselt oli vlogijate peamisteks eesmärkideks muuta avalikkuse arvamust ja harida läbi enda lugude teisi inimesi transsoolisusest. Interneti platvormi kasutati kui tööriista, et vastu hakata ja protesteerida nende individuaalset ja kogukonna arengut pärssivatele sotsiaalsetele normidele (Etengoff, 2019). Sellised video blogid võivad olla kasulikud ja vajalikud LGBT+ inimestele, kellel puudub ligipääs tugigruppidele, nõustamistele ja vastavatele kliinikutele, vlogid võivad pakkuda vajalikku sotsiaalset tuge ja informatsiooni. Etengoffi (2019) poolt uuritavad vlogerid kaasasid enda vaatajaid ning pakkusid neile emotsionaalset tuge, nõu, harivat informatsiooni ning vastuseid nende küsimustele.

Uuringud on näidanud, et seksuaalvähemusse kuuluv noor, kes tunneb tugevat sidet LGBT+ kogukonnaga, tajub positiivsemat minapilti ning väiksema tõenäosusega tunneb ta enda identiteedi pärast negatiivseid tundeid (Frost ja Meyer, 2009, 2012; Puckett, Feinstein, Newcomb ja Mustanski, 2018).

PROBLEEMISEADE, EESMÄRK JA UURIMISKÜSIMUSED

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (2010) kohaselt on igal inimesel õigus õiglasele ja väarikale elule ning inimõigused peavad olema tagatud diskrimineerimata, sõltumata indiviidi sellistest tunnustest, mis teda teistest eristavad. 2007 aastal läbi viidud uuring LGBT+ inimeste ebavõrdsest kohtlemisest Eestis (Strömpl jt, 2007) näitas, et heteroseksuaalsest erineva orientatsiooniga inimesed kogesid ebavõrdset kohtlemist elu eri tasanditel. Eestis domineeriva heteronormatiivse hoiakutesüsteemi (Tiidenberg, 2014) mõjul on inimestel raske olla salliv endast erinevate suhtes.

LGBT+ noor võib kogeda vaimse tervise- ja heaolu probleeme tulenevalt negatiivsetest interaktsioonidest teiste ühiskonnaliikmetega ning homoseksuaalne noor kogeb 50% tõenäosusega enam igapäevaelu stressi (Mental Health..., 2015). Eesti esimesest LGBT+ koolinoorte uuringu (Ney jt, 2018) tulemustest nähtub, et noored kogevad koolis enda seksuaalse orientatsiooni tõttu kiusamist ning ei tunne end turvaliselt, mille tulemusena langeb nende õpiedukus ning soov koolis käia. Selle uuringu tulemuste kohaselt ei käsitleta Eesti haridussüsteemis kas üldse, või käsitletakse vähe erinevaid seksuaalseid orientatsioone ning nendega seonduvat ning koolinoored on kogenud, et nad on enda muredega üksinda.

Käesoleval hetkel on Eesti poliitmaastikul keerulised ajad, soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik Liisa Pakosta (Pärli, 2019) on välja toonud, et teda hirmutab Eestis üha enam leviv poliitiline kultuur, milles kasutatakse võtteid vähemuste vastu viha õhutamisel ning ta toob välja, et sellist olukorda pole Eesti poliitikas ammu olnud, kus valitsuserakonna liikmed kutsuvad üles vähemuse agressiivsele takistamisele.

Teadaolevalt ei ole uuritud, kuidas tunneb LGBT+ noor end tänasel päeval Eesti ühiskonnas, millised mured tal on ning kas ta saab vajadusel pädevat ja asjakohast abi. Iga ühiskonna jaoks on olulised tema noored, ka kõnekeeles öeldakse, et noored on meie tulevik, sellest tulenevalt on oluline antud valdkonda rohkem uurida. Käesoleval hetkel puudub meil teadmine sellest, kuidas kogeb Eesti LGBT+ noor oma seksuaalse orientatsiooniga seotud ühiskondlikku suhtumist.

Eelnevast tulenevalt on minu magistritöö eesmärgiks mõista end LGBT+ orientatsiooniga määratlevate noorte kogemusi Eesti heteronormatiivses ühiskonnas elades.

Oma töös otsin vastuseid kolmele uurimusküsimusele:

1. Mida räägib LGBT+ sätumusega noor end ümbritsevate inimeste suhtumisest endasse lähtuvalt seksuaalsest orientatsioonist?
2. Mida räägib LGBT+ sätumusega noor internetikeskkonna ja virtuaalmaailma olulisusest enda igapäevaelule ja heaolule?
3. Mida räägib end LGBT+ sätumusega määratlenud noor enda ootustest tugisüsteemidele ning end ümbritsevatele inimestele?

2. METOODIKA

2. 1. Metoodiline lähtekoht

Uurimuses kasutan kvalitatiivset meetodit. Kvalitatiivne uurimisviis on suunatud inimeste kogemuste, arusaamade ja tõlgenduste mõistmisele ning see viiakse läbi uuritavate inimeste loomulikus keskkonnas (Laherand, 2008), mis minu uuringu puhul tähendab, et intervjueeritav annab intervjuu keskkonnas, kus ta tunneb end turvaliselt ning on ka varasemalt viibinud. Kvalitatiivsetes uuringutes on võimalik inimeste sotsiaalset kogemust uurida, kirjeldada, tõlgendada ja mõista väikese arvu osalejate maailmavaadet (Laherand, 2008) ning ühtlasi eelnevat edasi anda täpselt nende endi sõnade ja väljenditega (Wester, MacDonald ja Lewis, 2008). Kvalitatiivse uurimuse puhul tuleb arvesse võtta, et saadud uurimustulemuste ja analüüsi põhjal tehtud järeldusi ei saa laiendada kõigile sihtrühma kuuluvatele inimestele, sest need kirjeldavad vaid selles uurimuses osalenud noorte inimeste personaalseid kogemusi.

2. 2. Andmekogumismeetod

Uurimustöö andmete kogumiseks viisin läbi kaheksa poolstruktureeritud intervjuud 2020 aasta märtsi- ja aprillikuus. Poolstruktureeritud intervjuu annab võimaluse vestluse käigus küsida intervjueeritavalt täiendavaid lisaküsimusi (Laherand, 2008). See intervjuueerimismeetod annab intervjuerijale paindliku võimaluse esitada küsimusi vabas järjekorras ning lisada täpsustavaid küsimusi, mille tulemusena on intervjuu loomulik ja toimub pigem vestlevas vormis. Lepik jt (2014) kohaselt jääb poolstruktureeritud intervjuu struktureeritud ja struktureerimata intervjuu vahele ning seda seetõttu, et ühest küljest kasutatakse varem koostatud intervjuukava, kuid teisalt võib muuta küsimuste järjekordi, küsida uusi täpsustavaid küsimusi või mõned küsimused esitamata jätta. Valisin intervjuude läbiviimiseks poolstruktureeritud intervjuu, sest see andmekogumismeetod andis mulle võimaluse hoida fookust uurimusküsimustel ning teisalt viia läbi intervjuud vabas vormis ning esitada ka lisaküsimusi. Intervjuu kava (lisa1) koosnes uurimus- ja intervjuu küsimustest, mis aitasid vestluse ajal fookust hoida, iga intervjuu oli

erinev ning uute küsimuste esitamisel lähtusin noorte eelmistest vastustest, mille tulemusena kõiki vormistatud intervjuu küsimusi ei pidanud esitama.

Kaks intervjuud viisin läbi silmast-silma ning kuus intervjuud toimus lähtuvalt 12.03.20 välja kuulutatud riiklikust eriolukorrast (vt Vabariigi Valitsus, 2020) veebikeskkonnas. Need intervjuud viisin läbi sünkroonse veebi-intervjuuna, mis Murumaa-Mengeli (ilmumas 2020) järgi on see kui nii uurija, kui ka osaleja on samaaegselt kindlas kokkulepitud veebikeskkonnas või kiirsuhtluskanalis ning küsimuste küsimine ja vastamine toimub reaalselt (Murumaa-Mengel, 2020). Videointervjuud võivad olla sama efektiivsed, kui näost-näku intervjuud, sest intervjuueeritaval ja uurijal on võimalus näha üksteise kehakeelt ja näoilmeid (Sullivan, 2012).

Poolstruktureeritud intervjuu tegin iga osalejaga individuaalselt, et keskenduda inimesele ja tema isiklikule kogemusele ja arvamusel ning kuna uurimuses käsitletav teema kannab iga inimese jaoks erinevat tähendust, võib sellest rääkimine olla uuritava jaoks ebamugav ning sellest tulenevalt oli oluline pakkuda intervjuu läbiviimiseks turvalist, toetavat ja vaba õhkkonda. Viimase jaoks on oluline, et intervjuueeritav saab valida intervjuu läbiviimiseks endale sobiva keskkonna ning samuti, et intervjuu läbiviija väljendab ja näitab uurimuses osaleja vastu lugupidamist, austust, suhtleb vahetult ning võrdse rollis ning seejuures on oluline, et uurimuse läbiviija tutvustab selles osalejale uurimuse eesmärgi ning tema osaluse konfidentsiaalsust.

2. 3. Uurimuses osalejad

Minu magistritöö uurimuses osales kaheksa 17-22-aastast erinevatest Eesti maakondadest pärit noort. Uurimuses osalejate leidmiseks kasutasin lumepallmeetodit, ehk ühte intervjuueeritavat tundsin isiklikult ning viis noort jõudsid uuringusse läbi tema. Kahe noore poole pöördusin otse, ma ei tundnud neid küll isiklikult, kuid sotsiaalmeedia andmete põhjal teadsin, et nad kuuluvad LGBT+ kogukonda. Uurimuses osalenutest määratlesid viis noort end geiks, kaks noort lesbiks ning üks biseksuaalseks. Uurimuses osalenud transsooline noor määratles peale soovahetuse protsessi ennast geina.

2. 4. Uurimuse eetiline aspekt

Enne intervjuudega alustamist selgitasin ja tutvustasin kõigile intervjuueeritavatele enda uurimuse eesmärki ja olulisust ning nende rolli selles. Suuliselt küsisin uuritavatel nõusoleku saadava informatsiooni töötlemiseks ja kasutamiseks. Uurimuses osalejatele selgitasin magistritöös kasutatavat konfidentsiaalsuse põhimõtet, mille kohaselt töös ei viidata asjaoludele, mis võimaldaksid nende tuvastamist. Intervjuueeritavatel küsisin luba vestluse salvestamiseks ning selgitasin selle vajalikkust andmete edasisel töötlemisel ning uurimustöö kirjutamisel. Et tagada intervjuueeritavate noorte täielik konfidentsiaalsus, ei kasutanud ma tsitaate välja tuues nende nimesid, vanuseid ega muid detaile, mis võimaldaksid neid ära tunda.

Delikaatsetel teemadel läbi viidavate intervjuude puhul kehtivad eritingimused, mille põhjal on oluline jälgida, et intervjuueeritav ei tunneks end ohustatult, ebamugavalt ega survestatuna (Lepik jt, 2014). Kuna uuritavateks olid haavatavasse gruppi kuuluvad noored, oli intervjuusid läbi viies oluline jälgida, et mina intervjuueerijana ei kahjustaks ega haavaks noori enda küsimustega. Esmase intervjuu viisin läbi tuttava LGBT+ kogukonda kuuluva noore täiskasvanuga, kes kinnitas, et sellisel kujul esitatud küsimused ja arutelud on sobivad.

Uurimuse läbiviijana oli oluline, et oleksin teadlik enda rollist ning sellest, et minu esitatud küsimused võivad mõjutada saadavaid andmeid. Andmeid analüüsides tuli jääda erapooletuks ning jätta tahaplaanile enda isiklikud arvamused ja hoiakud ning lähtuda teoreetilistest teadmistest ja materjalidest.

2. 5. Uurimuse käik

Intervjuude tarbeks kohtumise aega kokku leppides pakkusin noortele erinevaid variante läbiviimise koha valimiseks, palusin neil koha valida lähtuvalt sellest, kus nad end kõige

mugavamalt tunnevad. Teiste kohtade seas pakkusin intervjuu läbiviimiseks ka enda kodu, mille valisid kaks osalejat.

Kuna märtsikuu keskel kuulutati välja riiklik eriolukord, mille kohaselt olid kehtestatud lähikontaktide piirangud, viisin kuus intervjuud läbi veebikeskkonnas Skype. Intervjuud lindistasin mobiiltelefoniga, kasutades lindistamise rakendust. Kõikide virtuaalintervjuude ajal esines suuremal või vähemal määral tehnilisi tõrkeid, mille tulemusel esines intervjuudes katkestusi. Kuna noored on harjunud veebikeskkonnades igapäevaselt tegutsema ning oskavad erinevate tehniliste seisakute puhul operatiivselt tegutseda, sujus intervjuude läbiviimine vaatamata väikestele takistustele sujuvalt ning uuringus osalenud noored suutsid igakordselt sujuvalt edasi arutleda. Ajaliselt oli intervjuude keskmine pikkus 1 tund ja 39 minutit, kõige lühem intervjuu kestis 45 minutit ja kõige pikem intervjuu 2 tundi ja 11 minutit.

Enne intervjuudega alustamist selgitasin noortele, et kui esitan mõne küsimuse, mis ei ole kohane või millele nad vastata ei soovi, siis on neil õigus sellele vastamata jätta ning mulle seda öelda. Seda probleemi intervjuude käigus ei tekkinud ning minule, kui intervjuu läbiviijale tundus, et kõik vestlused sujusid lodusalt, loomulikult ja arutlevalt ning vestluse pikkus sõltus vastaja loomusest ning tema jaoks teema olulisusest. Intervjuude lõppedes sain osalejatelt tagasiside, et vestlus oli nende jaoks meeldiv ning neile tundus, et see kestis oluliselt vähemat aega, kui tegelikkuses ning nad olid positiivselt meelestatud. Neli intervjuueeritavat tänasid mind, et tegelen LGBT+ kogukonna teemade uurimisega.

Intervjuude lõppedes ütlesin osalejatele, et kui neil tekib veel mõtteid või küsimusi, mida nad sooviksid minuga jagada, siis nad võivad minuga julgesti sotsiaalmeedia vahendusel ühendust võtta. Antud võimalust magistritöö kirjutamise jooksul ükski noor kasutanud ei ole, kuid neil on võimalik seda soovi korral teha ka edaspidi.

Kõik intervjuueeritavad olid jutukad ning rääkisid delikaatsetel ja emotsionaalselt rasketel teemadel. Enne intervjuu põhiteemade juurde suundumist küsisin noortelt soojendavaid küsimusi nende igapäevaelu ja hobide kohta, tänu millele võis olla kergem neil edaspidi rääkida sügavamatel teemadel. Lisaks põhiteemadele tõid intervjuueeritavad sisse ka erinevaid arutlusi, mida esialgses intervjuukavas ei leidunud, kuid mis lisasid minu uurimusele olulist lisandväärtust. Arvan, et intervjuud õnnestusid sedavõrd hästi seetõttu, et noored arvasid, et sellel teemal on vajalik uurimustöid koostada ning valdkonnast avalikult ka rääkida. Intervjuude läbiviimise kestel on oluline, et uurija jälgib, et ta võtab uuritavat, kui endaga

võrdset inimest, mitte kui objekti, keda uurima asutakse. On oluline, et uurija omalt poolt uuritavat ei stigmatiseeriks, ega tema osalust ja väärtust ei pisendaks, on oluline, et uurija jälgiks enda kõne, ei väljendaks hinnanguid ning arvestaks, et uuritav on iseenda elu ekspert. Minu kogemuse järgi tagab eduka intervjuu asjaolu, kui uurija suhtleb uuritavaga vestluse kestel austavalt, vahetult ja vabalt.

2. 6. Analüüsimetod

Transkribeerisin iga intervjuu vahetult peale selle läbiviimist ning samal ajal tegin enda jaoks jooksvaid märkmeid mõtetest ja emotsioonidest ning arutelu punktidest, mis olid tekkinud nii intervjuud läbi viies kui ka salvestust uuesti üle kuulates. Transkriptsiooni tuli kokku 157 lehekülge. Järgnevalt kodeerisin teksti. Kodeerimisprotsessi käigus jaotatakse tekst osadeks, et seda põhjalikult uurida ning mõista ja teksti peidetud sügavamad tähendused esile tõsta (Kalmus, Masso ja Linno, 2015). Järgmise etapina jagasin koodid kategooriatesse, mis Kalmus jt (2015) järgi on koodide omavaheliste suhete ja hierarhiate uurimine ning sarnasuste alusel rühmadesse jaotamine. Selle tulemusena tekkisid teemad, mis on analüüsi ja arutelu peatüki struktureerimise aluseks.

2. 7. Uurija refleksiivsus

Antud uurimisteemani viis mind isiklik huvi. Minule kallis inimene tuli kaks aastat tagasi avalikuks enda seksuaalse orientatsiooniga ning alates sellest hetkest olen teadlikumalt jälginud, kuidas kajastatakse meil Eestis LGBT+ teemasid, kuidas toetatakse noori ning mis arengusuunad antud valdkonnas toimuvad. Arutledes lähedasega tema enda kogemuste ja üldise LGBT+ kogukonna teemadel, olen tundnud, et sellest valdkonnast räägitakse meil Eestis liiga vähe. Minu tuttav on kogenud vaimseid raskusi enda seksuaalse orientatsiooni varjamisel,

kartes, milline on teiste inimeste reaktsioon selle avastamisel, ta on tundnud, et tal on kaaskodanike sallimatuse ja suhtumise tõttu raske Eesti ühiskonnas elada. Tema kogemused tekitasid minus küsimusi, et miks peab üks noor inimene end tundma sedavõrd allasurutult ja õnnetult ning kogema end ümbritsevate inimeste käitumisest ja suhtumisest tulenevalt vaimse tervise või -heaolu probleeme. Kuna minu silmis on LGBT+ temaatika Eestis vähe uuritud ning kajastatud, leidsin, et on oluline antud kogukonta kuuluvate noorte kogemusi uurida ning neist ka rohkem avalikult rääkida.

Käesoleva uurimuse läbiviimine oli minu jaoks väga põnev ning huvitav kogemus, pakkudes hulgaliselt uusi teadmisi. Minu jaoks oli positiivselt üllatav, kui kiiresti toimus intervjuueeritavate noorte leidmine. Noored reageerisid kiiresti ning nad ei esitanud enne intervjuude läbiviimist lisaküsimusi, vaid väljendasid kohest valmisolekut osalema ja panustama, tuues välja, et see on ka nende jaoks oluline teema, millest peab rääkima. Vaid üks noor, kelle poole otse pöördusin, ei vastanud. Kuigi enne intervjuude läbiviimist oli mul teatav hirm selle kujunemise ees, kartes peamiselt, et vestlus kujuneb puiseks ja konarlikuks, olid need hirmud asjatud. Kõik uurimuses osalenud noored olid jutukad, rõõmsameelsed ja sõbralikud ning vestlesid minuga tõrgeteta ka tundlikel teemadel.

Kvalitatiivset uurimust läbi viies pidasin silmas enda võimalikku mõju andmete kogumisel ja analüüsimisel. Intervjuude läbiviimisel suhtusin endasse teadlikult ja kriitiliselt ning sellest lähtuvalt jälgisin, et esitaksin küsimusi ning arutleksin teemadel neutraalselt, et tulemusi mitte mõjutada. Kui mõne intervjuueeritava räägitu võis olla kaheti mõistetav, küsisin täpsustavaid küsimusi, et olla kindel hilisemas andmete õiges tõlgendamises.

Lisaks sellele, et uuringus osalenud noored andsid hindamatu panuse minu magistritöö valmimisele, pani nende räägitu mind mõtlema ka sellele, kuidas saaksin mina enda igapäevatöös lastekaitse spetsialistina panustada veelgi enam LGBT+ noorte heaolusse. Uurimuses osalejate vastused panid mind mõtlema aspektide üle, mille peale ma ei ole ise varasemalt LGBT+ noortega töötades tulnud ning sellest lähtuvalt annavad intervjuueeritavate lood olulise panuse ka minu igapäevatöösse.

3. ANALÜÜS

Käesolevas magistritöö osas esitan peamised uurimustulemused, mis kerkisid esile kaheksa LGBT+ noorega läbiviidud poolstruktureeritud individuaalintervjuudest. Peatükk on jaotatud neljaks alapeatükkideks, mis käsitlevad LGBT+ noorte seksuaalse orientatsiooni teadvustamise algusaegu, kogemusi seoses kapist väljas olemisega, noorte vaimset tervist ja -heaolu ning noorte enda ootusi ühiskonnale, milles nad elada soovivad.

Teksti on lisatud tsitaadid, mis on esitatud muutmata kujul. Tsitaadid on esitatud kaldkirjas ning tähistusega /.../ olen märkinud tekstiosa, mille olen välja jätnud, kuna see ei ole olnud uurimuse seisukohast oluline.

3.1. LGBT+ noore eneseleidmise algus

3.1.1. Enesemääratlemine

Nagu teada, toimub teismeeas muu hulgas ka enese seksuaalsuse teadvustamine. Uurisin uurimuses osalenud noortelt, kuidas nad enda seksuaalset orientatsiooni määratlevad ja kirjeldavad.

Kõik minu magistritöö uuringus osalenud noored leidsid, et nad on käesoleval hetkel täiesti kindlad enda seksuaalsuse määratlemisel, ent üks uurimuses osalenud noor vastas nii: *“Geimees, jällegi, samamoodi avatud, kõik võib tulevikus muutuda.”* Sarnaselt temale rääkis ka üks teine noor, et ta usub armastuse tekkimise võimalikkust ükskõik kelle vahel, kirjeldades, kuidas armutakse inimesse ja tema iseloomu ning omadustesse ning see ei pruugi olla mõjutatud tema soost: *“/.../ iseenesest ma usun seda, et armastus võib tulla ükskõik kelle vahel, et sa ei saa ise seda kontrollida, kunagi ei tea, mis tulevik toob.”* Vaatamata sellele, et kaheksast noorest kaks rääkisid, et armastus on paindlik, ei olnud nad siiski kogenud vastassugupoolde armumist. Kuigi varasemad uuringud on näidanud (Strömpl jt, 2007), et LGBT+ noortel on raske enda seksuaalset suundumust tunnistada ning võidakse olla lootuses, et see muutub

heteroseksuaalseks, siis minu uuringus osalenud noored sellest ei rääkinud. Võiks oletada, et ehk ka neil kahel noorel oli salamisi lootus, et nende orientatsioon muutub, kuid teisalt nad seda ei väljendanud ning pigem olid nad uhked enda orientatsiooni üle. See, et noored usuvad armastusse kahe inimese vahel, sõltumata soost ja orientatsioonist võib olla ka midagi uut LGBT+ noorte puhul, mida on veel vähe uuritud.

Uuringus osalenud noored rääkisid enda seksuaalsest suundumusest enesekindlalt, kuid samas toodi välja, et eneseleidmise protsess oli teisalt ka hirmutav. Üks noortest kirjeldas, et kui ta hakkas umbes üheteistkümnelt aastaselt mõistma, et ta ei ole ilmselt heteroseksuaalne, surus ta selle tundmuse endas mitmeks aastaks alla: *“/.../ ja peale seda hakkaski see protsess, et alguses öelda iseendale peegli ees, et öelda, et ma olen gei, et see oli suur samm, ma mäletan veel siiani, kuidas ma nutsin peegli ees öeldes seda endale ja see oli alguses ka raske, raske oli seda vastu võtta.”* Noore kogemusest on näha, et ta elas tugevasti läbi seda, et ta ei ole ühiskonna mõistes normaalne. Eestis domineeriva heteronormatiivse hoiakutesüsteemi (Tiidenberg, 2014) järgi on eeldus ja sotsiaalne norm, mille kohaselt jaotuvad inimesed binaarsesse soosüsteemi ehk mehi ja naisi nähakse teineteist täiendavatena ning heteroseksuaalsus on ainus aktsepteeritav orientatsioon (Aavik jt, 2016) ning kõiki, kes heteroseksuaalsed ei ole, nähakse normist kõrvalekalduvaid (Roosalu jt, 2014). Noore, alles kujuneva inimese jaoks on raske tunda, et ta ei pruugi olla enda olemuse pärast enda perekonna ning teiste ühiskonnaliikmete jaoks aktsepteeritav ning see võib omakorda olla alles kujuneva ja haavatavas eas inimese vaimsele tervisele suureks ohuks.

Kaheksast noorest vaid üks rääkis, et enda seksuaalse identiteedi teadvustamise hetkel oli ta kursis LGBT+ temaatikaga ning olemasolev informatsioon oli tema jaoks piisav ja adekvaatne, ülejäänud noored aga tõid välja, et nende teadmised heteroseksuaalsusest erineva sättumuse kohta olid äärmiselt kesised või pigem negatiivsed. *“Kui oligi, siis olid ainult halvad, enda suguvõsa ja perekonna pärast, sest no nad tegid koguaeg mingeid halbu nalju nende kohta, või ütlesid halvasti või midagi ja siis ma ei teadnudki midagi muud, peale selle halva ja siis oligi alguses, et kas ma olen see inimene või.”* Areneva teismelise jaoks on oluline toetav ja turvaline elukeskkond ning lähedased inimesed. Noore jaoks, kes kuuleb koduses keskkonnas, armastatud inimeste poolt pidevaid rünnakuid LGBT+ inimeste suunas, võib olla äärmiselt keeruline enda seksuaalset identiteeti omaks võtta või veel enam seda ka teistele avalikustada, sest enda sisemuses ta heitleb tunnetega, et ta ei ole endale kallite inimeste silmis normaalne.

Lisaks perekondades esinenud negatiivsetele kuvanditele LGBT+ inimeste kohta toodi intervjuudes ka välja: *“Teadsin, et on olemas erinevad orientatsioonid, aga minu peres või ümbruskonnas väga nendest ei räägitud”*, noorte perekesksed kogemused homoseksuaalsete inimeste kohta negatiivse rääkimisel või neist mitte üldse rääkimisest näitab taaskord, kui suur mõju on Eesti peredes heteronormatiivsetel hoiakutel. Olgugi, et tänapäeval rõhutatakse inimeste individuaalsust ja osati justkui tunnustatakse inimese eristumist, siis erineva seksuaalse orientatsiooniga inimesi veel iseenesest mõistetavana ei võeta ning mitmed noored rääkisid, kuidas kodukeskkonnas homoseksuaalsetest inimestest rääkimine on tabu. Kui kodus ei julgeta täiskasvanute poolt käsitleda mingeid teemasid, annab see noortele automaatselt signaali, et ka nende poolt ei ole turvaline antud teemadel rääkida, arutleda või küsida, mis taaskord tingib asjaolu, et noor jääb keerulises olukorras üksinda. Kütti (2011) magistritööst tuli välja, et emad võivad küll aimata, et nende laps on homoseksuaalne, kuid kuna nad ei suuda selle mõttega leppida, väldivad nad antud teemadel rääkimist, sest sellest rääkimine tähendaks, et olukorraga tuleb silmitsi seista.

Kuigi juba ammu on üldlevinuks saanud teadmine, et heteroseksuaalsus ei ole haigus, mida on võimalik ravida (vaata ptk 1.1.), leidub meil Eestiski senimaani selliseid arvamusi. Eestis on veel suur hulk inimesi, kes arvavad, et homoseksuaalsus on ravitav ja muudetav ning 44% elanikkonnast usub, et see on inimese vaba valik (LGBT teemaline..., 2019). Üks noor kirjeldas, kuidas ta enda seksuaalse määratlemise ajal üsna muretu oli: *”/.../ et mul oli nagu isegi tegelikult natukene negatiivne arvamus LGBT+ teemadest, sest ma mäletan, et alguses kui ma nagu seda kogu asja nii hästi ei mõistnud, siis ma mõtlesin, et ah tead saan 18, lähen sinna konversiooniteraapiasse (psühhiaatriline ravi, mille eesmärk on homoseksuaalseid noori heteroseksuaalseks muuta) ja kõik saab korda (naerab).”* Lisaks rääkis ta, et ta küll ei ole päris kindel, mille põhjal ta arvas, et homoseksuaalsus on ravitav, kuid oletas, et tõenäoliselt oli arvamus kujunenud ühiskonnas levinud hoiakute ja diskursuste vahendusel. Nii eestlaste hoiakud, kui ka noore esialgne informatsioon seksuaalse orientatsiooni kohta näitavad, kui suur roll on meedial ning informatsioonil, mis jõuab inimesteni kas reklaamide, artiklite, telesaadete vmt kaudu ning kuidas see võib mõjutada inimeste alateadlikke hoiakuid ja teadmisi. On ohtlik, kui meie ühiskonnas ei kajastata LGBT+ teemadel neutraalset ja adekvaatset teavet, samale tulemusele on jõudnud oma uuringus ka Strömpl jt (2007), kes on leidnud, et LGBT+ inimeste kohta levivad eelarvamustel põhinevad stereotüübid, sest ühiskondlikul tasandil puudub informatsioon seksuaalse orientatsiooni olemuse ja põhjuste kohta.

Kuigi minu intervjuudes osalenud noored olid kindlad enda seksuaalse identiteedi määratlemisel, toodi välja: *“/.../ ja siis ma sain aru, et mul ei ole otseselt oluline end sildistada, ma lihtsalt elan enda jaoks ja olen selline, nagu mul mugav on.”* Selle intervjuus osaleja jaoks tähendas enda määratlemine LGBT+ inimesena ja sellest määratlusest nõ kinni hoidmine sildistamist. Sildistamine tähendab Eesti Õigekeelsussõnaraamatu (2018) järgi mingi halvustava nimetuse kaudu teistest erinevaks kuulutama, tõenäoliselt tunnevad noored, et nad ei vaja enda külge halvustavat silti, mis paratamatult kaasneb LGBT+ tähistamisega. Huvitaval kombel rääkis ka üks teine noor siltidest - arutledes enda seksuaalsusest ning romantilisusest oli küll kindel, et ta on homoseksuaal, kuid viimasel ajal on ta tundnud, et samal ajal ei ole ta homoromantiline, vaid võibolla hoopis midagi muud, tuues välja, et *“/.../ aga eks aeg näitab, pluss sildid võivad alati muutuda, kui ma tunnen, et need peaksid muutuma.”* Noorte tõlgendused enda sildistamisest ning seksuaalsest sättumustest näitavad, et inimese identiteedi kujunemine on kogu elu kestev pikaajaline ning psüühika kõikidel tasanditel toimuv protsess. Samas noorte lood enda sildistamise ebavajalikkusest või siltide muutlikusest võivad kajastada asjaolu, et sildistamine ei ole vajalik, sest see võib kergesti muutuda stigmatiseerimiseks. Ennast sildistades võib noor tunda pidevat teistest eristumise tunnet ning seeläbi tajuda suuremat stressi ja survet ning enese sildistamata jätmine võib olla noorele vaimsest tervisest ja -heaolust lähtuvalt kergem. Ka erinevad uuringud on näidanud, et on hulk inimesi, kes ei soovi end ühtede ja kindlate siltide kaudu määratleda (Käbin, 2010), lisaks eelnevalt arutletud põhjendustele võib enese määratlemata jätmine või siltidest loobumise soov olla ka vastuhakk heteronormatiivsele traditsioonilisele ühiskonnale, mis seab tugevad piirid, mis on normaalne ja aktsepteeritav ning mis mitte ning teatud mõttes on määratlenud ka LGBT+ sildi ja selle sisu.

Kokkuvõtvalt võib järeldada, et minu uurimuses osalenud noortel ei olnud seksuaalse sättumuse teadvustamise hetkel asjakohast ja adekvaatset informatsiooni LGBT+ orientatsiooni kohta, mis on suuresti tingitud perekondades ja ühiskonnas domineerivast heteronormatiivsetest hoiakutest. Informatsioonipuuduse tõttu võivad teismelised kogeda enesega mitteleppimist ja häbenemist ning samamoodi on adekvaatse teabe puudumise tõttu paljud inimesed arvamusel, et homoseksuaalsus on ravitav või inimese vaba valik.

3.1.2. Interneti keskkond, kui informatsiooni allikas

Täna sel päeval kasvavad noored enamasti igakülgsest interneti ja virtuaalmaailma võimalusi kasutades ning kuna enamikel minu uuringus osalenud noortel oli informatsioon LGBT+ sättemuse osas puudulik ja ise ei tundud ühtegi kogukonda kuuluvat inimest, oli noorte jaoks loomulik käik suunduda interneti lisainformatsiooni otsima.

Lisaks tavapärasele Google otsingumootori kasutamisele ning artiklite lugemisele jälgisid noored ka erinevaid LGBT+ inimeste videoblogisid: *“Ma hakkasin vaatama LGBT+ juutuubereid ja sealt enamasti saingi informatsiooni LGBT+ inimeste elude, suhete ja läbiealamiste kohta. Vaatasin lugusid, kuidas nemad kapist välja tulid ja kuidas selle peale reageeriti jne.”* Eelnevalt kõnelenud noor tõi välja, et teiste LGBT+ inimeste videolugude vaatamine ning ka nende näitamine on vajalik: *“et harida neid, kes sellest väga midagi ei tea. Nüüd 2020 aastal on väga palju erinevaid LGBT+ juutuubereid ja influencersid, kellelt saab palju infot, mis on abiks noortele, kes alles avastavad enda seksuaalset orientatsiooni ja tahavad rohkem teada sellel teemal.”* Sarnaselt minu uuringus osalenud noortele, on DeHaan jt (2012) oma uurimuses leidnud, et lisaks LGBT+ kogukonda kuuluvate sõprade otsimiseks kasutavad noored interneti keskkonda ka enda seksuaalsuse kohta puuduoleva informatsiooni ja kogukonna leidmiseks, lisaks teiste inimeste lugude lugemiseks ning vaatamiseks. Teiste inimeste kogemuslood võivad olla noortele suureks toeks, esmalt on neil võimalik näha, et nad ei ole enda olukorras üksinda ning on ka inimesi, kes on elanud läbi täpselt sama, mis nemad ja teisalt on neil võimalik saada oma erinevatele küsimustele vastused. Kuna internetikeskkond võib olla anonüümne ning tänapäeva noor oskab ja saab seal iseseisvalt tegutseda, on see LGBT+ noorte jaoks oluline infokandja, kus saab uurida ja tegutseda ilma, et peaks neil teemadel vanematega rääkima, sest nagu eelnevalt välja toodi, ei olda paljudes perekondades homoseksuaalsete inimeste suhtes sallivad või antud teemadel kodukeskkondades ei räägita.

Lisaks enda jaoks kasuliku informatsiooni leidmisele, tõid noored välja, et LGBT+ inimeste kogemuslood võivad kasulikud olla ka heteroseksuaalsetele inimestele: *“Tänaseks on netis väga palju erinevaid kohti, kus LGBT+ teemadel infot saada ning end harida ja see on väga tore, sest arvan, et sallimatus tuleb tihti teadmatusest.”* Kui eelnevalt arutlesin internetikeskkondade ja videoblogide kasulikkusest LGBT+ noortele endile, kannavad need samad infokanalid endas veelgi laiemaid võimalusi ning ka eesmärki. Läbi reaalsete inimeste

lugude on võimalik saada igaühel adekvaatset informatsiooni, ka Lemos ja Da Cunha Junior (2018) leidsid enda uurimuses, et sotsiaalmeedia on saanud oluliseks muutusi toovaks tööriistaks, mis aitab inimesi nii üksikindiviidi tasandil, kui ka aitab endaga kaasa tuua ja mõjutada sotsiaalseid muutuseid. Veebikeskkondades leiduv adekvaatne informatsioon võib kaasa aidata ühiskonna sallivuse suurendamisele (Etengoff, 2019), sest nagu eelnevaltki välja toodud, on Strömpl jt (2007) kohaselt ühiskonna sallimatuse taga õige ja asjakohase informatsiooni puudumine.

Rääkides veebikeskkondade olulisusest ja nende kasutamisest, kirjeldas uurimuses osalenud transseksuaalne noor, et ta ise emale enda sooidentiteedi kohta ei rääkinud: *“Juutuubis mingid videod, kus nad seletavad, et see on väga hea, et mina ka siis saatsin kunagi oma emale mingeid videosid, kus ka jagati oma transisionit, et ta nagu saaks aru, kuidas see käib, miks seda tehakse ja kõike seda. Et seal on adekvaatne info üldiselt.”* Tema tundis, et läbi videote näitamise on tal kergem emale enda identiteedist rääkida, videotest oli võimalik emal näha teiste inimeste kogemusi kogu protsessi vältel ning nii sai ta ema jooksvalt vastused küsimustele, mis oleksid tal tekkinud enda lapsega toimuva osas praeguses hetkes ja tulevikus. Selles näites, videote vaatamise tulemusena ema täpsustavaid küsimusi soovahetuse protsessi kohta ei esitanud, noore hinnangul sai ema videotest kogu vajaliku informatsiooni ning seeläbi võis olla enda avalikustamise protsess talle vaimselt kergem. Ka välismaistes uuringutes (Bond jt, 2009; Harper jt, 2009) on leitud, et LGBT+ inimesed kasutavad veebikeskkondi enda LGBT+ identiteedi hõlpsamaks avalikustamiseks sõpradele ja perekonnale.

Intervjuudes rääkis üks noor, et enda seksuaalse orientatsiooni teadvustamise teekonna alguses ta küll otsis põgusalt internetist informatsiooni LGBT+ teemade kohta, kuid edaspidi jõudis selleteemaline sisu pigem ise temani: *“/.../ mida rohkem sa otsid, seda rohkem google hakkab soovitama neid asju, et siis automaatselt hakkas ise ette tulema ja siis hakkasin vaatama neid /.../ otseselt ma nagu ei ole konkreetselt midagi uurinud, lihtsalt kõik, mis on ette tulnud kuskil internetis, ja interneti avarustes /.../ ja videosid vaadates juutuubis, nagu lihtsalt tuleb ette.”* Tiidenberg (2019) on välja toonud, et sotsiaalmeedia algoritmid on üles ehitatud selliselt, et inimesele hakatakse pakkuma sellist sisu, millesarnast on ta eelnevalt vaadanud. Sarnase sisu soovitamine võib olla noore jaoks kasulik, sest sellisel viisil võib ta sattuda juhuslikult peale materjalidele, mis on olulise informatiivse sisuga ning ta ehk ise ei oleks nendeni jõudnud ning teisalt ei pea ta kasuliku sisu nägemiseks ise aktiivselt seda otsima. Samas võivad olla sotsiaalmeedia algoritmide poolt kuvatud sisu jällegi liiga üheülbaline ning selle tulemusena

võib see kuvada liiga ühetaolist informatsiooni, mis ei pruugi samuti olla piisav või peegeldada tegelikkust.

Virtuaalmaailmas leiduv LGBT+ kogukond, nagu ka uurimuses osalenud noorte kogemustest nähtub, aitab noorel tunda ja näha, et ta ei ole ainukene ning annab võimaluse tunda, et ta kuulub kuhugile, kus teda mõistetakse ja aktsepteeritakse. Üks intervjuueeritavatest kirjeldas: *“See on koht, kust tuleb minu jaoks kõige rohkem armastust, eriti, kui ma ei suhtle oma perega üldse, nagu armastus on see, mis niiöelda tuleb, et kui keegi ütleb hästi mulle internetis.”* Tema ei suhtle kellegagi oma perekonnast, ta ütleb, et kõik perekonnaliikmed on homoseksuaalsete inimeste suhtes pigem vaenulikud ning sellest tulenevalt ei saa ta neist teemadest kodus rääkida ning tunda ennast vabalt. Ewijki (2010) kohaselt on noorte heaolu tagamiseks vajalik talle suunatud tähelepanu ja kaitse ning Maslow (2007) kohaselt tagab inimesele tunde, et temast hoolitakse, kuuluvus enda jaoks olulisse rühma, kui perekond ja noore lähikondlased ei suuda antud tundeid talle pakkuda, on võimalus kuuluvust ja toetavaid suhteid kogeda veebikeskkondades.

Internetikeskkond, kui informatsiooni allikas on LGBT+ noorte jaoks tähtsal kohal. Veebikeskkondadest saavad noored läbi teiste kogemuslugude ja informatiivsete allikate vastused enda puuduvatele küsimustele ning ühtlasi on võimalik virtuaalkogukonnas leida endale tuge ja kuuluvust pakkuvaid tuttavaid ja kogukondi. Suhtlus veebis võib olla noore jaoks võimestav ja arendav (Etengoff ja Daiute, 2014; Gauthier ja Chaudolr, 2004). Lisaks kannavad internetis leitavad LGBT+ infomaterjalid endas võimalust ja eesmärki suurendada ühiskonna sallivust ja teadlikkust.

3.1.3. Internetikeskkond, kui ohu allikas

Kuigi noored kirjeldasid virtuaalkeskonda ja sotsiaalmeedia kanaleid, kui kohta, kust saada tuge ning informatsiooni, tõid noored välja ka erinevaid ohte, mida võib seal ees leida. Üks noortest kirjeldas sotsiaalmeediat: *“Aga see on ka natukene selline kahe otsaga asi, et vahel võib sellisesse lõksu sattuda, et ma lihtsalt tean ise, kui nüüd tagasi vaadata, et ma jälgisin*

mõnda inimest, kes võis olla selline, mitte nii hea mõjuga tegelikult /.../, et on lihtsalt mõned kindlad suunamudijad, kes on tegelikult väga halvad inimesed keda jälgida või endale eeskujuks võtta LGBT+ teemadel minu arvates, ja neid ilmub iga päevaga üha enam minu arust ka juurde.“ Lisaks rääkis ta, et sotsiaalmeedias teistele eeskujuks olev inimene peaks olema tundlik, teadlik, millist informatsiooni ta jagab ning ühtlasi olema ka ise tolerantne, sest vastasel juhul võib noortele jagatav informatsioon olla kallutatud ning sellest tulenevalt võib mõjutatav inimene omandada väärad tõekspidamised ja arusaamad. Teisedki noored rääkisid, et nad kohtavad sotsiaalmeedias neid, kes kajastavad LGBT+ teemasid valesti või annavad valeinformatsiooni, mille tulemusena võib jääda heteroseksuaalsetele inimestele LGBT+ inimestest vale mulje ning seeläbi tehakse kogukonnale pigem halba. Noored arutlesid, et valeinformatsiooni taga võib olla sallimatus enda ja teiste orientatsiooni suhtes. Lisaks võib valeinformatsiooni jagamise taga peituda tõsiasi, et nende levitajad ei ole ise täienisti enda orientatsiooniga leppinud. Intervjueeritavate kogemuse põhjal võib sotsiaalmeedias lisaks kasulikule informatsioonile olla ka palju kahjulikku, mis võib mõjutada negatiivselt üldise ühiskonna hoiakuid LGBT+ inimeste suhtes, kui ka olla end avastavale teismelisele ohtlik.

Kui eelnevalt rääkis üks noortest, et vahepeal võivad LGBT+ inimesed sotsiaalmeedias käituda valesti ning nii võib üldsuse arvamus muutuda LGBT+ inimeste suhtes negatiivsemaks, siis enda intervjuus arutles teine noor samal teemal, kuid vastupidises vaatevinklis. *“Minu arust kõik võiksid olla mõistvamad ja mitte võtta kinni sellest kuidas üks gei inimene käitub ja ühistada seda terve grupiga.”* Seda rääkiv noor koges hiljuti, et olles gei ning tehes ühiskonnakriitilise teo, mille postitas sotsiaalmeediasse, koges ta palju negatiivset vastukaja, milleks oli peamiselt LGBT+ inimeste hukkamõist kogukonnale halva maine toomises ning sallimatute inimeste poolt kõikide homoseksuaalsete inimeste osas negatiivsete tunnuste omistamine. Ta tõi välja, et: *“/.../ mina ei ole vastutav selle maine eest, mida ma vähemusgrupile teen, see ei ole minu töö nagu, muidugi ma tahaksin töötada selles suunas, et inimesed arvaksid meist paremini, aga minu töö ei ole panna kedagi ümber mõtlema mõtteid, mida nemad arvavad, lihtsalt see on mega loll, et sa võtad ühe inimese teo ja sa seostada seda kõigi teistega.”* Antud olukord peegeldab asjaolu, et teistsuguse orientatsiooniga inimene peab end enam kontrollima, kui heteroseksuaalne inimene, sest iga kellegi silmis väär tegu võidakse üldsustada kogu kogukonnale, samas heteroseksuaalse inimese väär tegu kõigile heteroseksuaalsetele ei omistata. Antud olukord kirjeldab topeltstandardeid ning seda, et vaatamata LGBT+ kogukonnas soositud avalik olemisele, seatakse teiselt poolt kogukonna enda poolt ootustega piirangud inimese käitumisele. Noore kogemus peegeldab, et LGBT+

inimesed ootavad teistelt kogukonda kuulvatelt inimestelt justkui lojaalsust grüpiidentiteedile ning ootavad, et iga LGBT+ inimene tegeleks kogukonna maine tõstmise või hoidmisega.

Teise ohuna nägid intervjuudes osalenud noored foorumeid ja erinevaid internetilehekülgi, mille peamiseks eesmärgiks on hoopis tutvuste otsimine seksuaalsuhte eesmärgil ning samuti ka keskkonnad, kus noorte küsimustele vastajateks on inimesed, kes õiget teavet ei oma või vastavad pahatahtlikult. Noor kirjeldas kogemust enda seksuaalse identiteedi kujunemise ajal: *“(kirjeldab foorumit) ühesõnaga see on selline koht, kus ma puutusin esimest korda kokku kogukonna liikmetega päriselt ja suhtlesin, aga see tegelikult tagasi vaadates oli väga toksiline keskkond, et see oli selline suuresti üles ehitatud ikka nagu tutvumiste saamisele suhete ja seksuaalsuse eesmärgil, et eem, see pole väga hea koht, kus olla mingisugusel 14 aastasel poisil.”* Ta rääkis, et ei osanud noorena veel aru saada, et veebikeskkond, milles ta palju aega veetis, ei olnud tegelikult talle sobiv ning ei pakkunud ka seda tuge ja vajalikku informatsiooni, mida ta sealt saada lootis. Noored võivad internetis ringi vaadates leida palju LGBT+ lehekülgi, kuid tegelikkuses selgub sagedasti, et need võivad olla hoopis tutvuste leidmisele baseerunud leheküljed (Toom, 2018). Noore jaoks võib olla raske tuvastada, mis eesmärgiga on loodud mõni internetikeskkond, kus ta aega veedab ning haavatava teismelise jaoks võib tutvuste otsimisele rajatud portaal kujutada pigem ohtu ja suurendada võimalust seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemiseks.

Veebikeskkondade ja sotsiaalmeedia ohtudest rääkides toonitavad noored, et internetis tegutsedes tuleb olla teadlik: *“Seal tuleb tõesti ettevaatlik olla, ma ei taha olla see buumer (mõtleb inimest, kelle arusaamad ja põhimõtted on aegunud) ja öelda, et sotsiaalmeedias tuleb hästi ettevaatlik olla, aga tegelikult seal saab nii palju mõjutada inimesi ja seal saab mõjutada ka negatiivsel moel, et lihtsalt seda ma ise väga palju kohtan, et kui ma tõesti jälgin mingit influenserit ja kanali jagamist näen, et minu jaoks oleks see mõjunud halvasti, kui ma näiteks eneseavastamise perioodil olin”.* Ta kirjeldab, et virtuaalkanalites peituvad ohud on ajas muutunud: *“Internet ei ole minu jaoks enam oht, et oioi need viirused või need petuskeemid, jaa neid leidub ka, aga noored oskavad neid väga hästi ka ära tunda, põhiline ongi lihtsalt see, et kui palju tegelikult, millise emotsionaalse mõjuga sotsiaalmeedia inimene võib olla.”* Haavatava ja mõjutatava teismelise jaoks võib olla ohtlik, kui ta ei oska internetis ära tunda pahatahtlikke inimesi. Virtuaalmaailmas, kus noor veedab enda enamuse vabast ajast, on võimalik temaga osavalt manipuleerida ning sellest tulenevalt noort kahjustada. Interneti levikuga kaasnes laiem teavitustöö petuskeemide ja viiruste äratundmiseks, kuid märksa vähem

on noortele tutvustatud ohte, mis kaasnevad suhtluses teiste inimestega või eeskujude jälgimisel.

Kui eelnevalt oli aruteluks negatiivse informatsiooni ja negatiivsete hoiakutega inimeste potentsiaalne mõju haavatavale teismelisele, siis ohtu nähti ka vaid positiivsete eeskujude jälgimises: *“/.../ ja samas võib olla ka see, et sa jälgid väga palju häid asju, aga et sa kaod nagu oma mulli täiesti ära, et sotsiaalmeedia mõjul sa eladki selles natukene ideaalses maailmas, kus sa jälgidki ainult enda eeskujusid, aga tegelikult sa kas ei lepi või ei seisa silmitsi reaalsusega, mis tegelikult maailmas on.”* Sotsiaalmeedias vaid LGBT+ kogukonna kohta positiivse rääkimine ning eeskuju poolt vaid positiivse kuvamine võib tekitada äärmuse, kus mõjutatavale noorele jääb mulje ja tekib sisemine tunne, et tegelikkuses ongi kõik väga hästi ning seejuures kaob tal reaalsuse tajus, kuidas on tegelikult olukord LGBT+ teemadel ning sellest tulenevalt võib ta enda igapäeva elus kogeda negatiivseid seikasid, sest ta ei oska neid oodata, ega ka nendeks valmis olla.

Internetis leidub hulgaliselt ohte, mille tulemusena võib saada noor või laiem ühiskond LGBT+ teemade kohta valeinformatsiooni või mille tulemusena võib sattuda haavatavas eas teismeline seksuaalse ärakasutamise ohvriks. Ohuna internetis on ka vaid positiivse sisu jälgimine, mille tulemusena võib kaduda reaalsustaju ning kujutleda, et päriselus probleeme ei esinegi. Veebikeskkondades tegutsedes ja informatsiooni omandades on oluline, et valitseks teadlikkus ja tarbitava sisu tasakaal. On äärmiselt tähtis, et noortele räägitaks veel enam veebis peituvatest ohtudest ning seejuures peab lähtuma sellest, milline on tänapäeva noorte internetikäitumine ja juba omandatud teadmised, ehk teavitustöö peaks käima ajaga kaasas.

3.1.4. Kontode privaatsussätted internetis

Lisaks virtuaalmaailmas kogetule, tundsin huvi, kuidas noored end sotsiaalmeedias presenteerivad. Nagu ka varasemates uuringutes on välja tulnud (Bond jt, 2009; Harper jt, 2009), rääkisid ka kõik minu uuringus osalenud noored, et olenevalt sotsiaalmeedia kanalist,

nad jälgivad, millistes gruppides nad liikmeks on, milliseid lehekülgi jälgivad ja kuidas end presenteerivad.

Intervjuueritav tõi välja: *“Kui ma pean mõtlema, kuhu mida postitada, siis see on feissbuuk, kuna seal on isa, kuna ma feissbuuki üldse ei kasuta, see on mõttetu leht, kasutan instat (instagrammi), seal ma postitan, mida tahan, ja seal ei ole neid, kelle eest peaks midagi varjama.”* Nagu ka eelnev noor, rääkisid ka teised, et kõige enam nad jälgivad Facebookis, mida nad postitavad, sest seal on konservatiivsed perekonnaliikmed, kellele enda sättumust avalikustada ei soovita. Intervjuude käigus tõid noored välja, et Facebook on nende jaoks end juba minetanud ning peamiselt kasutatakse Instagrammi ja teisi sotsiaalmeedia keskkondi, kus ei ole perekonnaliikmeid, kes nende sättumusest ei tea ning sellest tulenevalt ei väljendanud nad ka otseselt häiritust olukorrast, et Facebooki kontol nad kõike enda kohta ei kuva. McConell jt (2018) uuringu kohaselt loodi noorte poolt sotsiaalmeedias erinevaid kontosid, erinevate inimestega lävimiseks, et omada suuremat kontrolli, kes nende tundlikku sisu näeb. Minu uuritavad noored küll samas sotsiaalmeedia kanalis erinevaid kontosid ei loonud, kuid teisalt võib öelda, et erinevate sotsiaalmeedia kanalite kasutamine erinevate inimestega täitis nende jaoks sama eesmärgi.

Kui enamik noored jätsid Facebooki tundliku sisu postitamata enda soovil, siis ühel noorel palus seda teha tema ema, keelates enda lapsel panna pilte, mille põhjal võiks aimata tema seksuaalset orientatsiooni. Imselt ei olnud ta ema täielikult leppinud oma lapse seksuaalse sättumusega ning tal võib olla teiste tuttavate ees häbi, kui nemad sellest teada saavad. Vaatamata sellele, et noore ema on teadlik tema seksuaalsest suundumusest, peab ta siiski jätkuvalt varajama seda, kes ta on. Lisaks koges noor enda elukaaslase vanemate poolt tugevat häbistamist, verbaalseid rünnakuid ja alandamist, millest tulenevalt ta kirjeldas, et *“/.../ mõlemas kohas on mul ära blokeeritud (ütleb elukaaslase nime) isa ja isa naine.”* Sotsiaalmeedia kanalites on inimesel võimalik reguleerida, kes näevad tema postitatavat sisu ja kes mitte ning see annab noortele võimaluse enesekaitseks vaenulike inimeste eest.

Vaatamata võimalusele sotsiaalmeedias inimesi blokeerida või redigeerida, kes postitusi näevad, on seal siiski ka oma kitsaskohad. Üks noortest rääkis, et ta ei saanud jälgida Facebooki grupis Eesti LGBT Ühingu kodulehekülge, sest selles sotsiaalmeedia kanalis on kõigile sõbralistis olijatele nähtav, mida või keda inimene jälgib ning kui ta oleks seda teinud, oleks tema seksuaalne identiteet olnud vastu tema tahtmist paljastatud. Sama noor kirjeldas, et mehena hakkas ta tegelema enda meikimisega ning selle sotsiaalmeedias avaliku

presenteerimisega ning algselt olid tal kõik lähedased sugulased ja perekonnaliikmed blokeeritud. Peale seda, kui mõni toetav lähikondlane noore hobist teada sai, kirjutasid ka teised lähedased talle, et ta eemaldaks blokeeringud ning et teda toetatakse. Noor kirjeldas, et see, miks ta enda lähedased inimesed blokeeris, ei ole mitte hirm, et nad näevad, et ta tegeleb meikimisega, vaid: *“/.../ aga nad ei ole näinud seda isiksust (ütleb enda nime), keda nad näevad seal.”* Ta kirjeldas, et oli harjunud, et ta enda perekonna ja lähedaste seas kontrollib enda käitumist ning ei väljenda seda isiksust, kes ta on. Järgnevalt kirjeldab ta, mis hakkas juhtuma siis, kui enda perekonna ja sugulaste jaoks blokeeringud eemaldas: *“/.../ ma ei saa nagu postitada isegi käpsionit (ingl k caption - pealkiri) pildile, ilma, et mulle ei kirjutaks tädi, et see on ebasünnis. Ma olen kirjutanud neile, et see on minu elu, see ei puuduta kedagi teist, ma panen sulle bloki peale, tsau. Siis nad, et “ei mul ei olnudki midagi selle vastu, blablabla.”* Blokeeringu eemaldamise järgselt saidki teoks noore hirmud, ta kirjeldas, et ta tädi oli talle öelnud: *“sa käitud nii teistmoodi seal, et vastik kohe hakkab”*, mille järgselt noor oma lähedase taas blokeeris. Noore kogemus ilmestas seda, mida ka uuringud on näidanud, et üheks interneti ohuks on see, et inimesed, kes avatult arutavad ja jagavad sotsiaalmeedias enda seksuaalset sättumust või erinevat sooidentiteeti, võivad kogeda negatiivset vastukaja (McConnell jt, 2018) ning see võib aset leida ka perekonnaliikmete poolt (Strömpl jt, 2007).

Hirmu saada enda postitustele negatiivset vastukaja, väljendas ka transsooline noor ning sellest tulenevalt ta jälgib, millises sotsiaalmeedia keskkonnas ta mida kajastab, tuues välja, et end kontrollimata tegutseb ta neis portaalides, mis on pigem ülemaailmsed ja kus olevad sõpruskonnad ei piirdu vaid Eestisisestega. *“Kui ongi mingi instagram, ma olen mõelnud küll, et ma tahaks mingil määral jagada seda, mis toimub ja mida ma olen läbinud ja niimoodi, aga samas, ma mingi nagu veidi kartus ka sees, see ongi täpselt see, et ma ei häbene seda, samas ma ei taha seda kuulutada, samas on nagu ükskõik.”* Ta kirjeldas, et tal ei ole silmast-silma enda identiteedist rääkimisel probleeme ning ta on valmis seda tegema, ent ta tunneb, et internetis enda avalikustamine võib tuua keerulisi situatsioone, mille jaoks ta valmis ei ole. Noor lisas: *“mingi kartus /.../ siis ikkagi on veits nagu hirm, et kas siis jälle hakkavad mingid jutud või mida iganes.”* Noore räägitu võib kanda endas hirmu, millised reaktsioonid võivad olla Eesti ühiskonnas, teades, et siin valitsevad heteronormatiivsed hoiakud ning teistest erinevaid sedavõrd lihtsasti omaks ei võeta. Kuigi tema ainulaadsest kogemusest transsoolisena võiks olla ka teistele Eesti transsoolistele noortele, nende perekondadele ja ka meie ühiskonnale väga palju kasu, seab sallimatu ühiskond piirangud, sest on enam kui aimatav, et lisaks positiivsele tagasisidele saab enda soovahetuse lugu jagav inimene ka hulgaliselt negatiivset

vastukaja, sest meil on ühiskonnas palju inimesi, kes ei mõista, et LGBT+ identiteet ei ole inimese vaba valik (LGBT teemaline..., 2019). Lisaks sellele, et sotsiaalmeedias võib saada nii otsest positiivset, kui ka negatiivset tagasisidet, on tegelikult keeruline aru saada, mida inimesed päriselt mõtlevad, sest kui eelnevad on üheselt mõistetavad, ei ole võimalik mõtestada inimeste vaikimist. Postitustele tagasiside mittesaamine võib olla kaheti tõlgendatav, see võib tähendada, et kas inimene lihtsalt ei anna tagasisidet või ta hoopis ei tolereeri ning suhtub negatiivselt ning kui reaalses elus on võimalik lugeda teise inimese kehakeelt, siis virtuaalmaailmas see võimalus puudub. Noorte hirmutaju võib olla õigustatud, kuna sotsiaalmeedia on avar ja sagedasti on noorel sõbralistis suur arv inimesi, ei ole eeldatav, et kõik, kes on postitust näinud, annavad tagasiside ning selle puudumise korral jäävad postitaja jaoks õhku küsimused, kas tema avalikustatud sisu oli teiste jaoks aktsepteeritav või mitte.

Enesepresenteerimise kohta sotsiaalmeedias lisati: *“See on ka selline asi, mida pidevalt harjutad ja selline pidev eneseületamine.”* Ta lisas, et iga uue inimesega tutvudes ning ka sotsiaalmeedias sõpradeks hakates ta justkui taasavalikustab enda orientatsiooni: *“/.../ ma esimene semester sügisel, siis ma seal insta stooris ka väga palju postitasin asju ja sinna lähivad veel eriti sellised asjad, mis võiksid viidata minu orientatsioonile ja seal ma ei olnud siis veel valmis, et minu uued kursakaaslased neid asju näeksid, paljud juba jälgisid mind ja seal ma siis võtsin nad sinna bläkklisti, et nad ei näeks minu postitusi.”* Noor väljendas soovi, et ta ei taha ennast sedavõrd palju sotsiaalmeedias kontrollida: *“/.../ et ma nagu üritan natukene julgemaks saada, isegi ennast natukene sundida selleks, et ma oleksin natukene avatud.”* Sotsiaalmeedia kanali sõbralisti lisandub pidevalt uusi inimesi, kellega kohtutakse erinevates elusituatsioonides ning kuna ehk varasemalt pole omavahel tutvudes tulnud jutuks kellegi orientatsioon, tuleb sellekohane informatsioon avalikuks sotsiaalmeedias. Eelnevast tulenevalt kogeb LGBT+ inimene kogu elu vältel justkui üha uuesti kapist välja tulemist. Nagu ka varasemalt kirjeldasin, ei ole sotsiaalmeedia vahendusel võimalik näha teise inimese reaktsiooni ning seetõttu võib enda seksuaalse orientatsiooni avalikustamine veebikeskkonna vahendusel olla inimese jaoks äärmiselt stressirohke ning sellest tulenevalt võib oletada, et reaalses elus enda sättumuse avaldamine võib olla mitmeid kordi lihtsam just eestkätt teise inimese vahetu reaktsiooni nägemise tõttu. Kuid samas pakub internetikeskkond distantsi ning end avalikustanud inimene ei pea koheselt tegelema negatiivsete reaktsioonidega ning tal on rohkem aega mõelda, kas ja kuidas ta soovib end põhjendada või kaitsta. Seega ei saa üheselt oletada, kumb enese seksuaalse sättumuse avalikustamise viis on inimesele endale vaimselt kergem.

Minu uuringus osalenud noortest vaid üks rääkis, et tema esitleb end kõigis sotsiaalmeedia kanalites nii, nagu ta on, ning loodava sisu ega selle vaatajaskonna osas privaatsussätteid ei kasuta. Ülejäänud uuringus osalenud noored tundsid, et peavad olenevalt sotsiaalmeedia kontost enda postituste sisu kas kontrollima või siis kasutama privaatsussätteid, mille tulemusena ei olnud enda kohta postitav või jagatav teave kõigile avalik. Noorte käitumisest peegeldub, et tundlikumat teavet enda kohta varjati heteronormatiivsete hoiakutega lähedaste eest, et vältida enda suunas potentsiaalse kriitika saamist või, et nende seksuaalne orientatsioon ei tuleks avalikuks nende konservatiivsete maailmavaadetega lähedastele. Noorte enesevarjamist võis põhjustada hirm negatiivse vastukaja, hülgamise ja tõrjumise ees.

3.1.5. Veebikeskkonna võimalused

Arutledes virtuaalmaailma teemadel, leidsid uuringus osalenud noored, et sotsiaalmeedia ning üleüldine interneti keskkonna roll on väga suur ning selle kaudu annaks LGBT+ kogukonna jaoks palju ära teha.

Noorel, kes on Eesti LGBT Ühingu värske kogemusnõustaja, tekkis intervjuu käigus mõte: *“/.../ see tuleviku, nagu maa on nii suur, mida saaks sotsiaalmeedias teha minuarust, et see ongi üks suurim väljundeid minu arust, mille kaudu saaks inimesteni jõuda tulevikus ja ka praegu. Siin mul tuli kohe mõte, et ühing (mõtleb LGBT Ühingu) saaks, et kui praegu vaadata, mis seal kodulehel on, et praegu saab meili kaudu näiteks kogemusnõustajaga kontakti võtta ja teiste töötajatega, aga lihtsalt sotsiaalmeedias võiks selline väljund olla, et inimesed saaksid enda küsimustele vastuseid leida, et seal kindlasti on seda potentsiaali, et inimene kuskilt Kapa-Kohilast, kes ei ole siis Tartus, ega pääse Saare LGBT+ grupile ligi, ega ka ole Tallinnas, et siis ka tema kuidagimoodi saaks abi leida ja seda väga lihtsal moel siis.”* Kuna Eesti LGBT Ühingu põhitegevuse kohad on Tallinnas ja Tartus, siis ei pruugi olla paljudel noortel just asukoha tõttu ligipääs nende poolt pakutavatele üritustele ja teenustele. Nagu ka noor välja tõi, oleks vajalik, et meie noortele on oluline informatsioon eesti keeles kättesaadav ning kiiresti ka leitav ning läbi Eesti LGBT Ühingu oleks võimalik kasutada selle rakendamiseks erinevaid veebikeskkondade võimalusi. LGBT+ inimestele võiks olla loodud veebikeskkonnas abi ja

informatsiooni saamise võimalus nii, et ta ei peaks nõustamise saamiseks kirjutama e-maili või helistama, vaid saab koheselt veebilehel klikates enda küsimused esitada. Lisaks eelnevale oleks enese seksuaalsuse teadvustamise hetkele noortele oluliseks abiks näiteks LGBT Ühingu koduleheküljel koht, kus on võimalus esitada küsimusi ning teisalt leitav informatiivsed vastused enam aset leidvatele küsimustele. Eestikeelne informatsioon adekvaatses veebikeskkonnas aitaks noort tema segaduse perioodil ning aitaks vältida kogukonna kohta valeinformatsiooni leidmist ja selle negatiivset mõju.

Eelnevalt oli interneti, kui infokandja rolli osas juttu ka võimalusest sotsiaalmeedia abil informeerida ka laiemat üldsust LGBT+ teemadel, sellest võimalusest ja olulisusest rääkisid kõik noored. Lisaks kirjeldas transsooline noor, et Eesti sotsiaalmeedias on tühimik transinimeste videolugude näol: *“Et ma olen mõelnud ka just selle meie Eesti koha pealt, et kuna meil ei ole väga palju avalikult trans inimesi, siis kui mina oleksin siin 5 aastat tagasi uuesti segaduses, siis mul oleks olnud nii mugav või hea, kui oleks olnud keegi, kes on avalikult ja ongi, et see on hästi ja see on okei. Eestlaste seas videolugusid ei ole üldse, ei ole näinud.”* Noore räägitu kinnitab taaskord eelnevalt arutletud teiste kogemuslugude olulisusest noortele, kelle identiteet on alles kujunemas. Nagu enne välja tõin, on noor ka ise tundnud, et ta sooviks enda lugu jagada, mis võibki tuleneda sellest, et ta näeb transsooliste inimeste esindatuses Eestis tühimikku, mida ka tal endal oleks võimalik täita. Ka Etengoffi (2019) läbi viidud uurimuse trans-videoblogijate seas, jõuti järeldusele, et vlogijad suudavad pakkuda enda vaatajale emotsionaalset tuge, nõu, harivat informatsiooni ning vastuseid küsimustele. Eestis on aga transvlogijate või üldse LGBT+ vlogijate tühimiku täitmine võrdlemisi keeruline. Ei ole võimalik öelda kellelegi, et presenteeeri enda kogemusi vlogides või avalikult sotsiaalmeedias ning teisalt nagu transsoolise noore kogemusest näha, siis isegi, kui on tahtmine enda kogemust avalikult jagada, on seda keeruline teha ühiskonnas, kus domineerib heteronormatiivne hoiakutesüsteem.

Nähtub, et kuna transinimeste lood ja teemad on keerulisemad, hõlmates endas ka soovahetust, ei olda sellest veel valmis avalikult Eesti ühiskonnas rääkima, jääb vaid loota, et aastate pärast on eelmainitud tühimik Eestis täidetud ning ka transinimesed on enda lugudega meie seas nähtavad.

3.2. Kapist väljas olek

3.2.1. Lähivõrgustiku suhtumine

LGBT+ noor, olles veendunud enda seksuaalses orientatsioonis, seisab sagedasti silmitsi olukorraga, kus ta avalikustab enda seksuaalse orientatsiooni teistele inimestele. Enda seksuaalsusega kapist välja tulemine on noorte jaoks raske, sest ei ole ette teada, kuidas lähedased ja teised inimesed reageerida võivad ning mis seejärel järgneb. Minu uuritavad noored tajusid kõik, et kapist välja tulemine võis olla keeruline või tekitas vähemal või rohkemal määral hirmu, sest ei olnud teada, kuidas teised reageerida võivad.

Kolm noort tõid välja, et nad avalikustasid enda seksuaalse orientatsiooni just seetõttu, et neil oleks kergem elada, oma LGBT+ suundumuse varjamisega kaasneb noorele pidev häiretunne, mille käigus tunneb noor, et ta peab end igal sammul kontrollima ning välja tulemine aitab noorel end täielikult realiseerida (Poolamets jt, 2000:78). Kõigi noorte kogemused kapist välja tuleku osas olid teisalt jällegi väga erinevad.

Üks noortest rääkis enda perekonnale kapist välja tulemise kogemusest: *“Kui olin natukene üle aasta enda tüdrukuga koos olnud, siis tema isa naine ja isa kellega ta elas said teada, et me oleme suhtes. Olin siis 17, nad sorisid (ütleb tüdruksõbra nime) sahtlites ja leidsid armastuskirju, mis me üksteisele olime kirjutanud, me arvasime, et käsitsi kirjutatud kirjad on palju armsamad (naerab). Nad mõlemad on väga kontrollivad ja homofobsed inimesed. Tema vanemad ilmselgelt reageerisid väga halvasti, nad ei lubanud meil enam omavahel kokku saada, hakkasid mulle pidevalt helistama ja sõimama ning ähvardama. Paar päeva hiljem helistasid nad mulle ja ütlesid, et jagasid kirjade sisu minu emaga ja rääkisid talle kõik ära. Seega enda emale ja perele ma ise välja tulla ei saanudki, vaid mind põhimõtteliselt visati kapist välja.”* Lisaks sellele, et noorel olid negatiivsed kogemused elukaaslase vanematega ning tema identiteet paljastati tema emale vägivaldselt, palus tema ema tal vanaemale enda orientatsioonist mitte rääkida, tuues põhjenduseks: *“/.../ et vanaema on liiga vanamoodne ja talle võib see liiga suur uudis olla.”* Noor arutles, et ta tunneb, et tegelikkuses võib vanaema olla hoopiski toetav, aga ema soovi tõttu ta enda sättumusest vanaemale ei räägi. Noore kogemusest võib järeldada, et tema emal oli raske oma lapse sättumusega leppida ning nagu varasemalt nägime, ei soovinud ta ema, et teised inimesed sellest teada saaksid, ka Kütti (2011)

läbi viidud uuring näitas, et emadele teevad lapse homoseksuaalsusega kohanemise keeruliseks ühiskonnas domineerivad narratiivid homoseksuaalsuse ja emaduse kohta.

Eestis levivad narratiivid LGBT+ inimeste kohta on tugevalt mõjutatud heteronormatiivsusest ning sarnaselt eelnevale noorele, kogesid ka teised enda perekonnaga vastakaid kogemusi. Teine noor rääkis enda intervjuus, et tema ei ole ainsana enda seksuaalsest sättumusest rääkinud samuti vanaemale: “/.../ lihtsalt sellel põhjusel, et mu ema ütles mulle, kui ma talle kunagi kapist välja tulin, et võibolla mu vanaema sureb ära (naerab) ja ma ei tahaks olla tema lõpu põhjuseks, põhimõtteliselt.” Kuigi eelneva noore ema oli enda lapse sättumuse osas toetav, peegeldavad mõlemate noorte kogemused, et emade arvates võivad olla vanavanemate hoiakud sedavõrd konservatiivsed, et nad ei suuda enda lastelaste sättumust mõista ja sellega leppida ning selle tulemusena võib see halvasti mõjuda vanavanemate tervisele. Tundub, et emade säärane arvamus põhineb hirmudel, eeldades, et vanavanemad on heteronormatiivsete hoiakutega, võtsid emad oma lastelt võimaluse saada vanavanemate potentsiaalset toetust. Olgugi, et vanemad oma lapsi nende sõnul toetavad, ei väljenda selline piiramine toetust vaid hoopis seab lastele piirangud, mille tulemusena peab noor inimene end jätkuvalt kontrollima ja piirama, mis võib olla väga ohtlik tema vaimsele tervisele.

Minu intervjuueeritavate seas oli ka noori, kes tundsid nende perekonnaliikmete seas, kellel avalikuks tuldi, vaid jäägitud toetust, ent samas kordus ka olukordi, et poldud avalikuks tulnud kindlatele perekonnaliikmetele. Üks noortest rääkis, et ta ei ole avalikustanud enda seksuaalset identiteeti enda isale, kuid oletas, et: “aga kes teab, äkki ta saab aru ka, kui ma lõpuks räägin.” Noore jutus peegeldub lootus, et kui ta ühel hetkel otsustab enda isale oma LGBT+ orientatsioonist rääkida, ta mõistab, kuigi tegelikkuses on noormehele teada, et tema isa on äärmiselt homofoobne ning sellest tulenevalt ei ole ta veel talle rääkinud, kartes, et isa temast lahti ütleb. Olenemata asjaolust, et noormees teab enda vanema hoiakuid, loodab ta siiski, et tema suunas need ei kehti, on iseenesest mõistetav, et inimesel on raske mõista või tunnistada, et talle lähedane inimene võib tema vastu pöörduda. Lisaks arutles noor, et kuigi tema vanaemagi oli varasemalt seisukohal, et homoseksuaalsed inimesed on haiged ning tegi nende suunas ebameeldivaid märkuseid, muutus vanaema suhtumine koheselt hetkel, mil ta talle enda orientatsioonist rääkis. Võib olla, et positiivne kogemus vanaemaga annabki noorele lootust, et ühel päeval, kui ta on valmis enda isale avalikuks tulema, on ka tema toetav ja mõistev.

Mitmed noored tõid esile, et kui nad enda perekonnale oma seksuaalsest orientatsioonist rääkisid, valdas lähedasi esmalt mure. Mure, mis väljendus hirmus, segaduses ja teadmatuses,

mida võib noor enda suundumuse tõttu Eesti ühiskonnas üle elada, hirmus, et nende laps, lapselaps või pereliige peab tundma diskrimineerimist ja raskuseid, ka Kütti (2011) uurimusest tuleb välja emade mure laste võimalike eluraskuste pärast. Lähedaste mure baseerub asjaolul, et heteronormatiivses ühiskonnas nähakse erineva orientatsiooniga inimesi, kui normist kõrvalekalduvaid (Roosalu jt, 2014) ning sellest tulenevalt võivad LGBT+ noored tajuda igapäevaelu interaktsioonides teiste inimestega raskusi, mida heteroseksuaalne inimene ei koge.

Enne vanematepoolset jäägitud aktsepteerimist ja toetamist kogesid neli noort, et vanematel võttis nende orientatsiooniga leppimine aega. See väljendus erinevatel viisidel, üks noortest rääkis, et tema ema nuttis poolteist aastat, enne, kui suutis olukorda analüüsima hakata, teine noor rääkis enda intervjuus, et tema ema vaikis peale informatsiooni teada saamist kuu aega, peale mida soovis lapsevanem vestelda ning tulemusena kirjeldas noor, et ta ei oskaks endale rohkem aktsepteerivat vanemat soovida. Üks noor kirjeldas, et peale emale avalikustamist oli neil periood, kus nad väga hästi läbi ei saanud, tülitseti ning üksteisele öeldi sõnu, mis oleksid võinud ütlemata jätta. Selline olukord võib olla haavatava teismelise jaoks emotsionaalselt valus, sest enda kohta tundlikku informatsiooni jagades inimesega, kelle vastu tuntakse tingimusteta armastust väljendas segadust, oli konfliktne või vaikis sootuks. Kui eelnevad emade reaktsioonid näitasid, et lapsevanem lõpuks leppis ja aktsepteeris noore enesemääratlust, siis paari noore isad nende orientatsiooni hästi ei suhtunud ning ei tee ka seda tänase päevani, kahjuks noored ei täpsustanud, milles väljendub isade mitteaktsepteerimine.

Minu uuritavatest noortest üks ei olnud enda vanematele kunagi enda seksuaalsest orientatsioonist rääkinud. Küll aga kirjeldas ta, et kui ta rääkis esimest korda oma perekonnale, et ta tegeleb meikimisega, lisas ta ka: *“aga ei ma ei ole gei.”* Ta kirjeldab, miks ta jättis oma orientatsiooni avalikustamata: *“südames tegelikult kartsin, et vanemad nagu /.../ viskavad kodust välja ja siis ma ei julgenud öelda.”* Ta rääkis, et tema hirm baseerub asjaolul, et tema vanemad on väga homofobsed ning homovaenulikud, ta kirjeldas olukorda, kus ta kõndis emaga tänaval ning lapsevanem karjus ühele silmalaineriga poisile *pederast* ning peale seda ta tundis, et tal ei ole piisavalt julgust, et enda seksuaalse orientatsiooni teemat tõstatada. Teisalt arutleb noor, et ta arvab, et tema vanemad siiski aimavad tema orientatsiooni, sest ema on öelnud erinevaid väljendeid, mis viitaksid justkui tema erisusele ning lisaks toob näite: *“eriti, kui ma veel kuskil (nimetab telekanali) olen käinud ja nad näinud, ja sa ei saa nagu vaadata, et see on hetero laps sul seal.”* Noore sisetunne küll ütleb, et tema vanemad teavad tema

seksuaalsest orientatsioonist ent samas jääb talle mulje, et antud teemal ei julge keegi temaga sellest rääkida. Kuna noor kirjeldas kapist välja tulemisega seoses hirmu, võis ta tunda, et ohutum on vanematele ekstra välja tuua ja rõhutada, et ta ei ole gei ning kuna ta püüab oma vanematele end mitte avalikustada, peab ta end koduses keskkonnas väga tugevalt kontrollima. Teisalt tegeleb noor hobiga, mis traditsiooniliselt ei ole tema soole omane ning ka noor tõi välja, et ta usub, et tema vanemad tegelikult teavad, mis võib viidata sellele, et tema vanematel on raske endale tunnistada, et nende laps on homoseksuaalne ning sellest tulenevalt väldivad antud temaatikat, et mitte saada selget kinnitust enda hirmule, sest lapse seksuaalse orientatsiooni osas kinnituse saamisel tuleks neil selle teemaga tegeleda, aga nähtub, et selleks nad valmis ei ole.

Rääkides enda sõpruskonna, kui lähivõrgustiku suhtumisest oma seksuaalsesse orientatsiooni, tõi seitse noort välja, et nende sõbrad olid pigem toetavad ning ei muutnud enda suhtumist, kuid ühe noore kogemus oli erinev. Üks noortest rääkis, et tema toonane sõpruskond lõpetas temaga suhtlemise, oletades põhjuseks: *“/.../ võibolla sellepärast, et teismelisena see sõpruskond oligi lihtsalt heteroseksuaalsed poisid, kes olid kergelt öeldes väga homofobsed ja ma lihtsalt vabal ajal mängisin nendega arvutimänge ja siis see lihtsalt kuidagi lagunes laiali”*. Sõprade eemaldumise põhjuseks võis olla, et tegelikkuses ei olnud see sõprus, kui selline, mis baseeruks usaldusel ning lähedusel, vaid oli tingitud ühest hobist ning muid ühendavaid liiteid niinimetatud sõprade vahel ei olnud ning sellest tulenevalt sai eakaaslastele määravaks homovaenulikkus ning enda sõbra hülgamine oli nende jaoks lihtne. Lisaks arutles antud noor, et see kogemus näitas talle, et kes olid tema sõbrad ning tegelikkuses selliseid inimesi ta enda ellu ei vajanudki.

Noorte lood enda lähedaste suhtumisest olid väga erinevad. Kogeti jäägid toetust, kogeti mitteaktsepteerimist ning erinevaid vanemate reaktsioone, mis peaaugjalikult olid tingitud taaskord heteronormatiivsest ja sallimatust ühiskonnast. Ühest küljest olid kas vanematel ja lähedastel endal raskusi tolereerimisega või valmistas muret noore eeldatavad läbielamised heteronormatiivses ühiskonnas. Ühestki noore loost ei jäänud kumama, et nad oleksid tundnud end lähedastele rääkides täiesti turvaliselt ning hirmudevabalt, säärane pidev ärevustunne võib olla suureks vaimse tervise riskiks ning mõjutada noore heaolu kogu tema elu.

3.2.2. Ühiskonna suhtumine

Noored arutlesid, et tõenäoliselt võivad olla nooremad generatsioonid juba sallivamad, kui vanemad, sest nad kasvavad koos rohkema informatsiooniga ning vanemaeliste sallimatust on süvendanud nende hinnangul ka see, et paljud vanemad inimesed on kasvanud ühiskonnas, kus samasooliste vaheline suhe oli kriminaliseeritud. 2007 aastal läbi viidud uuringu kohaselt (Strömpl jt) levivad Eestis LGBT+ inimeste kohta eelarvamustel põhinevad stereotüübid, sest ühiskondlikul tasandil puudub informatsioon seksuaalse orientatsiooni olemuse ja põhjuste kohta. Eelnevast tulenevalt võivad heteroseksuaalsest erineva orientatsiooniga noored tajuda mittemõistmist ja hukkamõistu teiste kaaskodanike poolt. Minu uuringus osalenud noored kirjeldasid, et tunnevad, et Eesti ühiskond ja rahvas ei ole nii tolereeriv, kui võiks ning ühtse soovina kõigil noortel oli, et neid aktsepteeritaks, kui tavalist inimest.

Üks noortest arutles, et ta tajub justkui inimeste tolerantsust, kuid see võib olla ka petlik, tuues välja, et: *“/.../ mõned inimesed ei tolereeri või tolereerivad vähemusi sellepärast, et nad tehniliselt ei saa mittetolereerida tänapäeva ühiskonnas.”* Ta rääkis, et vaatamata sellele, et sallimatust ei väljendata, õhkab see teatud inimestest läbi, leides põhjenduseks: *“/.../ nad on nagu sosaieti poolt sunnitud, kui nende enda sõbrad näiteks, kui ta sõbrad tolereerivad, ta ise mitte, siis see inimene ei saa väljendada, et mulle ei meeldi või blablablaa, et siis ta mõistetakse sõprade poolt kohe hukka ju.”* Noore meelest on saanud sallivusest selline asi, mida inimesed peavad tegema, sest praegune ühiskond sunnib neid selleks, kuid kuna talle tundub, et enamik rahvast on Eestis homofoobsed, on kergesti näha, kes tegelikult sisimas salliv ei ole. Noore räägitu põhjal võib järeldada, et inimesed esitlevad ennast tolerantsena, sest vastasel juhul muutuvad nad ise sallimatuse objektiks ning inimesed tunnevad ühiskonna survet olla tolerantne, kuigi sisimas nad seda tegelikult ei ole. Ka Strömpl jt (2007) järeldasid oma uuringu põhjal, et Eesti ühiskonnas tajutava näilise sallivuse taga homoseksuaalsuse suhtes võib peituda ükskõiksus, mille taga võib omakorda peituda allasurutud viha ja mitteaktsepteerimine. Säärane võlts tolerantsus, mida sõnades ja tegudes ei väljendata, võib eeldatavasti viia mikroagressioonideni. Mikroagressioonid võivad väljenduda nii sõnalistes, kui ka välja ütlemata märkustes, solvangutes, näoilmetes ja vihjetes (Sue, 2010), mis on tingitud inimese sisemisest sallimatusest ning inimene, kes vastu enda tahtmist peab olema salliv võib kas teadlikult või endale teadvustamata väljendada enda erinevate reaktsioonidega sallimatust. Ka noor kirjeldas, et vaatamata välja ütlemata sõnadele on aimatav, et inimene ei ole salliv.

Inimeste sallivuses kahtlesid ka teised noored, üks noor tõi enda intervjuus välja: *“Ühiskond /.../ ma arvan, et üks asi on siis statistika, kui palju seda kooseluseadust toetasid, oli 60 protsenti midagi /.../ aga samas natukene märkamatuks jääb see, et üks asi on, et inimene võib kirjutada sinna kuskile küsimustikku, et jah, ma toetan seda, aga et kas ta päriselt ka aktiivselt toetab seda või räägib sellest ja on valmis mingisugust vestlust sellel teemal avama, seda tavaliselt Eestis ei ole jällegi, nagu pigem ärme räägi sellest ja ärme nagu too teemaks noh.”* Noore jutt viitab sellele, et inimesed võivad küsitlustes küll väita, et nad on pooldavad või tolerantsed ent reaalses elus nad enda arvamuste ja hoiakute eest ei seisa ning on pigem kas passiivsed või ükskõiksed ning jäävad LGBT+ vastastes teemades ja aruteludes pigem eemaltvaataja rolli. Kirjeldatud passivsus võib olla ka näiline sallivus, ka Strömpl jt (2007) leidsid enda uuringus, et näiline sallivus, mille taga peitub tegelik ükskõiksus, on ohtlik kõigile Eestis elavatele erinevatele inimgruppidele. Ükskõiksus laseb edasi kesta teiste inimgruppide vastu suunatud diskrimineerilimisel ja sallimatusel.

Kui eelnevalt rääkisid noored, et inimesed on LGBT+ kogukonna huve kaitstes pigem passiivsed, siis ühe noore kogemus on aga midagi muud: *“/.../ ma nüüd ise ei ole küll lähiajal pannud tähele või keegi üldse midagi negatiivset ütleks kellegi kohta ja kui keegi on, siis ma pigem ise just kuulen, nagu kuidas keegi kaitsvalt või seletab nende inimeste kohta, LGBT+ inimeste kasuks, et üritavad teistele seletada.”* Ta tõi näiteks erinevaid olukordi, kuidas homovaenulikule inimesele on keegi seletanud LGBT+ orientatsiooni olemuse kohta ning sellest tulenevalt on sallimatu inimese hoiakud muutunud sallivamaks. Ühelt poolt võib noore kirjeldatu näidata, et inimesed, kes omavad LGBT+ orientatsiooni kohta adekvaatset teavet, tunnevad, et nad peavad niiõelda teadmatuid inimesi informeerima, kuid teisalt kui mõelda, et noor ise on taolisi intsidente näinud või kuulnud, võib ka oletada, et teda ümbritsevad inimesed teevad sellist informatiivset tööd tema kaitseks.

Üleüldiselt kirjeldasid noored, et nad tajuvad, et eestlaste seas domineerib pigem negatiivne suhtumine, põhjendades: *“Inimestel on raske Eestis aktsepteerida teisi, kes on üldse teistsugused, vaadates juba imelikult.”* Tuues näitena, et eestlaste poolt saavad negatiivset tähelepanu juba inimesed, kes on enda juuksed värvinud ekstreemset värvi või on teisest rahvusest, rääkimata siis inimestest, kes hoiavad endaga samast soost kaaslasel käest kinni. Noorte näidetest nähtub, et kuna eestlased on nende arvates sallimatud kõigi endast erinevate suhtes, siis on ootuspärane, et seda ollakse ka teistsuguse seksuaalse orientatsiooniga inimeste osas.

Arutledes inimeste ja ühiskonna hoiakute üle, rääkisid noored ka poliitikast: “/.../ poliitikute suhtumine, mul on vägagi tunne, et poliitikutel on ükskõik ja keegi ei käsitle seda teemat aktiivselt, kuigi, see siiski on väga paljude inimeste eludes nagu suur osa, aga me oleme jätkuvalt vähemused ja vähemustega ei pea väga palju kokku puutuma, sest meid ongi vähem ja siis poliitikud ei näe väga pointi selle nimel, et nad peaksid võitlema mingite häälte nimel, kui see tegelikult väga nende häälte hulka ei muuda.” Lisaks toodi intervjuudes välja, et isegi kui keegi poliitikutest oleks sisimas LGBT+ valdkonda toetav, siis ei saa ta sellest avalikult rääkida, kartes nende kogukonnale toetuse avaldamise läbi kaotada valimishääli ning tõmmata üles konflikti, mille läbi saada negatiivset tähelepanu. Tegevusetus võib olla ohtlik, sest teisalt võib see saata kas teiste poliitikute, erakondade või inimeste jaoks signaali, et vähemustest ei hoolitagi või hoopiski toetatakse LGBT+ kogukonna vastu olevaid poliitikaid. Tegevusetus on samavõrra ohtlik, kui vastutegevus.

Lähtuvalt poliitilisel maastikul toimuvast, rääkis üks noor, et ta ei ole antud valdkonnas optimistlik, tuues välja: “Poliitika kohapealt, noh ma tean, et nagu see poliitiline suund on läinud sinna allamäge natukene, et just selle uue koalitsiooniga, et natukene keerulisem on seda mitte märgata ka nüüd, varem oli see selline, et nagu sai vabamalt uskuda seda, et kõik saab korda poliitilisel maastikul LGBT+ teemadega seoses, nüüd on väga negatiivne väljavaade asjal tegelikult.” Noorte aruteludest jääb kõlama lootusetus ja usk, et Eestis valitsevad poliitikad võiksid nende huvis tegutseda ning neid kaitsta. Noorte lootusetust toidab võimul olev koalitsioonipartei ning selle liige EKRE, kes enda väljaütlemistes olnud LGBT+ kogukonna vastane ning on seejuures astunud ka samme kogukonna tegevuste piiramiseks (vt peatükk 1.3.). Nagu ka soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik ütles (Pärli, 2019), ei tohi poliitika tegeleda inimeste kahjustamisega ning kasutada võtteid vähemuste vastu viha õhutamiseks, sest rünnak ühe vähemuse vastu poliitilise agenda osana on sobimatu Eesti põhiseaduslikku korda. On oluline, et ükski inimene ei peaks tundma, et tema heaolu negatiivseks mõjutajaks võib olla rahva enda poolt valitud poliitiline võim, inimene peaks tundma, et valitsevad jõud kaitsevad iga indiviidi inimõigusi ning sellest tulenevalt põhiõigusi.

3.2.3. Diskrimineerimine

Kõik minu uuringus osalenud noored rääkisid, et nad on kogenud enda seksuaalse orientatsiooni tõttu otsest diskrimineerimist, mõnitamist ja mikroagressioone nii töö, kui ka koolikeskkonnas. Ka varasema suurema uuringu (Strömpl jt, 2007) tulemused kirjeldasid, et LGBT+ inimene kogeb Eestis ebavõrdset kohtlemist ning seda nii riigi, ühiskonna, kui ka isikliku elu tasandil.

Üks noortest kirjeldas enda intervjuus, kuidas koolikiusamine oli põhikooli ajal tema igapäevaelu osa. Ta rääkis, et vaatamata igapäevasele mõnitamise kogemisele ei mõjutanud see tema koolis käimise soovi ja õppeedukust, ta kirjeldas: *“/.../ ma tean, et ma olen pederast (naerab), et milleks öelda seda mulle, et see on tüütu rohkem, või pigem ongi, et eriti, kui sul endal on selles vanuses sellega raske leppida ja keegi hõõrub seda nina alla ka veel, et see ei ole mugav.”* Noor tõi välja, et ta leppis igapäevaste raskustega koolis, aga teda jättis see ükskõikseks, kuid teisalt ta kirjeldas, kuidas see siiski talle raske oli, sest enese seksuaalsuse teadvustamise hetkel oli tal raske enda orientatsiooniga ka leppida. Ehk võib olla, et tulenevalt heteronormatiivsetest vaadetest ning ümbritsevast keskkonnast oli ka noor ise arvamusel, et ta ei vääri paremat kohtlemist ning peabki kogema enda suunas mõnitamist, seda toetaks ka Strömpl jt (2007) uuringutulemus, mis näitas, et LGBT+ inimesele võib heteronormatiivsuse mõjul jääda diskrimineerimine märkamatuks, arvates, et ta on väärt seda kohtlemist, mis talle osaks saab.

Lisaks pidevale mõnitusele kirjeldas eelnev noor, mida üks õpetajatest tema kohta rääkis: *“/.../ keka õps, ma tean, et nad olid kuskil laagris arutanud, et mis kellestki saab peale kooli ja ta oli öelnud mu kohta, et tast saab kas juuksur või pede, jöhker - ma ainult naersin selle peale, aga ma ei võta nagu raskelt ka seda, ta oli nii loll inimene, et ise langes püramiidskeemide ohvriks.”* Kuigi noor põhjendas õpetaja öeldut intelligentsuse puudumisega, ei vähenda see õpetaja poolt toime pandud kohtlemise tõsidust, ka 2018 aastal Eesti LGBT+ kooliõpilaste seas läbi viidud uuring (Ney jt, 2018) näitas, et 57% uuringus osalenud LGBT+ õpilastest olid kuulnud homovaenulikke kommentaare nii õpetajatelt, kui ka koolitöötajatelt.

Õpetajate ja kaasõpilaste poolt ebavõrdset kohtlemist kogesid teisedki noored. Üks noor rääkis olukorrast, kus tema kaasõpilane keeldus temaga samas klassiruumis olemast ning õpetaja lahendus oli seepeale, et kiusatav noor peab ise ennast muutma. Teise noore lugu kirjeldab kooli personali paindumatust noore orientatsiooniga arvestamisel. Kui õpetajad kasutavad ise

homovaenulikke väljendeid ning ei astu LGBT+ noorte kaitseks välja, jääb ka kaasõpilastele mulje, et selline käitumine on aktsepteeritud (Ney jt, 2018). Seega võib oletada, et kui koolis olevad täiskasvanud töötajad suudaksid ise olla tolerantsed ning lapsi mitte eristada erinevate tunnuste poolest, oleksid ka ülejäänud õpilased sallivamad. Koolis, kus alaealine veedab suure osa oma ajast, on talle täiskasvanute käitumine ja hoiakud suureks eeskujuks, andes kas negatiivse või positiivse panuse lapse isiklike hoiakute kujunemisesse.

Nagu eelnevalt välja toodud, kogevad LGBT+ inimesed ebavõrdset elu erinevatel tasanditel, nii kogesid noored diskrimineerimist lähtuvalt enda seksuaalsest orientatsioonist ka töökeskkondades. Üks noortest rääkis, et koheselt, kui tema kunagine ülemus sai tema sättumusest teada, hakkas ta teda halvemini kohtlema, kirjeldades: *“Näiteks ei arvestanud ta minu tööpäeva soovidega nii nagu teiste omadega või siis mõnikord lausa valetas minu kohta asju kokku, näiteks, et olen firma töö reegleid rikkunud või midagi sellist, kuigi ma seda teinud ei olnud ja siis küsis seletuskirju väga totakate asjade eest. Teiste töötajatega ta nii ei käitunud.”* Teinegi noor rääkis enda intervjuus, et koges töökeskkonnas olukordi, mis tekitasid küsimusi ent ta ei ole kindel, kas tegemist oli diskrimineerimisega või mitte. Nimelt ta koges mitmel erineval töökohal, et tema identiteedist räägitakse selja taga, aga kuna otseselt talle negatiivset ei öeldud või ta ei olnud teadlik juttude sisust, ei osanud ta neid kategoriseerida. Vaatamata sellele, et noore jaoks ei olnud teada, kas selja taga rääkimine on halvustav või mitte, kirjeldas ta seda diskrimineerimisest ja ebavõrdsest kohtlemisest rääkides, millest võib järeldada, et ta tundis end teiste tegudest tulenevalt riivatuna ning osati ka ehk diskrimineerituna.

Kõik noored tõid oma intervjuudes välja lisaks otsesele diskrimineerimisele, et nad on korduvalt tajunud, et neid ei sallita just nende seksuaalse orientatsiooni tõttu. Noored kirjeldasid, et inimeste kehakeelest ja keha hoiakutest on sallimatus väga kergesti välja loetav. Üks noortest rääkis: *“Pidevalt need sellised pilgud ja tagamõtted, mida inimestel on ja mida ma tunnen ka, et neil on midagi mõttes, siis et need võivad ka ikka päris laastavalt mõjuda, et nad tahavad mind kuidagimoodi alla suruda või mulle negatiivselt mõjuda, aga lihtsalt see nagu kas siis nagu vaikselt kikivarvuli kõnnivad minu ümber, et ei räägiks sellest teemast või vaatavad kuidagi imelikult, et see mõjub ikka halvasti. Tajun seda palju.”* Mikroagressioonid võivad olla sagedasti vaevu arusaadavad ning need võivad olla nii tahtlikud, kui ka tahtmatud (Sue, 2010), kuid vaatamata sellele mõjutavad need olulisel määral inimese heaolutunnet.

Diskrimineerimisest rääkides tõid mitmed noored esile ka abita jäämise Politsei- ja Piirivalve ametnike poolt. Üks noortest kirjeldas, kuidas tema vastu internetis vaenu õhutati ning ta põlema lubati panna, mille peale ta pöördus veebikonstaabli poole, kes aga väitis, et antud tegu ei lähe vihakõne alla. Teine noor tõi oma intervjuus välja näite, kus tema elukaaslasele tulid tema vanemad füüsiliselt kallale, mille peale toona veel alaealine laps politsei kutsus. Politsei aga noort ei uskunud ning tõlgendas toimunut kui tavalist peretüli, seejuures jäid ametnikud uskuma lapsevanemaid, kes väitsid, et füüsilist vägivalda ei ole olnud. Vaatamata sellele, et õiguskaitse on iga inimese õigus, ei saanud noored politseilt abi, mis võib tuleneda ka ametnike teadmatuses LGBT+ temaatikast, sest ebapiisavate teadmiste tulemusena ei osanud nad eelnevaid olukordi adekvaatselt analüüsida ja hinnata ning näha nendes peituvaid riske ning toimepandud õigusvastaseid tegusid ja nende mõju veel toona mõlemal juhul alaealistele lastele.

LGBT+ noored kogevad enda igapäevaelus pidevat diskrimineerimist või mikrogressioone ning seda erinevates eluvaldkondades. Ühtlasi näitavad noorte kogemused, et nad ei saa abi või on diskrimineeritud ka ametnike poolt, kes peaksid nende inimõigusi ja turvalisust kaitsma, kui inimene ei saa abi ametnikelt, kellelt seda saama peaks, võib ta tunda veelgi suuremat lootusetust ning pisendatust heteronormatiivses ühiskonnas.

3.3. LGBT+ noore vaimne heaolu

3.3.1. Vaimne tervis ja -heaolu

Intervjuudest kirjeldasid kõik noored, et nende vaimne heaolu on mõjutatud nende seksuaalsest orientatsioonist või sooidentiteedist tulenevalt. Noored rääkisid, et vaimse heaolu ja -tervise mõjutajateks on enda orientatsioonist tulevate ühiskonnaraskustega toime tulemine ning teiste inimeste käitumine ja suhtumine.

Üks noortest kirjeldas, et kui ta saaks valida, kas olla homo- või heteroseksuaalne, siis ta valiks kohe heteroseksuaalse sättumuse, tuues välja, et tal endal on küll oma seksuaalsest orientatsioonist ükskõik, kuid: *“/.../ sotsiaalsest poolest on see (mõtleb homoseksuaalsust) nii*

mõttetult raske vaata /.../ kui tulebki mingi sotsiaalne faktor, teiste inimeste arvamused ja vaateväljad, et inimesed kuidagi ei lase olla teistsugustel inimestel vaata ja see on niiiii stressirohke.” Noor rääkis, et teda paneb halvasti tundma see, kui ta näeb, kuidas kajastatakse LGBT+ teemasid meedias, mida räägib võimul olev erakond teistsuguse seksuaalse orientatsiooniga inimeste kohta ning milliseid kommentaare inimesed artiklite alla jätavad, ka meediauuringud on näidanud, et LGBT+ inimesed on meedias kõige negatiivsemalt kajastatud grupp (Jakobson, 2012). Noor lisas: *“Samas ma ei saa ise ka midagi sinna teha, samas ma pean aktsepteerima seda. Inimeste suhtumine lihtsalt, sosaieti poolt.”* Noorte räägitu näitab, et homoseksuaalsena on Eestis äärmiselt raske ja väsitav elada, seda enam on kummastav, et paljud eestlased arvavad, et seksuaalne orientatsioon on inimese vaba valik. Seejuures tekib küsimus, kas seda arvavad inimesed ei ole enese jaoks mõtestanud, et miks peaks üks inimene valima enda seksuaalseks orientatsiooniks selle, mis talle meie heteronormatiivses ühiskonnas sedavõrd palju raskusi, muresid, takistusi ja stressi tekitavad. Kui homoseksuaalsus oleks valik, siis eeldaks, et sellises sallimatus ühiskonnas, nagu on on Eestis, ei valiks keegi endale sellist raskust.

Teinegi noor rääkis enda intervjuus, et tal ei lähe vaimse tervise poole pealt kõige paremini ning ta kannatab depressiooni ja ärevushäire all ning saab käesoleval hetkel selles osas professionaalset abi. Noor leidis, et tema vaimse tervise põhjusteks võib olla diskrimineerimine, kirjeldades: *“Suure tõenäosusega see, miks ma hetkel kannatangi depressiooni ja ärevushäire all ongi see, et ma olen gei ja see kuidas ma olen pidanud, pidin suurema osa elust varjama seda fakti ja kuidas ma olen pidanud kannatama igasugu diskrimineerimise all ja kuidas terve Eesti meedia on kajastanud LGBT+ teemasid ning ma arvan, et see mõjub kõigile LGBT+ inimestele kergelt alandavalt ja hävitavalt, see kui nad näevad, kuidas nende pere ja sõbrad räägivad LGBT+ inimestest, kui kuidagi vähem inimestest, või kuidagi vähemväärtuslikemast inimestest ja kuidas me ei peaks väärima õigusi või kuidas me oleme väärakad ja, nagu see ei mõjuta kunagi inimest positives suunas jah.”* Noore räägitu peegeldab, kuidas heteronormatiivne hoiakutesüsteem mõjutab noore inimese vaimset tervist. See, kui noor peab enda seksuaalset sättumust varjama ning end tugevalt kontrollima, kartes sallimatu ühiskonna tõttu avalikuks tulla, tekitab inimeses pidevat häiretunnet. Antud lugu ilmestab, kui suur mõju on inimese psüühikale see, kui teda käsitletakse objektina, kes ei vääri teistega sarnaseid inimõiguseid.

Temale sarnaselt rääkis ka teine noor intervjuus, et tema vaimsele tervisele ja üleüldiselt tema meelest ka iga teise LGBT+ noore vaimsele tervisele mõjub halvasti enese homoseksuaalse orientatsiooni teadvustamine eeskätt seetõttu, et ei ole teada, kuidas teised inimesed reageerivad ning sellest tulenevalt ei julgeta sellest ka kellelegi rääkida: *“ja siis sa hoiad seda enda sees nii kaua, ja kui sa koguaeg kõrvalt kuuled, kuidas inimesed räägivad ja suhtuvad sellesse halvasti, siis see on kuidagi hästi nagu sööv seest.”* Kuigi noor arutles edasi, et praegusel hetkel ta enam neid tundeid sellisel kujul ei tunne, kuid vaatamata sellele: *“see, mis vanasti oli, et see on ikka mõjutanud, et ma arvan, et see ei kao kuhugi ja see on ikka sees.”* Noored tajusid, et ühiskonnas stigmatiseeritud positsioonis olemine tekitab pidevat häiretunnet, mis ei kadunud ka hilisemas elus. Minu uuringus osalenud noorte kirjeldused enda vaimsest tervisest ja -heaolust näitasid, et nad kogesid vähemuse stressi, mida põhjustavad välised stressorid, milleks tavapäraselt võivad olla vähemusgruppi kuulumisega seotud tõrjumine, vaenulikud eelarvamused, diskrimineerimine, õiguste puudumine, avalik sildistamine jmt välised tegurid (Aavik jt, 2016). Uuringute kohaselt kogeb LGBT+ inimene 50% tõenäosusega enam igapäevaelus stressi (Mental Health..., 2015).

Transsooline noor rääkis, et lisaks sellele, et ta teistest erines, põhjustas varasemalt ning põhjustab ka tänasel päeval tema elus raskemaid perioode läbielatu seoses soovahetusega, rääkides: *“/.../ lihtne ei ole, alustades kasvõi hormoonravist endast, et sa pead konstantselt endale nõela jalga lööma ja ise süstima ennast.”* Ta lisas, et talle tegi ka ääretult haiget see, kui soovahetuse protsessi kestel, kus ta mingil hetkel ei meenutanud välimuselt ei konkreetset naist, ega meest, kutsuti teda veel sünnipärase nimega, mille tulemusena esines tal perioode, mil ta ei tahtnud kodust väljas käia.

Kõik uuringus osalenud noored rääkisid, et mitte nende enda seksuaalne suundumus ei mõjuta nende vaimset heaolu ja -tervist, vaid seda teeb hoopis teiste inimeste ja ühiskonna suhtumine LGBT+ inimestesse või suhtumine otseselt nende endi orientatsiooni. Üks noor tõi välja: *“Kurvaks teeb, kui keegi diskrimineerib või vihkab sind lihtsalt sellepärast, keda sa armastad või kellega koos tahad olla.”* Nagu minu intervjuueeritavate noorte kogemused, näitavad ka välismaised uuringud (Hansen, 2007), et LGBT+ noorte psühholoogilised riskid ja haavatuvus ei tulene mitte nende seksuaalsest orientatsioonist, vaid negatiivsetest kontaktidest eakaaslaste, täiskasvanute ning ühiskonnaga.

Arutledes vaimse heaolu teemadel tõi üks noor välja ka teistest erineva aspekti: *“Võibolla see, et mul on vahel raskem sellega leppida, et mul on raskem näiteks partnerit leida või midagi*

sellist, selline üksinduse tunne võib peale tulla, et sellised asjad pigem.” Nagu ka eelnevalt juttu oli, võib heteronormatiivses ühiskonnas olla homoseksuaalsel inimesel raskem olla nähtav ning sellest tulenevalt võib olla oluliselt piiratud ka kaaslase leidmine. Enamike inimeste soov on leida endale partner ja rajada pere, kuid paraku on homoseksuaalsetel inimestel nende soovide realiseerimine erinevatel põhjustel raskendatud, millest tulenevalt võib olla inimesel taaskord raske tunda, et ta kuulub kogukonda, mida teiste poolt stigmatiseeritakse ning sellest tulenev stress mõjutab oluliselt inimese vaimset heaolu.

Noor, kes presenteerib enda tegemisi aktiivselt sotsiaalmeedias laiale sihtrühmale kirjeldas, et vaatamata asjaolule, et ta on uhke enda seksuaalse identiteedi üle, on tema orientatsioon mõjutanud tema vaimset heaolu, kuid ta ei osanud defineerida, kas see on põhjustatud sellest, et ta on gei, või sellest, et ta tegeleb sotsiaalmeedias meikimisega. Ta kirjeldas, kuidas paar aastat tagasi ta ei julgenud käia üksinda kodust väljas: *“/.../ sest inimesed tulevad ligi, nad tahavad lüüa, peksa anda, nagu karjuvad midagi ja siis ma tundsin mega nagu ohustatult ennast, kui ma pidin kuhugi minema, et mul oli võimalus, kas ma kutsun kedagi kaasa või ma ei käinud lihtsalt kodust väljas mingi paar nädalat.*” Noor rääkis, et ta soov oleks elada vabalt ning ta ei taha muretseda selle pärast, et temaga võib kodust väljaspool näiteks kusagil üritusel või peol midagi juhtuda, tema soov oleks lihtsalt minna peole ja olla enda sõpradega ning kõigiga läbi saada. Ta lisas, et varasemalt ta riskis rohkem ning kuna ta praegusel hetkel tunneb suuremat hirmu, mõtleb ta alati läbi, kuhu ja kellega ta läheb ning üritab välistada või elimineerida kõik ohtlikud kohad ja momendid, et tagada enda turvalisus. Noor tõi välja, et kui ta varasemalt oma käike läbi ei mõelnud: *“/.../ olin kuskil ja pidin kell kolm öösel 20 kilomeetrit (nimetab kodulinna) eemal ära jooksuma, sest keegi tahab mulle mingi peksa anda*” ning ta lisas, et tänaseks kannab ta kaasas ka enesekaitse vahendeid.

On äärmiselt kahetsusväärne näha, kuidas meie Eesti ühiskonnas peavad inimesed tundma ohtu enda füüsilise elu ja tervise pärast. Ka üks teine noor kirjeldas enda intervjuus, et ta on võimalike füüsiliste rünnakutega arvestanud: *“/.../ ma olen lihtsalt leppinud sellega, et kui ma saan nuga, siis ma saan nuga, Eestis elades vähemuse seisukoha pealt mul on tunne, et sa hetkel pead leppima sellega, kuigi seda on väga halb öelda, et sa pead leppima millegagi, mis tegelikult on sulle tõesti eluohtlik, aga meil ei ole hetkel väga palju teha, sellega peabki aktiivsemalt ja pikemalt niiöelda aktivismiga tegelema, et see drastiliselt muutuma hakkaks*” Noore mõttekäik peegeldab, kui ohtlik on LGBT+ inimesel tänases Eestis. Eestis räägitakse

küll turvalisusest ja kodanike kaitsest, kuid vaatamata sellele kogevad LGBT+ inimesed tänaval liikudes või vaba aega veetes, et esineb potentsiaalne oht nende elule ja tervisele.

Igal inimesel on õigus õiglasele ja väärikale elule ning inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (2010) kohaselt peab olema inimesel võimalus õiguse ja vabaduse kasutamine ilma diskrimineerimata tunnuste alusel, mis teda teistest eristab. Tegelikkuses on inimõiguste järgimisel ka kohustus austada teiste isikute ja isikute rühmade õigusi (Inimõigused, 2019), kuid vaatamata sellele kogevad LGBT+ inimesed sedavõrd palju diskrimineerimist, ebavõrdset kohtlemist ja õiguste piiramist. On oluline, et meie ühiskond oleks erinevate vähemusgruppide osas tolereeriv, on oluline, et meie riigis teostatav poliitika oleks kõiki austav, keskenduks sallivuse suurendamisele ning ei lõhestaks meie ühiskonda. Mitte ükski inimene ei tohiks tunda ebavõrdset kohtlemist ning ühiskonna hoiakute ja käitumise tõttu raskusi mingite aspektide poolest, mida ta ise muuta ei saa.

3.3.2. Tugimeetmed

Kuna kõik minu intervjuueeritavad kogesid, kuidas ühiskonnast ning kaaskodanikest tulenevalt tajuvad nad enda seksuaalse orientatsiooni mõju vaimsele tervisele ja -heaolule, oli oluline uurida, kas ja millist abi nad on otsinud ja kasutanud, et keeruliste olukordadega toime tulla.

Kõigist noortest kolm rääkisid, et saavad või on saanud professionaalset abi enda depressiooniga ja ärevushäiretega tegelemisel, kuid vaid kaks neist on spetsialistiga enda orientatsiooni teemasid käsitlenud. Teised noored ei olnud kasutanud ühtegi tugimeedet, mis oleks neid toetanud lähtuvalt nende LGBT+ orientatsioonist.

Üks noor tõi välja, et ta käib regulaarselt gestaltteraapias, kuid: *“/.../ ma isegi teraapias ei rääkinud sellest. Ma arvan, et ta on aru saanud, aga ma ei ole maininud, et ma olen gei.”* Ta kirjeldas, et tal on millegipärast ebamugav sellest rääkida, tundes justkui piinlikkust ja kartes, mida inimesed mõtlevad, ta arutleb, et ta mõistab, et terapeut on professionaal ning ta ei väljendaks oma arvamust, kuid siiski ta ei julge ise oma seksuaalset orientatsiooni teemaks võtta. Noor lisas, et kui tal oleks kindlus, et terapeut on tolereeriv ja oskaks antud teemat

käsitleda, oleks ta seda teemat soovinud käsitleda küll: *“äkki ta oleks välja toonud mingi asja, mida ma ise pole varem märganud.”* Teisi abistaval spetsialistil on oluline anda inimesele märku, et temaga saab rääkida erinevatel tundlikel teemadel, sest vastasel korral ei pruugi noor tunda, et sellest on turvaline rääkida ning hirmus negatiivsete hoiakute ees, jätab ta käsitlemata millegi, millest oleks oluline rääkida ning selle tulemusena võib jääda noor abita ning teraapia ei pruugi olla nii tulemuslik, kui võiks.

Kui see noor ei tundnud, et ta saaks ise enda terapeutiga oma seksuaalset identiteeti käsitleda, oli teine noor aga kogenud nendel teemadel psühholoogile rääkimist. Noor kirjeldas, et teismelisena psühholoogil käies rääkis ta talle ka sellest, et määratleb end homoseksuaalsena, mille peale oli psühholoogi olekust võimalik välja lugeda halvasti suhtumist, kogemuse tulemusena ei läinud ta enam rohkem selle konkreetse psühholoogi juurde ning lisaks ei rääkinud ta ka tulevikus enda orientatsioonist ühelegi teisele spetsialistile. See näitas, kui vajalik on professionaali poolt toetava keskkonna loomine ning negatiivsed kogemused võivad inimesega kaasas käia kogu tema järgnev elu.

Kaks noort rääkisid intervjuudes, et otseselt nad tugimeetmeid ei kasutanud, kuid enese leidmise algusaastatel olid nad seotud Eesti LGBT Ühinguga ning sellest tulenevalt tundsid, et ühingust ja kogukonnast on neile tuge, mida vaja. Üks noortest soovis enda kooli lehte kirjutada LGBT+ teemadel artikleid ning sellest lähtuvalt võttis ühendust Eesti LGBT Ühinguga, peale mida jäi nende kontakt kestma. Noor rääkis: *“Minu jaoks oligi nõustamine juba see, et ma juba nägin kogukonna inimesi ja puutusin nendega kokku.”* Ka teine noor osales erinevatel Eesti LGBT Ühingu korraldatud üritustel ning sellest tulenevalt sai enda jaoks olulist tuge.

Kuigi transsooline noor ise tugimeetmeid lähtuvalt enda identiteedist ei kasutanud, rääkis ta ema osalusest tugigrupis: *“Et õnneks LGBT Ühing tegi ka millalgi vanematele, et vanemad said kokku ja said rääkida sellest ja ta ütles ka, et sellest väga aitas ja ta tahaks veel seal edasi käia ja nagu.”* Tema ema koges transsooliste laste vanematele korraldatud tugigrupis, et ta sai oma puudu olevatele küsimustele vastused ning ühtlasi tänu sellele kogemusele nägi ka tema, et ta ei ole antud olukorras üksinda. Ka lapsevanemale võib olla raske kogeda enda lapsega toimuvat ning olukorras, kus ta ei tunne ühtegi teist, kes kogeks midagi sarnast, võib ka tema tunda ennast üksinda ning tajuda, et keegi teine teda ei mõista. Sarnaste kogemustega inimestega kontakti omamine ning informatsiooni vahetamine aitab inimesel eluraskustele vastu seista.

Kuna minu uuringus osalenud noored, peale ühe, tugimeetmeid enda vaimse tervise- ja heaolu toetamiseks ei kasutanud, oli oluline teada, kui palju ja kas noored teavad, mis tugimeetmeid Eestis pakutakse LGBT+ noortele. Uuringus osalenute vastustest nähtub, et kõige paremini olid tugimeetmetega kursis need noored, kes olid ise Eesti LGBT Ühinguga tihedalt seotud. Üks neist noortest on hetkel ise ühingu kogemusnõustaja ning teine on olnud nõustajaks varasematel aegadel.

Üks noortest rääkis, et ta on märganud, et üha enamate kõrgkoolide juurde on loodud seksuaal- ja soovähemusse kuuluvate noorte jaoks grupe. Teised noored, kes Eesti LGBT Ühinguga seotud ei ole olnud, teadsid küll ühingu olemasolust, kuid vaid osad neist teadsid, et ühing pakub kogukonda kuuluvatele inimestele erinevaid tugimeetmeid, kuid seejuures ei osatud kõiki meetmeid nimetada. Mitmed noored tõid välja: *“Ma tegelikult ei tea, et kas ja mis on”*. Noorte teadlikkus tugimeetmetest peegeldab asjaolu, et Eesti LGBT Ühinguga seotud olnud noortele on abimeetmed kättesaadavad, kuid noored, kellel ühingu kokkupuudet olnud ei ole, ei tea, kust ja kas võib tugimeetmeid saada. Teisalt joonistub noorte vastustest välja asjaolu, et Eesti LGBT Ühinguga seotus ning nende kohta täiuslikum teadlikkus oli noortel, kes elasid pealinnas või selle lähistel ning noortel, kes elasid pealinnast kaugemal, oli teadlikkus väiksem või puudus, mis näitab, et Tallinnas elavad LGBT+ noored on eelisseisus tugiteenuste kättesaadavuse poolest. On oluline, et LGBT+ noortele mõeldud tugimeetmed oleksid kättesaadavad kõigile noortele, sõltumata nende geograafilisest elukohast, seetõttu vajab antud valdkond veel suurt arendamist.

3.3.3. Toimetulek Eesti ühiskonnas

Kuna minu intervjuueeritavad noored kogesid oma igapäeva elus erinevaid raskuseid, uurisin neilt, mis on see mis aitab neil toime tulla. Kõik noored tõid välja LGBT+ kogukonna olulisuse. Üks noortest rääkis: *“Minu jaoks see roll väljendubki selles, et see on selline ühtne kogukond, mis läbi selle kokkuhoidmise, tuleb kõigega toime põhimõtteliselt, et kõik need asjad mis vahepeal siin ette on tulnud, olgu need siis praegused poliitilised suunad või mingisugused muidu vahejuhtumid, kui siin Tartus olid vahepeal mingisugused protestid, et kõik see nagu,*

kõik on ületatav tänu sellele kogukonnale ja kogukonna tundele, et nad on alati valmis koos olema /.../ ükskõik mis taustaga me oleme, siis ikkagi me suudame nagu lõpuks kokku tulla ja üksteisele toeks olla, see ongi minu jaoks kõige tähtsam väljund sellel rollil.”

Minu uuringus osalenud noortest tõid välja kõik, et nad soovivad omal moel olla toeks ka teistele LGBT+ inimestele. Üks noortest kirjeldas: *“/.../ ma siiski olen selles kogukonnas väga aktiivne, vähemalt siin (nimetab oma kodulinna) esirindes, nagu ma vist olengi enda jaoks asja võtnud lihtsalt selle, et ma seisan nende eest, kes ei julge iseenda eest seista ja minu arvates kogukond ongi mõeldud selleks, et me saaksime kõik koos püsida kuidagi tugevalt ja et me ei lase endale lihtsalt igapähele istuda.”* Kõik noored tundsid, et nad saavad ja soovivad anda enda panuse LGBT+ kogukonda, ning kui neil on võimalus seista teiste eest, peaksid nad seda võimalust ka ära kasutama.

Lisaks kirjeldas üks noortest, et veetes aega inimesega, kes kuulub LGBT+ kogukonda, tunneb ta, et: *“nagu nendega on kergem olla, jällegi nagu vabam, nagu kehakeele või jutu poolest.”* Tuues üheks põhjenduseks: *“/.../ neil ei ole õigust teisi tsaadsida (ingl k judgement - hinnang) (naerab) LGBT+ poolest, loomulikult nad võivad, aga kui sa tahad, et sind sallitakse, siis nad peavad ise ka sallima, nagu nad ise on ka sama sita läbi elanud vaata, point ongi, et selliste inimestega saad vabalt suhelda, vabalt olla, et on mugav.”*

Vaatamata sellele, et minu uuringus osalenud noored tundsid, et LGBT+ kogukond ja sõbrad on neile toeks ning nende seltsis saavad nad end sundimatult ja mugavalt tunda, rääkisid nad, et peavad siiski Eesti ühiskonnas end igapäevaselt kontrollima ning ei saa elada täiesti vaba elu. Noor kirjeldab, kuidas kapis olemine on talle mõjunud: *“Olles kapis, siis sa pead ekstreemselt kontrollima ennast ja oma käitumist, ükskõik kus sa oled, iga keha liigutus, mingi asend, mingi siuksed asjad, tehes muid asju, sa mõtled koguaeg sellele, et sa midagi ei teeks, et see jääb pähe kinni.”* Ta lisas, et ta tunneb, et tal oleks kõige mugavam elada täiesti üksinda ning samuti rääkis, et üks kõige mugavam oleks, kui inimesed tema ümber oleksid sallivamad: *“Ma isiklikult ei tea, mida tegema peaks, et terve see ühiskond saaks läbi omavahel, aga ma tean, et kõige mugavam oleks, kui kunagi jõutakse sinnani, kus inimene on nagu, kuidagi nii arenenud mõistatuselt, sallivuselt, enamuse ajast on küsimus empaatia võimes ikkagi, et kui inimesed jõuaksid nii kaugemale, et nad ei sildistaks teisi ja ei tõstaks neid kastidesse /.../ kui inimesed saaksid omavahel hästi läbi ja saaksid aru, või tahaksid üksteisest aru saada, oleks kõige mugavam tervele ühiskonnale ja igale sellele seltskonnale, kes kuskil kasti on. Et nad suudaksid üksteisest aru saada. Mina tahaksin, et ühiskond jõuab sinnani, et inimest vaadatakse*

kui inimest, mitte, kes ta sotsiaalses pilgus on, aga et sinnani jõuda, mina tõesti ei tea, mida tegema peaks.”

Teine noor rääkis enda intervjuus, et tal oleks kindlasti lihtsam Eesti ühiskonnas elada, kui ta ei oleks enda orientatsiooni osas nii avalik ning ei kaitseks enda seisukohti, kuid nagu ta ka eelnevalt kirjeldas, on ta leppinud asjaoluga, et tema nähtavus ning kogukonna eest seismine võib seada teda ennast eluohtlikutesse olukordadesse.

Mitmed noored rääkisid, et nad jälgivad, mida kodust väljaspool seljas kannavad, et nad sobituksid ühiskonda või et vältida negatiivseid kogemusi teiste inimestega. Pooled noored tõid enda vestlustes kas otseselt või kaudselt välja, et tõenäoliselt neil ei olegi võimalik elada Eestis sellist elu, kus nad oleksid täienisti õnnelikud, ausad ja tunneksid ennast vabalt. Nad leidsid, et Eestis oleks kõige lihtsam elada kapis olles, aga kuna kapis olemine ning enda varjamine mõjub pigem vaimsele tervisele halvasti ning teeb õnnelikuks, leiti, et :*“Kahjuks tunnen, et enda tulevikku näen ka mõnes teises riigis elades.”*

Eesti on enda rahvaarvu poolest väike riik, mille eesmärk on pidurdada oma kodanike väljarännet, kuid samas me näeme, kuidas inimesed tunnevad siin end ebaturvaliselt ning ohustatuna, mille tulemusena kaaluvad LGBT+ noored välismaale elama asumist.

3.4. Noorte soovid

3.4.1. Ootused haridussüsteemile

Olles eelnevad teemad intervjuudes läbinud, tõid kõik noored välja ettepanekuid, mida saaks LGBT+ inimeste jaoks ära teha ning soove, millises ühiskonnas nad elada tahaksid.

Mitmed noored tõid välja, et lastele peaks erinevates haridusasutustes rääkima, et eksisteerivad erinevad seksuaalsed orientatsioonid. Üks noor tõi näiteks, et juba eelkooliealistele lastele on võimalik näidata lasteraamatuid, kus perekonna moodustavad kaks meest või kaks naist, ta lisab: *“ma nagu ei ütle, et kõike peaks normaliseerima, et sellest on mul ükskõik, aga et lihtsalt pigem ongi see, et need lapsed, kellel ootab ees sama saatus, et nad ei peaks nii raskelt seda*

läbi elama.” Eelnev mõte lähtub sellest, et tema enda seksuaalse orientatsiooni teadvustamine oli raske. Ta lisab, et kui teismelisel ongi võimalik ise otsida LGBT+ teemadel informatsiooni, siis väikestel lastel see oskus ja võimalus puudub: *“enne seda on väiksenäine see vaimselt traumeeriv asi juba läbi elatud vaata, et ainuke asi, kui mul oleks valida üks asi, mis muutuks, olekski see, et vähem inimesi peaks negatiivselt seda asja läbi elama, sest väga raske on elada iga päev hirmul, see on vaimselt väga väsitav. Kui sa ise oled sellise asja läbi elanud, sa ei taha seda kellelegi, nagu et keegi on käest ilma jäänud, ta ei taha seda kellelegi. See lihtsalt on nii ränk asi, et ma ei taha, et keegi peaks niimoodi kannatama ja seda läbi elama.”* Ta lisas, et tema mõte ei seisne selles, et lastele peaks justkui pidevalt kordama, et teistsugune seksuaalne orientatsioon on normaalne, vaid pigem peaks olema laste jaoks see lihtsalt nähtav, kasvõi visuaalselt, et nad näeksid, et erinevad inimesed ja perekonnad on olemas: *“/.../ et kui sellist asja tundma hakkad, tead, et see asi on olemas ja see tundub loogiline ja tavaline.”*

Lisaks sellele, et noored ootavad koolis õpetajate poolset adekvaatsemat LGBT+ teemade käsitlemist just informatsioonijagamise võtmes, toodi ka välja: *“Ja nagu, koolis võiks kindlasti mingeid abimeetmeid veel olla. Et nagu keegi nõustaja võiks olla.”* Kui eelnevalt rääkisid noored, et ka psühholoogile võib olla enda seksuaalsest orientatsioonist rääkimine raske, toodi välja, et: *“Näiteks sotsiaalpedagoog või psühholoog räägiks koolis ise LGBT+ inimestest, siis peale seda oleks lihtsam nende poole pöörduda.”* Ning lisati: *“Infoleengud, võiksid aidata, tõsta usaldust nende tugispetsialistide osas.”* Noored rääkisid, et nad ei ole enda kooli ajal ise julgenud tugispetsialistide poole pöörduda, sest viimased ei ole üles näidanud enda initsiatiivi, millest lähtuvalt on jäänud noortele tunne, et nende poolt räägitavat juttu ei pruugi vastav spetsialist vastu võtta ning sellest tulenevalt on vajalik, et nad teeksid ise nähtavad, et nendega saab LGBT+ teemadel rääkida, lisaks leiti, et see on eriti vajalik lastele 3. - 4. klassis.

On iseenesest mõistetav, et kui koolis tegutsev spetsialist ei ole mingilgi moel välja näidanud, et temaga võib rääkida LGBT+ teemadel, ei pruugi niigi haavatav ja ärev noor julgeda ise sellest juttu teha, ometi tuli Ney jt (2018) poolt läbiviidud kooliuuringus välja, et noored sooviksid kas psühholoogi või sotsiaalpedagoogiga enda muresid ja kogemusi jagada.

Lisaks juhtis üks noor tähelepanu: *“/.../ ma ootaksin, et sellest (erinevatest seksuaalsetest orientatsioonidest) räägitakse koolides natukene laiemalt, sest ütleme nii, et homoseksuaalset seksiõpetust koolis väga küll ei anta ja väga tihti LGBT+ inimesed ei koge seksi väga turvaliselt ning see on midagi, mis peaks kindlasti muutuma.”* Intervjuudes toodi välja, et seksuaalsuse poole pealt räägitakse hetkel koolis enam teismeliste tüdrukute soovimatust rasestumisest ning

ka seksuaalsel teel levivatest haigustest, kuid seda vaid heteroseksuaalsete vahekordade puhul. Uuringud näitavad (Ney jt, 2018), et koolides on LGBT+ teema alakäsitletud ning seega võib eeldada, et õpetajad tunnevad ebamugavust seksuaalvähemuste suhete ja olemuse teemadel rääkimisel, jättes sagedasti teemad sootuks käsitlemata ning sellest tulenevalt ei räägi nad ka piisavalt turvalise seksi praktiseerimisest LGBT+ kogukonnast.

On oluline, et koolis käsitletakse õppetöös LGBT+ temaatikat, sest nende teemade käsitlemise viis mõjutab kaasõpilaste ja õpetajate suhtumist ning keelekasutust (Ney jt, 2018). Eelnevate autorite kohaselt, kui seksuaalvähemusse kuuluvad noored puutuvad koolis kokku toetavate õpetajate ja koolitöötajatega ning õppetöös käsitletakse LGBT+ temaatikat positiivses valguses, siis on õpilased suurema tõenäosusega seksuaalvähemuste osas aktsepteerivamad ning noored ise tunnevad end turvalisemalt ja kooliperre kuuluvana ning on parema vaimse tervise ja kõrgema enesehinnanguga. Koolis võiks olla sotsiaalpedagoogil, psühholoogil või mõnel teisel täiskasvanul olema pädevus nõustamaks last LGBT+ teemadel, kuid selle jaoks peaks see spetsialist tegema nähtavaks, et tema poole saab antud teemadega pöörduda. Siinkohal oleks võimalus koolidel kasutada Eesti LGBT Ühingu ressursse, kes saaksid vastavaid spetsialiste koolitada, sest on arusaadav, et olukorras, kus tugispetsialist ei ole LGBT+ teemaga varasemalt kokku puutunud, võib tunda neid teemasid käsitledes end ebamugavalt või ebapädevalt. Kuid kui on olemas meetmed kooliõpetajate ja tugispetsialistide koolitamiseks, ei tohiks ükski laps jääda ilma vajaliku abi ja toeta pelgalt spetsialisti oskamatusse tõttu.

3.4.2. Ootused Eesti ühiskonnale

Arutledes Eesti ühiskonnast ning mida saaks LGBT+ inimeste jaoks veel ära teha, tõi üks noortest välja, et jah, meil räägitakse aeg-ajalt LGBT+ teemadel, kuid ei räägita LGBT+ noorte vaimsest tervisest ja -heaolust ning seetõttu ei pruugi abistavad spetsialistid ja ka kõik teised ühiskonna liikmed tajuda enda vastutust LGBT+ noorte eludes. LGBT+ orientatsiooniga noored võivad kokku puutuda suitsiidini viivate probleemidega, mis võivad tulla vaimse heaolu probleemidest või suhetest end ümbritsevate inimestega (Haldre, jt, 2007) ning sellest tulenevalt on oluline rääkida ka LGBT+ inimeste depressioonist ning kuidas ühiskond ja selle

liikmed seda mõjutavad. On oluline, et iga inimene võtaks vastutust ning näeks, milline võim ja mõju on tema sõnadel ja negatiivsetel hoiakutel.

Lisaks rääkis üks noor, et vajalik on ühiskonnaliikmete kaasamine ning laialdased kampaaniad ja teavitused, mis kajastaksid LGBT+ teemasid ning annaksid edasi selle olemust. Ta lisas: *“Keegi ei käsegi sul (ühiskonnaliikmed) hakata hulluks sallijaks, vaid pigem, et sa võid oma arvamuse juurde jääda, aga ma tahaksin, uue generatsiooni pärast, et nemad ei peaks sinu arvamuse pärast kannatama, kõigil on oma arvamused, mul on ka neist oma arvamus, aga kui sul on valida, kas sa tahad panna kellegi ekstreemsesse sitta olukorda - et selle pärast harida neid. Et see, mida sina arvad, mõjutab väga palju teisi inimesi ka, mitte ainult sind, et sellel on tagajärjed ja saaks vastutusest aru et see ei piirdu ainult ühe inimesega.”*

Noorte ülekaalukas soov oli, et Eesti ühiskond ja selle kodanikud suudaksid võtta LGBT+ inimesi teistega võrdsena. Nad soovivad, et nad saaksid elada Eestis turvalist ja täisväärtuslikku elu ning et ka neile oleksid tagatud teistega võrdsed inimõigused. *“Et lihtsalt oleks mõistmine ja inimesed oleksid lihtsalt, et ei oleks mingit heiti (ingl k hate - vihkamine), et midagi erilist ei pea sa tegema, aga kui kuidagi tuleb välja, et keegi on gei või trans, siis see ei ole asi, mille üle hullult arutlema hakata, et lihtsalt okei, et see oleks normaalne, et seda ei peaks kuidagi adresseerima, või lisama, et ma ei küsi ju, et kas sa oled hetero või? Et see ei defineeri inimest /.../ lihtsalt võiks olla nagu see võrdsus siis kõigi vahel niiöelda ja kellelegi ei pea mingi erilist tähelepanu tooma otseselt, et kõik oleks chill.”*

Minu intervjuudes osalenud noorte soovid olid lihtsad, nad soovivad, et ühiskond, milles nad elavad, oleks salliv ning inimesed empaatilised ning ei eristaks ega diskrimineeriks mitte kedagi. On oluline, et meie ühiskonnas räägitaks enam LGBT+ orientatsiooni olemusest ning poliitiline suund rõhutaks tolereerimist ning üldist sallivust. Eesti jaoks on iga tema kodanik hindamatu ning me peame hoidma iga inimest, kes meil elab, tulenevalt inimõigustest, on ka meie kõigi jaoks oluline jälgida, et kellegi teise inimõigusi ei rikuta.

KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli mõista end LGBT+ orientatsiooniga määratlevate noorte kogemusi Eesti heteronormatiivses ühiskonnas elades. Läbi kvalitatiivsete intervjuude soovisin teada saada, mida räägib LGBT+ noor end ümbritsevate inimeste suhtumisest tema seksuaalsesse orientatsiooni, milline on LGBT+ noore jaoks internetikeskkonna ja virtuaalmaailma olulisus tema igapäevaelule ja heaolule ning millised on noorte ootused tugimeetmetele ning end ümbritsevatele inimestele.

Minu uurimuses osalenud kaheksa noort ei tundnud ühtegi LGBT+ kogukonda kuuluvat inimest hetkel, kui nad hakkasid enda seksuaalset orientatsiooni määratlema. Seitse noort kaheksast ei omanud enda seksuaalse identiteedi kujunemise hetkel adekvaatset teavet LGBT+ orientatsiooni kohta. Olemasolev informatsioon oli pigem negatiivne ning mõjutatud lähikondlaste heteronormatiivsetest hoiakutest. Infopuuduses asusid noored teavet otsima internetist, kasutades selleks nii eestikeelseid, kui ka välismaiseid infokanaleid, üks noor koges, et peamiselt jõudis vastav sisu ise temani, peale põgusat otsingut hakkasid internetikeskkonnad talle ise sarnase sisuga materjali pakkuma.

Kõigi intervjuueeritavate noorte kogemused enda LGBT+ identiteedi avalikustamisega ehk kapist välja tulemisega, olid erinevad. Kolm noort tõid välja, et nad avalikustasid enda orientatsiooni seetõttu, et nad ei kogeks pidevat häiretunnet ning ei peaks ennast pidevalt kontrollima. Üks noor ei saanud enda sättumust ise perekonnale avaldada ning seda räägiti tema teadmata ning üks noor ei ole enda seksuaalsest identiteedist enda perekonnaga veel rääkinud. Kapist välja tulles kogesid kolm noort, et nende vanemal oli raske nende orientatsiooniga leppida, ühe noore vanem küll leppis, kuid loodab, et tema lapse orientatsioon võib muutuda, kolm noort tundsid alates hetkest, mil avalikuks tuldi, vaid perekonna toetust. Uuringus osalenud kolm noort jätsid enda LGBT+ sättumusest konservatiivsetele perekonnaliikmetele rääkimata lähtuvalt enda soovist või pereliikme soovitusel, kartuses, et nad ei aktsepteeri kuuldut informatsiooni.

Uuringus osalenud noored tajusid, et osati võib tunduda, et Eesti ühiskond muutub järjest tolerantsemaks, ent teisalt hinnati, et see võib olla näiline ning tegelikkuses inimesed, kes hindavad end tolerantseks või LGBT+ kogukonda toetavaks, ei seisa enda hoiakute eest ning on passiivsed. Teise aspektina toodi välja, et inimesed võivad olla näiliselt tolerantsed

ühiskonna ja lähikondlaste survele. Lisaks toodi intervjuudes välja, et ei ole teada, kuidas võib tulevikus poliitiline vaade LGBT+ kogukonna suhtes muutuda, lähtuvalt uuest koalitsioonist.

Uuringust tuli välja, et kõik noored kogesid rohkemal või vähemal määral kiusamist, sallimatust, diskrimineerimist ning mikroagressioone erinevates keskkondades. Lisaks anonüümsete inimeste poolt kogesid noored diskrimineerimist ka kaasõpilaste, õpetajate, tööandjate, töökaaslaste, ametivõimude ning perekonna poolt. Kõige toetavamad olid noorte jaoks nende sõpruskond, kelle poolt halvustavat suhtumist valdavalt ei tajutud ning samuti ka LGBT+ kogukond. Sõbrad ja LGBT+ kogukond pakkusid uuringus osalenud noortele tuge, kuuluvustunnet ja ühtehoidvust.

Kõik intervjuueeritavad noored kogesid enda LGBT+ sättumusest tulenevalt vaimse tervise- või heaolu probleeme. Noored kirjeldasid, et vaimset tervist- ja heaolu mõjutab infonappus eneseavastamise protsessi vältel, ümbritsevate inimeste heteronormatiivsed hoiakud, diskrimineerimine ning transsoolisena soomutumise juurde kuuluvad füüsilised ja vaimsed raskused. Kõikide noorte psühholoogilised raskused ei tulenenud otseselt nende LGBT+ orientatsioonist, vaid hoopis negatiivsetest kokkupuudetest end ümbritsevate inimestega.

Kõik minu uurimuses osalenud noored leidsid, et internetist teiste inimeste videolugude vaatamine andis neile puudu olevatele küsimustele vastused ning nad kogesid, et nad ei ole üksi ning tundsid kogukonda kuuluvust. Leiti, et internetis olev materjal LGBT+ teemade kohta on oluline lisaks ennast leidvatele noortele ka neile inimestele, kellel valdkonna kohta informatsioon puudub. Teisalt tõid uuringus osalenud noored välja, et internetis leitava informatsiooni puhul, nii artiklite, foorumite, kui ka eeskujude poolt räägitava osas on oluline jälgida, millise kvaliteediga see on. Noored olid kogenud, et lisaks kasulikele ja positiivsetele LGBT+ kajastustele leidub internetis ka eeskujusid või foorumites postitajaid, kes jagavad valdkonna kohta valeinformatsiooni ning võivad olla noorele pigem negatiivse mõjuga. Lisaks tuli minu uurimustööst välja, et sotsiaalmeedia võib pakkuda noortele tuge ja armastust, mida perekond ja lähikondlased ei paku.

Uurimuses osalenud noortest kõik jälgisid, olenevalt sotsiaalmeedia kanalist, kuidas ennast presenteeriti. Keskkondades, kus noorte sõbralistis olid ka perekonnaliikmed või lähedased, kes olid konservatiivsete maailmavaadetega ning kes ei olnud teadlikud noore seksuaalsest suundumusest, kontrollisid noored, mida nad postitasid või mis lehekülgi meeldivaks märgiti. Sotsiaalmeedia keskkondades, kus aga olid ülemaailmsed võõrad inimesed ja/või sõpruskond,

tundsid noored ennast postitusi tehes vabamalt. Mõned uuringus osalenud noored ei kontrollinud viimastes keskkondades enda loodud sisu vaatajaskonda, kuid osad kasutasid mõnede sõbralistis olevate inimeste puhul privaatsussätetena kas blokeerimist või konkreetse postituse varjamist.

Kõigi uuringus osalenud noorte hinnangul on tänapäeval sotsiaalmeedia roll äärmiselt suur ning selle kaudu on võimalik LGBT+ kogukonna jaoks palju ära teha. Sotsiaalmeedia abil on võimalik jagada nii LGBT+ inimestele, kui ka ülejäänud ühiskonnale asjakohast informatsiooni. Virtuaalkanalite olulisus peitub asjaolus, et seal olev informatsioon on kättesaadav kõigile inimestele, sõltumata nende asukohast, nii on võimalik ka suurtest linnadest eemal elavatel inimestel saada vajalikku nõu ja tuge. Sotsiaalmeedia võib olla oluliseks muutusi toovaks tööriistaks, mis lisaks üksikindiviidi tasandile võib endaga kaasa tuua ja mõjutada sotsiaalseid muutuseid.

Intervjuu tulemused näitasid, et noorte teadmised olemasolevatest tugimeetmetest LGBT+ inimestele olid kasinad või puudusid sootuks. Kõige paremini olid tugimeetmetega kursis kaks noort, kes olid olnud või on praegusel hetkel tegevad Eesti LGBT Ühingu. Ükski uuringus osalenud noor ei olnud LGBT+ noortele suunatud tugimeetmeid kasutanud, vaid ühel juhul kasutas ühel korral tugimeedet lapsevanem. Uuringus osalenud noored kirjeldasid, et neile on tuge pakkunud sõbrad, LGBT+ kogukond ning samuti LGBT+ teemalised avalikud üritused.

Kõigi uurimuses osalenud noorte ootuseks oli, et Eesti ühiskond ja inimesed oleksid sallivamad ning ei kohtleks inimest erinevalt pelgalt tema vähemusse kuulumise tõttu. Noored leidsid, et haridussüsteemis on vajalik lastele varakult rääkida, et inimesed võivad kuuluda ka LGBT+ kogukonda, eesmärgiga, et varateismelisele, kelle seksuaalne identiteet on kujunemas, ei tunduks, et temaga toimuv on ebanormaalne. Lisaks on vajalik ühiskonna tasandil avalikult rääkida erinevatest vähemustest, sealhulgas LGBT+ inimestest, et aidata kaasa inimeste heteronormatiivsete hoiakute muutustele. Lisaks eelnevale on oluline, et räägitaks ühiskondlikul tasandil, mis mõju on negatiivsetel hoiakutel ja diskrimineerimisel LGBT+ inimese vaimsele tervisele ja -heaolule.

Intervjuude põhjal tuli välja noorte ootus Eesti koolisüsteemile, mille kohaselt peaks olema igas koolis vähemalt üks pädev spetsialist, kes oskaks käsitleda LGBT+ teemasid ning noort sellel alal ka nõustada ning toetada. On vajalik, et koolis käsitletaks LGBT+ teematikat, sest lisaks

heteroseksuaalsest erineva orientatsiooniga noorele, aitab see sallivust kujundada ka teiste noorte ning õpetajate seas.

Lõpetuseks väljendasid minu uurimuses osalenud noored soovi elada ühiskonnas, mille liikmeteks on sallivad ning empaatilised inimesed, kes ei eristaks, ega diskrimineeriks mitte kedagi erisuse alusel. Salliv ühiskond on oluline, et noored sooviksid enda kodumaal elada, Eestis domineeriva heteronormatiivse hoiakutesüsteemi tõttu tundsid kolm noort, et täisväärtusliku elu elamise võimalikkus ning nende tulevik on Eesti asemel välismaal.

Minu magistritöös saadud uurimustulemuste ja analüüsi põhjal tehtud järeldusi ei saa laiendada kõigile sihtrühma kuuluvatele inimestele, sest need kirjeldavad vaid selles uurimuses osalenud noorte inimeste personaalseid kogemusi, seetõttu oleks huvitav tulevikus uurida LGBT+ inimesi puudutavaid teemasid suuremat valimit kasutades, et oleks võimalik rääkida tulemustest, mis käivad kõigi Eesti LGBT+ inimeste kohta.

Lähtuvalt käesoleva uurimuse tulemustest esitan järgmised ettepanekud LGBT+ noorte heaolu toetamiseks:

- Noortega töötavatel spetsialistidel tuleks enam tähelepanu pöörata LGBT+ noorte vaimsele tervisele ning seejuures peaks olema igas asutuses vähemalt üks spetsialist, kes oskaks antud teemasid käsitleda ning sellealasel nõustada. Siinkohal on võimalik koolidel ning teistel asutustel kasutada Eesti LGBT Ühingu abi spetsialistide koolitamisel ja nõustamisel.
- Tugiteenuseid LGBT+ inimestele on vähe või need ei ole üle-Eestiliselt proportsionaalselt jaotunud ning kõigile abivajajatele kättesaadavad, uute teenuste ja poliitikate väljatöötamisel oleks vajalik kaasata ka LGBT+ kogukonda kuuluvaid inimesi.
- Kuna sallimatuse taga võib sagedasti peituda ka teadmatus, on oluline, et Eestis räägitakse ühiskonna tasandil enam LGBT+ inimestest. On oluline teha nähtavaks homoseksuaalsuse olemuse kohta käiv informatsioon ning lisaks teadvustada üldsusele sallimatuse mõju inimeste vaimsele heaolule ja -tervisele, eesmärgiga tuua nähtavaks selles iga üksikindiviidi vastutus.

- Kuna LGBT+ noor on enda seksuaalse sättumuse teadvustamise hetkel kõige haavatavam, oleks oluline uurida, mida räägivad haridusasutuste tugispetsialistid ja õpetajad LGBT+ noorte toetamisest.
- Tulenevalt magistritöö tulemusest on vajalik, et noortele internetiohtude teadvustamisel oleks kajastatud ka ohud, mis võivad kaasneda erinevate eeskujude jälgimisel.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Aavik, K., Roosalu, T., Kazjulja, M., Mere, L., Kaal, K., Raudsepp, M. (2016). *LGBTQ inimeste igapäevane toimetulek ja strateegilised valikud Eesti ühiskonnas*. Tallinn: Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku kantselei. Kasutatud 06.03.2020 https://enut.ee/files/LGBT_uuringuraport_2016.pdf
- Berry, J. (1997). *Immigration, acculturation, and adaptation*. *Applied Psychology: International Review*, 46(1), 5–34
- Bond, B. J., Hefner, V., Drogos, K. L. (2009). *Information-seeking practices during the sexual development of lesbian, gay, and bisexual individuals: the influence and effects of coming out in a mediated environment*. *Sexuality & Culture*, 13(1), 32-50. DOI: 10.1007/s12119-008-9041-y
- Clarke, V., Ellis, S. J., Peel, E., Riggs, D. W. (2010). *Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Queer Psychology*. New York: Cambridge University Press. Kasutatud 22.03.2020 http://assets.cambridge.org/97805218/76667/frontmatter/9780521876667_frontmatter.pdf
- Cox, N., Vanden Berghe, W., Dewaele, A. Vincke, J. (2010). *Acculturation Strategies and Mental Health in Gay, Lesbian, and Bisexual Youth*. *J Youth Adolescence*, 39, 1199–1210
- *Definitions*. (i.a.). Vanderbilt University. Kasutatud 14.04.2020 <https://www.vanderbilt.edu/lgbtqi/resources/definitions/>
- DeHaan, S., Kuper, L. E., Magee, J. C., Bigelow, L., Mustanski, B. S. (2012). *The Interplay between Online and Offline Explorations of Identity, Relationships, and Sex: A Mixed-Methods Study with LGBT Youth*. *Journal of sex research*, 50(5), 421-434. Kasutatud 13.04.20 http://www.academia.edu/5377275/The_Interplay_between_Online_and_Offline_Explorations_of_Identity_Relationships_and_Sex_A_Mixed-Methods_Study_with_LGBT_Youth

- Drescher, J. (2012). *The Removal of Homosexuality from the DSM: Its Impact on Today's Marriage Equality Debate*. *Journal of Gay & Lesbian Health*, 16(2), 124-135. DOI: 10.1080/19359705.2012.653255
- *Eesti LGBT Ühingu kodulehekül*. (i.a.). Kasutatud 06.03.2020 <https://www.lgbt.ee/>
- Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018. (2018). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. Kasutatud 25.05.2020 <https://www.eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=sildistama&F=M>
- Erikson, E. H. (1974). *Identity: Youth and Crisis*. London: Faber & Faber.
- *Eriolukord Eestis*. (2020). Kasutatud 26.04.2020 <https://www.valitsus.ee/et/eriolukord-eestis>
- Etengoff, C, Daiute, C. (2014). *Family members uses of religion in post-coming-out conflicts with their gay relative*. *Psychology Of Religion and Spirituality*, 6(1), 33-43. DOI: 10.1037/a0035198
- Etengoff, C. (2019). *Transvlogs: online communication tools for transformative agency and development*, *Mind, Culture, and Activity*, 26(2), 138-155, DOI: 10.1080/10749039.2019.1612438
- Fetner, T., Kush, K. (2008). *Gay-Straight Alliances in High Schools: Social Predictors of Early Adoption*. *Youth & Society*, 40(1), 114-130. Kansas City: University of Missouri. Kasutatud 14.04.2020 <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0044118X07308073>
- Frost, D. M., Meyer, I. H. (2009). *Internalized homophobia and relationship quality among lesbians, gay men, and bisexuals*. *Journal of Counseling Psychology*, 56, 97–109.
- Frost, D. M., Meyer, I. H. (2012). *Measuring community connectedness among diverse sexual minority populations*. *Journal of Sex Research*, 49, 36–49. <http://dx.doi.org/10.1080/00224499.2011.565427>

- Gauthier, D. K., Chaudoir, N. K. (2004). *Tranny boyz: Cyber community support in negotiating sex and gender mobility among female to male transsexuals*. *Deviant Behavior*, 25(4), 375–398. DOI:10.1080/01639620490441272
- Goffman, E. (1986). *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*. New York: Touchstone
- Haldre, K., Part, K., Toomet, K., Värvi, S. (2007). *Õpilase seksuaaltervis: Tegevusjuhend kooli tervishoiutöötajale*. Tallinn: Eesti Seksuaaltervise Liit.
- Hansen, A. L. (2007). *School-Based Support for GLBT Students: A Review of Three Levels of Research*. *Psychology in the Schools*, 44(8), 839-848.
- Harper, G. W., Bruce, D., Serrano, P., Jamil, O. B. (2009). *The role of the internet in the sexual identity development of gay and bisexual male adolescents*. New York, NY: Oxford.
- Harter, S. (1990). *At the threshold: The developing adolescent*. Cambridge: Harvard University Press.
- *Inimõigused*. (2019). Kasutatud 21.05.2020 <https://www.eesti.ee/et/eesti-vabariik/inimoigused/inimoigused/>
- Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (01.06.2010). *Riigi Teataja II*. Kasutatud 21.05.2020 https://www.riigiteataja.ee/akt/13320295?fbclid=IwAR0bt1wWv3dVKf_1uuTFWLYVyyqRUMqnDvbYA1bMqbOQgSdkXh2REvI3Fl4
- Jakobson, M.-L. (2012). *Ülevaade meediamonitooringust*. Ettekanne konverentsil. “Vähemuste kujutamine meedias“, 3.05.2012, Tallinn. Kasutatud 23.03.2020 <https://vdocuments.site/in-other-words-conference-in-tallinn-vaehemuste-kujutamine-eesti-meedias-meediamonitooringu-pohitulemused-in-estonian.html>
- Käbin, M. (2010). *LGBT identiteetide konstrueerimisest*. B. Davidjants (Toim), Kapiuksed valla. Arutlusi homo-, bi- ja transseksuaalsusest. Tallinn: Eesti Gei Noored. Kasutatud 22.05.2020 https://oef.org.ee/fileadmin/media/valjaanded/v2ljaanded/Kapiuksed_valla.pdf

- Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Kasutatud 26.04.2020 <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kosciw, J.G., Palmer, N.A., Kull, R.M. (2015). *Reflecting resiliency: Openness about sexual orientation and/or gender identity and its relationship to well-being and educational outcomes for LGBT students*. 167–178 DOI: [10.1007/s10464-014-9642-6](https://doi.org/10.1007/s10464-014-9642-6)
- Kurs, E. (2012). *Samasooliste paaride kooselu regulatsiooni vajalikkusest Eestis sihtgruppi kuuluvate naiste perspektiivist*. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool
- Kütt, P. (2011). *Homoseksuaalsuse avalikustamine perekonnale emade narratiivides*. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool
- Ladva, A. (2019). *Jätta rahata: EKRE ei jäta LGBT ühingut rahule*. Kasutatud 21.03.2020 <https://www.ohtuleht.ee/981410/jatta-rahata-ekre-ei-jata-lgbt-uhingut-rahule>
- Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk
- Laido, Z., Mark, L. (2011). *Vaimene tervis kui vaimne heaolu. Infomaterjal noortele*. Kasutatud 03.05.2020 https://intra.tai.ee/images/prints/documents/139816871942_Vaimne_tervis_kui_vaimne_heaolu_2011.pdf
- Lambevski, A. (2009). *Querying (Sexual) Citizenships*. Editorial. *Sextures*1(1), 1–6
- Lemos, M. F., Da Cunha Júnior, F. R. (2018). *Facebook in Brazilian schools: Mobilizing to fight back*. *Mind, Culture, and Activity*, 25(1), 53–67. DOI:10.1080/10749039.2017.1379823
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., Strömpl, J. (2014). *Intervjuu*. Kasutatud 26.04.2020 <http://samm.ut.ee/intervjuu>
- *LGBT teemaline avaliku arvamuse uuring*. (2019). Inimõiguste keskus. Turu uuringute AS.

- Luha, K. (2015). *Eesti transsooliste naiste kogemused: soolise identiteedi avastamine, aktsepteerimine ja üleminek soovitud soole*. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool
- Maslow, A. H. (2007). *Motivatsioon ja isiksus*. Tallinn: Mantra kirjastus
- Masters, W. H., Johnson, V. E., Kolodny, R. C. (1995). *Human sexuality*. New York: HarperCollins College Publisher Inc.
- McConnell, E., Néray, B., Hogan, B., Korpak, A., Clifford, A., Birkett, M. (2018). "Everybody Puts Their Whole Life on Facebook": Identity Management and the Online Social Networks of LGBTQ Youth. *International Journal of Environmental Research and Public Health*.
- Mental Health Commission of Canada. (2015). *Informing the future: Mental health indicators for Canada*. Ottawa, Ontario.
- Meyer, I. H. (2003). *Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence*. *Psychological Bulletin*, 129, 674–697
- Moltšanov, M. (2013). *Eesti geide identiteedi kujunemine heteronormatiivsuse taustal*. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond. Kasutatud 29.03.2020 http://193.40.4.3/bitstream/handle/10062/29609/moltsanov_marina.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- MTÜ *Lahendus.net* *kodulehekülg*. (i.a). Kasutatud 02.04.2020 <https://lahendus.net/?fbclid=IwAR20IjJEOk3C4zBlgNzVMffLVsz5o5V--bu4970uwC8UouIIEpzeX3UO3Cc>
- MTÜ *Peaasjad* *kodulehekülg*. (i.a). Kasutatud 02.04.2020 <https://peaasi.ee/kysinoustajalt/>
- Murumaa-Mengel, M. (ilmumas 2020). *Ekraanide poolt vahendatud intervjuud ja projektiivtehnikad ning loovuurimismeetodid veebikeskkondades*. In: K. Tiidenberg, A. Masso & A. Siibak (toim.). *Andmeühiskonna uurimise meetodid*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

- Nael, M., Allik, H-L., Hindre, M. (2019). *Galerii: EKRE meeleavaldus Tartus toi Raekoja platsile ka LGBT-toetajad*. Kasutatud 21.03.2020 <https://www.err.ee/998619/galerii-ekre-meeleavaldus-tartus-toi-raekoja-platsile-ka-lgbt-toetajad>
- Ney, M., Rannaääre, K., Raud, K. (2018). *Eesti LGBT+ õpilaste koolikeskkonna uuring 2018*. Eesti LGBT Ühing. Kasutatud 29.03.2020 https://4cda3621-8903-4162-9140-353a2ef1ab04.filesusr.com/ugd/5a1900_7a096b2e01084f81b16fb72914cf3380.pdf
- Ney, M. (2013). *Seksuaalvähemustesse kuuluvate naiste koolikogemuse tõlgendus lähtuvalt seksuaalsest identiteedist*. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond. Kasutatud 29.03.2020 http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/31652/ney_maret.pdf
- Oleksy, E. (2009). *Intimate Citizenships. Gender, Sexualities, Politics*. New York, London: Routledge.
- Olm, A. (2009). *Mitteabieluline kooselu ja selle õiguslik regulatsioon*. Tallinn: Justiitsministeerium. Kasutatud 29.03.2020 https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/mitteabieluline_kooselu_ja_selle_oiguslik_regulatsioon_2009_0.pdf
- Papp, Ü.-M., Kütt, R. (2011). *LGBT inimeste olukorra uuringute analüüs*. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool. Kasutatud 29.03.2020 <https://humanrights.ee/app/uploads/2017/01/LGBTinimeste-olukorra-uuringute-analüüs.pdf>
- Pärli, M. (2019). *Liisa Pakosta: Eestis toimuv meenutab hirmutavalt 20ndate Saksamaad*. Kasutatud 21.03.2020 <https://www.err.ee/1000158/liisa-pakosta-eestis-toimuv-meenutab-hirmutavalt-20ndate-saksamaad>
- Part, K., Värvi, S. (2013). *E-kursuse "Seksuaalkasvatuse alused" materjalid*. Tartu: Tartu Ülikool. Kasutatud 19.05.2020 http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/29305/Seksuaalkasvatuse_alused_oppematerjalid.pdf

- Pinel, E. C. (1999). *Stigma Consciousness: The Psychological Legacy of Social Stereotypes*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(1), 114–128
- Plummer, K. (2003). *Intimate citizenship: Private decision and public dialogues*. Seattle: University of Washington Press.
- Poolamets, O., Uljas, J., Raun, M., Punab, M. (2000). *Mees muutuvast maailmas*. Tallinn: Eesti Pereplaneerimise Liit.
- Puckett, J. A., Feinstein, B. A., Newcomb, M. E., Mustanski, B. (2018). *Trajectories of internalized heterosexism among young men who have sex with men*. *Journal of Youth and Adolescence*, 47, 872– 889.
- Rammus, K. (2012). *Biseksuaalse identiteedi konstrueerimine Eesti biseksuaalsete inimeste näitel*. Magistritöö. Tallinna Ülikool
- Richardson, D. (2000). *Constructing sexual citizenship: theorizing sexual rights*. *Critical Social Policy*, 20(1): 105–135
- Richardson, D. (2015). *Rethinking Sexual Citizenship*. *Sociology*, 1–17
- Roosalu, T., Aavik, K., Tiidenberg, K. (2014). *Ühiskondlikud hoiakud kui soolise võrdõiguslikkuse telg: sissejuhatavad märkmed*. Roosalu, T. (Toim.). *Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013*. Tallinn: Sotsiaalministeerium
- Rotman, D., Preece, J. (2010). *The 'WeTube' in YouTube-creating an online community through video sharing*. *International Journal of Web Based Communities*, 6(3), 317–333. DOI:10.1504/IJWBC.2010.033755
- Shelton, K., Delgado-Romero, E. A. (2013). *Sexual orientation microaggressions: The experience of lesbian, gay, bisexual, and queer clients in psychotherapy*. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 1(S), 59–70
- *Sotsiaalministeerium alustab 2020. aastat üleskutsega üksteisemõistmisele*. (2020). Kasutatud 21.03.2020 <https://www.sm.ee/et/uudised/sotsiaalministeerium-alustab-2020-aastat-uleskutsega-uksteisemoistmisele>

- *Special Eurobarometer 493*. (2019). Discrimination in the European Union. European Commission.
- Strömpl, J., Alvela, A., Ilves, K., Parmas, A., Soo, K., Šahverdov-Žarkovski, B. (2007). *GLBT-inimeste ebavõrdne kohtlemine Eestis*. Uuringu lõpparuanne.
- Sue, D. W. (2010). *Microaggressions in everyday life: Race, gender, and sexual orientation*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Sullivan, Jessica R. (2012). *Skype: An Appropriate Method of Data Collection for Qualitative Interviews?* – *The Hilltop Review*, 6, 1, 54–60.
- Talalaev, H. (2010). *Eesti geiliikumine*. B. Davidjants (Toim), *Kapiuksed valla. Arutlusi homo-, bi- ja transseksuaalsusest*. Tallinn: Eesti Gei Noored. Kasutatud 25.05.2020 https://oef.org.ee/fileadmin/media/valjaanded/v2ljaanded/Kapiuksed_valla.pdf
- *Tartu Noorsootöö Keskuse Facebooki lehekülg*. (2019). Kasutatud 21.03.2020 <https://www.facebook.com/Tartu.ntk/photos/a.2267045046908726/2506198659660029/?type=3&theater>
- Tiidenberg, K. (2014). *Heteronormatiivsus kui domineeriv hoiakutesüsteem Eestis 2013*. Roosalu, T. (Toim.). *Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013*. Tallinn: Sotsiaalministeerium.
- Tiidenberg, K. (2019). *Katrin Tiidenberg: mida ütleb teadus meile südamega sotsiaalmeediast?*. Postimees. Kasutatud 03.05.2020 <https://heureka.postimees.ee/6696866/katrin-tiidenberg-mida-utleb-teadus-meile-sudamega-sotsiaalmeediast>
- Toom, L. (2018). *LGBT+ teismelised räägivad ümbritsevate inimeste suhtumisest nende seksuaalsesse orientatsiooni*. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool
- *Vaimne tervis*. (2017). Terviseinfo kodulehekülg. Kasutatud 03.05.2020 <http://www.terviseinfo.ee/et/valdkonnad/vaimne-tervis>
- *Valitsuse koosseis*. (2019). Kasutatud 21.03.2020 <https://www.valitsus.ee/et/peaminister-ministrid/valitsuse-koosseis>

- Van Ewijk, H. (2010). *European Social Policy and Social Work. Citizenship-based social work*. London; New York: Routledge
- Veske, C. (2011). *National report on homophobic attitudes and stereotypes among young people*. Estonia. Kasutatud 29.03.2020 https://www.gale.info/doc/project-voiceout/national_report_estonia_d1-3_en.pdf
- Wester, K. L., MacDonald, C. A. ja Lewis, T. F. (2008). *A glimpse into the lives of nine youths in a correctional facility: Insight into theories of delinquency*. *Journal of Addictions & Offender Counseling*, 28, 101-11

LISA 1. Intervjuu kava

1. Mida räägib LGBT+ sätumusega noor end ümbritsevate inimeste suhtumisest endasse lähtuvalt seksuaalsest orientatsioonist?

1.1. Kas ja kellele oled tulnud kapist välja?

1.2. Millistel kaalutlustel oled enda seksuaalse orientatsiooni avalikustanud või avalikustamata jätnud?

1.3. Kui Sinu seksuaalne orientatsioon oli teiste jaoks teatavaks saanud - kuidas võtsid inimesed Sinu ümber selle teadmise vastu?

1.4. Kuidas Sa kirjeldaksid end ümbritsevate inimeste ja ühiskonna suhtumist LGBT+ orientatsiooni?

1.5. Kas Sa oled kunagi tajunud, et keegi kohtleb Sind erinevalt Sinu seksuaalse orientatsiooni tõttu? Kirjelda palun.

2. Mida räägib LGBT+ sätumusega noor internetikeskkonna ja virtuaalmaailma olulisusest enda igapäevaelule ja heaolule?

2.1. Kui Sa hakkasid teadvustama, et Sinu orientatsioon võib olla heteroseksuaalsest erinev, siis millised teadmised Sul olid LGBT+ valdkonna kohta?

2.2. Palun kirjelda, kuidas Said informatsiooni juurde?

2.3. Milline on interneti ja sotsiaalmeedia roll Sinu jaoks?

2.4. Kuidas presenteerid end sotsiaalmeedias?

2.5. Milliseid võimalusi võib veebikeskkond veel pakkuda?

3. Mida räägib end LGBT+ sätumusega määratlenud noor enda ootustest tugisüsteemidele ning end ümbritsevatele inimestele?

3.1. Kas Sa oled kunagi kasutanud nõustamist, psühholoogi abi või mõnda muud tugimeedet? Kui oled, siis palun kirjelda.

3.2. Milliseid Eestis olevaid tugimeetmeid või abi ja nõu saamise võimalusi Sa tead, et LGBT+ inimestele on?

3.3. Mida Sina arvad, kas LGBT+ noortele võiks olla veel mingisuguseid tugimeetmeid ning millised need võiksid olla?

3.4. Millised on Sinu ootused end ümbritsevatele inimestele ja ühiskonnale?

3.5. Kas seoses LGBT+ teemadega on midagi, mille üle sooviksid arutleda, midagi mida me ei ole veel rääkinud?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Liina Toom (sünnikuupäev: 01.09.1991),

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose, „Sotsiaalsest poolest on see nii mõttetult raske“ – LGBT+ noorte lood oma elust, mille juhendaja on Merle Linno, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Liina Toom

25.05.2020